

«Lindesneslosen»

Evaluering av et prosjekt rettet mot å redusere utenforskap og frafall fra skole og arbeid blant unge i Lindesnesregionen

Kjetil Frøyland, Øystein Spjelkavik og Vilde Hoff Bernstøm

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS FOU-RESULTAT

© Arbeidsforskningsinstituttet, OsloMet – storbyuniversitetet, 2018
© Work Research Institute (AFI), OsloMet – Oslo Metropolitan University, 2018
© Forfatter(e)/Author(s)

Det må ikke kopieres fra denne publikasjonen ut over det som er tillatt etter bestemmelsene i "Lov om opphavsrett til åndsverk", "Lov om rett til fotografi" og "Avtale mellom staten og rettighetshaver-nes organisasjoner om kopiering av opphavsrettslig beskyttet verk i undervisningsvirksomhet".

All rights reserved. This publication or part thereof may not be reproduced in any form without the written permission from the publisher.

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet – storbyuniversitetet
Pb. 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Work Research Institute (AFI)
OsloMet – Oslo Metropolitan University
P.O.Box 4 St. Olavs plass
N-0130 OSLO

Telefon: +47 23 36 92 00
E-post: postmottak-afi@oslomet.no
Webadresse: www.afi.no

Publikasjonen kan lastes ned fra <http://www.afi.no>.

Forord

«Lindesneslosen» var et prosjekt som prøvde ut Supported Employment i skolen med ambisjon om å redusere unge menneskers utenforskap og frafall fra skole og arbeid i Lindesnesregionen. Målgruppa var ungdom bosatt i Lindesnesregionen som hadde droppet ut av jobb eller utdanning, eller som stod i fare for å gjøre det. Lindesneslosens hovedmålgruppe var ungdom i alder tilsvarende videregående skole, men det var også fokus på elever i regionens ungdomsskoler og på overgangen fra avsluttet grunnskole til videre utdanning. Hovedmålet med Lindesneslosen var å undersøke om tilnærminger som bygger på jobbspesialistmodellen i Supported Employment - proaktiv oppfølging og tilrettelegging - kan redusere skolefravall og overgangen av unge til uføretrygd.

Prosjektstillingene i Lindesneslosen ble finansiert av Vest-Agder fylkeskommune (OT-stillingene), NAV (prosjektmedarbeiderstillingene) og kommunene i Lindesnesregionen (prosjektlederstillingen). Prosjektet fikk også støtte fra Sørlandets Kompetansefond.

De involverte i Lindesneslosen har vært: Daniel Collett (los/prosjektleder 2014- august 2017), Annlaug Bragdø (los/OT-rådgiver hele prosjektperiode), Lillian Bjørkhaug (OT-rådgiver 2014-2015), Veronica Hetlevik (2014-2015), Inger Helene Lindseth (2015), Kristin Blørstad (los, 2014 t.o.m. våren 2016), Helene Ekberg (los/OT-rådgiver 2015-2017), Elin Tønnesland (los høsten 2016 og våren 2017), May Helen Austad (los 2015 og ut 2017), Tom Erik Eskildsen (los 2015-2017).

Medlemmene av prosjektets styringsgruppe var: Sissel Wiig (NAV Mandal), Oddvar Haaland (Vest-Agder fylkeskommune og rektor ved Mandal videregående skole), Heidi Henanger Haven (Mandal kommune), Kjell Olav Hæåk (rådmannsutvalget i Lindesnesregionen), Erik Tronstad (Oppvekstforum, Lindesnes). AFI v/Kjetil Frøyland har også møte- og uttalerett i styringsgruppa. Styringsgruppa har hatt omtrent to møter i halvåret.

Arbeidsforskningsinstituttet fikk våren 2014 midler fra Sørlandets Kompetansefond å evaluere prosjektet Lindesneslosen. Evalueringen består av en effektevaluering og følgeevaluering. Dette er foreløpig sluttrapport fra følgeevalueringen og effektmålingen. Mens resultatene fra følgedelen av evalueringen nå er fullstendige, er effektevalueringen foreløpig gjort basert på data kun for første del av prosjektperioden, og dermed ikke for prosjektperioden som helhet. Endelig sluttrapport med måling av effekt basert på hele prosjektperioden vil komme i 2020.

Fra AFIs side har seniorforskerne Øystein Spjelkavik og Kjetil Frøyland ansvar for gjennomføringen av følgeevalueringen, med sistnevnte som prosjektleder. Seniorforsker Vilde Hoff Bernstrøm har ansvar for effektmålingen og programkoordinator Grete Wangen har bistått Lindesneslosen med opplæring i Supported Employment.

Takk til prosjektansatte og prosjektets styringsgruppe for et godt og givende samarbeid.

Forfatterne

Juni 2018

Innhold

Forord

Sammendrag

1. INNLEDNING OG BAKGRUNN	11
1.1 FORSKNINGSMETODE	13
1.2 SENTRALE AKTIVITETER OG HENDELSER I PROSJEKTET	14
1.3 FORSKNINGSAKTIVITETER 2014-2018	16
1.4 RAPPORTENS OPPBYGNING	17
2. SUPPORTED EMPLOYMENT OG LOSMODELLEN	19
2.1 JOBBSPESIALISTEN	19
2.2 FEMTRINNSPROSESSEN	21
2.3 INDIVIDUELL JOBBSTØTTE (IPS)	23
2.4 LINDESNESLOSMODELLEN	24
3. 10 EKSEMPLER PÅ HVORDAN LOSENE ARBEIDER	27
3.1 HVA VISER EKSEMPLENE?	35
4. RESULTATER BASERT PÅ KVALITATIVE OBSERVASJONER OG LOSENE EGENE REGISTRERINGER	36
4.1 LOSENE BESKRIVELSER AV RESULTATER	36
4.2 ANDRE RESULTATER	39
5. UNGDOMMENE OG BISTANDEN BASERT PÅ KVALITATIVE OBSERVASJONER	43
5.1 Å ARBEIDE MED SÅRBAR UNGDOM	43
5.2 UTFORDRINGER OG MULIGHETER I SKOLESYSTEMET	48
5.3 OM Å VÆRE LOS	49
5.4 LÆRDOMMER, ERFARTE UTFALL OG FORBEDRINGSPOTENSIAL	50
6. FORELØPIGE RESULTATER FRA EFFEKTEVALUERINGEN	55
6.1 SKOLERESULTATER	55
6.2 NAV-RESULTATER	58
6.3 KONKLUSJON	61
7. FORELØPIG SLUTTVURDERING AV LINDESNESLOSEN	62
7.1 HOVEDFUNN BASERT PÅ KVALITATIVE DATA	63
7.2 HOVEDFUNN OG VURDERING BASERT PÅ FORELIGGENDE KVANTITATIVE DATA	64
7.3 FORELØPIGE FUNN BASERT PÅ DET SAMLA DATAMATERIALET	65
7.4 FORELØPIGE KONKLUSJONER	65
LITTERATUR.....	69
VEDLEGG 1 – KVALITETSMÅLINGSSKALA – JUSTERT 2016	72

Figurer

Figur 1 Lindesneslosmodellen	25
Figur 2 Ordinær progresjon. VG1 og VG2 samlet.....	56
Figur 3 Repetisjon på samme trinn eller lavere	56
Figur 4 Ute av videregående ett år etter.....	57
Figur 5 Sluttet i løpet av skoleåret	58

Tabeller

Tabell 1 Losenes vurdering av forbedringer som følge av bistand.....	38
Tabell 2 Utfall basert på losenes beskrivelser pr januar 2018	39
Tabell 3 Har mottatt uføretrygd, etter region og periode	60
Tabell 4 Har mottatt sosialhjelp, etter region og periode.....	60
Tabell 5 Har mottatt AAP, etter region og periode	61

Sammendrag av rapporten

Arbeidsforskningsinstituttet fikk våren 2014 midler fra Sørlandets Kompetansefond for å evaluere prosjektet Lindesneslosen. Lindesneslosprosjektet foregikk fra høsten 2014 til og med høsten 2017. Prosjektstillingene i Lindesneslosen ble finansiert av Vest-Agder fylkeskommune (OT-stillingene), NAV (prosjektmedarbeiderstillingene) og kommunene i Lindesnesregionen (prosjektlederstillingen). Prosjektet fikk også støtte fra Sørlandets Kompetansefond.

Evalueringen består av en effektevaluering basert på analyse av registrerte data og en følgeevaluering. Dette er foreløpig sluttrapport. Mens resultatene fra følgedelen av evalueringen er fullstendige, er effektevalueringen gjort basert på data kun for første del av prosjektperioden, og dermed ikke for prosjektperioden som helhet. Endelig sluttrapport med måling av effekt basert på hele prosjektperioden vil komme i 2020.

Losene hadde «hovedbase» på den videregående skolen, men samarbeidet også med tilhørende ungdomsskoler. På sitt mest aktive var de 6 «loser»: Prosjektleder med administrativt ansvar og omtrent halv stilling til oppfølging av unge, 3 loser i full stilling hvorav en los hadde spesielt ansvar for å følge opp samarbeidet med ungdomsskolene, og to OT-rådgivere i full stilling (Fylkeskommunen hadde finansiert utviding av OT-rådgivningen fra 0,6 til 2,0 stillinger slik at rådgiverne i tillegg til vanlige OT-oppgaver også kunne ta del i det mer intensive losarbeidet.) Ungdommene ble hovedsakelig henvist fra skolene ved rådgiver, OT, avdelingsleder, kontaktlærer, rektor eller spesialpedagog. Noen var også henvist fra NAV eller barnevern.

Situasjonen for mange av ungdommene før de kom med i Lindesneslosen var stort fravær, manglende vurdering i fag på skolen, og fare for å miste skoleplassen. Typiske utfordringer var nederlags erfaringer, dårlig selvfølelse, belastende sosial arv og stigma. Oppmøteproblematikk og rus- eller psykiske utfordringer gikk hyppig igjen. En del av ungdommene var syke. Noen hadde problemer med å stå opp om morgenen eller med å finne en praksisplass. Flere bodde alene, noen hadde ustabile boforhold.

«Losene» eller «coachene» fant sammen med ungdommene fram til den enkeltes interesser, styrker og bistandsbehov når det gjaldt utdanning eller arbeid. Prosjektet skulle samordne innsats fra NAV, Fylkeskommunen og kommunene i regionen, og utgjøre et helhetlig tilbud til de ungdommene som hadde behov for det. Losene samarbeidet tett med oppfølgingstjenesten og kontaktlærerne, og med de instanser i hjelpeapparatet som til enhver tid var relevante for den enkelte unge. Lindesnesmodellen bygde på den individuelle oppfølgingsmodellen i Supported Employment/Education, som kan vise til gode resultater når det gjelder overgangsproblematikk og inkludering på arbeidsmarkedet for utsatte grupper (Frøyland & Spjelkavik, 2014). Lindesneslosen arbeidet etter og tilpasset for bruk i skolen femtrinnsprosessen i Supported Employment. De har også benyttet IPS kvalitetsskala i arbeidet med å utvikle modellen, samt tilnærminger som MI (Motiverende Intervju). Hovedmål med forsøket var å teste om denne modellen med proaktiv oppfølging, individuell tilrettelegging og tett samarbeid med lærere og arbeidsgivere kunne redusere skolefravall og overgang av unge til uføretrygd.

For flertallet av ungdommene var målet med oppfølgingen å fullføre videregående skole eller deler av denne. I noen tilfeller var målet formulert som å tilpasse eller justere skolesituasjonen til den enkelte. For noen av de yngste var målet å finne riktig(ere) skolevalg. For en del av deltakerne var oppfølgingen rettet inn mot å gjennomføre arbeidspraksis eller læreplan.

Vi skal kort oppsummere hva de kvalitative og kvantitative analysene så langt peker på som hovedfunn:

Kvalitative analyser

Våre kvalitative studier viser at totalt 132 ungdommer har fått bistand fra Lindesneslosen. Et lite mindretall av disse har kommet i arbeid (5%), mens en større andel har gjennomført arbeidspraksis og læreplass og på andre måter fått verdifull erfaringer med arbeid (24%). En større andel har også forbedret gjennomføring eller tilstedeværelse på skolen. Samtidig har Lindesneslosen for omtrent 16% av deltakerne ikke lykkes i særlig grad, mens det for 18% av deltakerne var uvisst i januar 2018 hva som var status. Slik Lindesneslosene selv opplever det, har de hjulpet 42% til en klart forbedret situasjon og 30 % til noe forbedring. For 16% har det vært lite eller ingen forbedring, mens for 12% har de ved avslutningen av prosjektet ikke hatt nok kunnskap til å vite/kunne vurdere.

Lindesneslosenes egne vurderinger og våre observasjoner gir slik inntrykk av at Lindesneslosene i beskjeden grad har hjulpet skoleungdom inn i vanlig lønnet arbeid, men at de i stor grad har bidratt til verdifull arbeidslivserfaring. Lindesneslosen har i stor grad hjulpet ungdommer til økt tilstedeværelse og mestring i skole, og dermed til bedre motivasjon og framtidstro.

En klar erfaring med Lindesneslosen er at det å arbeide med deler av denne målgruppa er krevende og at tett oppfølging må ytes over lang tid, det vil si flere år. Mens noen ungdommer som har fått bistand fra losen ser ut til å kunne klare seg rimelig bra når noen vesentlige utfordringer er ryddet av veien, er erfaringen ellers at utfordringene er av en slik art at det er behov for langvarig og tett oppfølging. Erfaringene viser likevel at med slik oppfølging kan den enkelte hjelpes til mer mestring både i skolen og på vanlige arbeidsplasser. Denne type bistand må gis over tid for den enkelte, og mer hyppig i perioder. Det er også et klart inntrykk at Lindesneslosen har opprettholdt fokuset på de ungdommene som sliter mye, og at de ikke har forskjøvet innsatsen mot de unge som lettere kunne ha gitt resultater (såkalt «fløteskumming»).

Involverte ved Lindesneslosens samarbeidsinstanser formidler i all hovedsak at losene yter en bistand som andre instanser ikke har kapasitet til, men som det er og har vært behov for. Budskapet fra flere av disse er at nå er det noen som arbeider med og hjelper elevgrupper med ekstra bistandsbehov, og som skolen og elevtjenestene, NAV og barnevern både kan henvise til og samarbeide med.

Antakelsen vi hadde innledningsvis om at bistanden i denne modellen i hovedsak enten kom til å gå i retning av skolegjennomføring og avlagt eksamen, eller i retning av lønnet ordinært arbeid, har blitt nyansert. Hovedinnsatsen i prosjektet har vært mer rettet mot skolegjennomføring enn mot ordinær ansettelse, men samtidig har den skolerettede bistanden mer enn å handle om fullendt «skolegjennomføring og avlagt eksamen» dreid seg om større eller mindre forbedringer på veien mot skolefullføring, for eksempel knyttet til tilstedeværelse, oppførsel, mestring, læring, å få eller forbedre karakterer, eller gjennomføring av enkeltfag. En hovederfaring har vært at losene har brukt tid på å utøve en grunnleggende omsorg for mange av ungdommene, og som den skole- eller arbeidsrettede bistanden så har vært fundert på. Bruk av vanlige arbeidsplasser som del av dette arbeidet – og uten at ordinær ansettelse har vært målet – har vært et klart hovedgrep i prosjektet.

Lindesneslosprosjektet framstår først og fremst som et utviklingsprosjekt og ikke som implementering av en klart definert modell. SE-tilnærmingen var prosjektets utgangspunkt. Å bruke SE-tilnærmingen ovenfor denne målgruppen som en faglig plattform erfares som både konstruktivt og nyttig. Samtidig

kan SE-tilnærmingen i arbeidet med denne målgruppa lett forstås som for snever, særlig når det gjelder det strenge arbeidsfokuset i betydningen ansettelse i arbeid. Lindesneslosen har supplert SE med klarere fokus på utvikling av mestringstro («motivasjonsarbeid») i samarbeid med lokalt arbeidsliv, for å finne retning i livet og (om)valg av studieretning og oppsøkende virksomhet. Det tok dessuten tid å lære og forstå SE i og med at kun et lite mindretall av de ansatte i prosjektet hadde kunnskap og erfaring i SE-tilnærmingen. De har derfor måttet lære seg SE underveis. Noen av de prosjektansatte var ikke innstilt på dette, og sluttet underveis. Prosjektet brukte også tid på å finne sin plass innenfor skolesystemet og på å etablere gode samarbeidsrelasjoner med andre aktører. Prosjektet har slik brukt tid både på å utvikle Lindesneslosen som modell for arbeidet med denne målgruppa ved å opparbeide seg kunnskap og erfaring i SE, og på å etablere konstruktivt samarbeid med skole, arbeidsliv og andre relevante samarbeidsinstanser.

Lindesneslosprosjektet framstår som utvikling av en ny modell basert på en tilpassing av SE for bruk på elever i ungdoms- og videregående skole. Lindesneslosmodellen som ordinært tilbud knyttet til elevtjenestene ved Mandal videregående skole fra og med januar 2018, er så langt vi kan se en organisatorisk nyskaping i skolesystemet med spisskompetanse på hvordan å bruke vanlige arbeidsplasser på en mer systematisk og metodisk måte for å hjelpe noen av de mest utsatte og sårbare elevene til mestring og gjennomføring av skole. Lindesneslosen har utviklet flere tilnærminger til hvordan arbeidsplasser kan brukes på en slik måte at enkeltelever kan få et mer individuelt tilpasset skoleopplegg der bruk av vanlige arbeidsplasser utgjør et kjerneelement med skreddersydd opplæring som skolene vanligvis ikke klarer å tilby, fasilitert gjennom samarbeid med lokale arbeidsgivere og tett oppfølging fra Lindesneslosen. Det er likevel ved prosjektets avslutning fremdeles flere forbedringsmuligheter knyttet til modellen.

Kvantitative analyser

Når det gjelder skoleindikatorer har vi statistikk stort sett til og med 2016. Her finner vi at utviklingen i Lindesnesregionen (dvs Mandal videregående skole) knyttet til ordinær progresjon i skolen, repetisjon på samme trinn eller lavere, om eleven er ute av skolen et år etter, samt om eleven har sluttet i løpet av skoleåret, i all hovedsak lik resten av landet. Mandal VGS har signifikant flere med ordinær progresjon enn landsgjennomsnittet, med en ikke-signifikant tendens til at landsgjennomsnittet har nærmet seg nivået i Lindesnesregionen. Det er fremdeles signifikant færre elever som har repetisjon på samme trinn eller lavere i Lindesnesregionen sammenlignet med landsgjennomsnittet, og utviklingen har ikke vært signifikant annerledes i Lindesnesregionen enn i landet ellers. Det har vært en signifikant reduksjon i antall elever som er ute av videregående skole ett år etter på landsbasis, men denne reduksjonen finner vi ikke igjen ved Mandal VGS. Og vi finner ingen signifikant forskjell mellom Mandal VGS og landsgjennomsnittet i andelen elever som slutter i løpet av skoleåret.

Når det gjelder NAV-ytelsene er det foreløpig for tidlig å vurdere virkningen av Lindesneslosen på andelen unge på uføretrygd fordi de som har fått bistand og som det pr nå foreligger registerdata om, i hovedsak ikke er gamle nok til å ha kunne kvalifisert for uføretrygd. Vi har på NAV-ytelsene tall til og med 2015 som kun dekker den første oppstartsfasen av Lindesneslosprosjektet. Med andre ord kan vi foreløpig si lite om hvordan prosjektet kan ha virket inn på disse indikatorene. De tallene som så langt foreligger viser at det har vært en signifikant nedgang i unge som mottar sosialhjelp både i nasjonalt og i Lindesnesregionen, men denne nedgangen tenderer til å være noe lavere i Lindesnesregionen enn landet ellers (dog er forskjellen ikke signifikant). Lindesnesregionen hadde en signifikant høyere andel

unge AAP-mottakere enn landsgjennomsnittet før Lindesneslosprosjektet. Vi finner en tendens til reduksjon i andelen AAP-mottakere i Lindesnesregionen sammenlignet med landsgjennomsnittet, men denne forskjellen er så langt ikke signifikant.

Samlet sett for de kvantitative analysene er situasjonen dermed at vi så langt ikke har tilgang til registrerte data for hele prosjektperioden, noe som gjør at vi foreløpig ikke har kunnet fastslå hva slags virkning prosjektet har hatt på statistikken for skolegjennomføring eller bruk av NAV-ytelser samlet sett i regionen.

Foreløpige konklusjoner

Det tok tid å få organisasjonen med Lindesneslosen satt og fulltallig. Det har vært utskiftninger i prosjektstaben i både 2015, 2016 og i 2017. Tross utskiftninger har det også vært kontinuitet som har skapt utvikling og læring. Det er gjort viktige erfaringer knyttet til bistandsbehov for målgruppa, samarbeidsformer med skole, arbeidsliv, og det øvrige hjelpeapparatet, utfordringer i arbeidet med målgruppa og i samarbeidet omkring dem.

En av lærdommene fra prosjektet er at det er sannsynlig at for mange av ungdommene i målgruppa vil det være behov for oppfølging i lang tid framover. Selv om losene ser ut til å ha lyktes med å hjelpe mange av dem til en bedre situasjon gjennom vellykkede arbeidspraksiser, læreplasser eller fullføring av flere fag på skolen, så er det fortsatt usikkert hvordan det vil gå i tiden framover for ungdommene. Selv om noen ser ut til å klare seg godt i den situasjonen losen har hjulpet dem til, og dermed kan se ut til hovedsakelig å ha hatt behov for bistand en periode for å komme «over kneika», kan utfordringer oppstå som igjen vil gjøre livene deres vanskeligere, og som vil medføre ytterligere behov for bistand fra instanser som Lindesneslosen.

Flere virkninger av prosjektet var forventet. Vi anser disse å være de viktigste:

1. Prosjektet skulle medvirke positivt til høyere gjennomføringsprosent for videregående skoler i Vest-Agder.
2. Et sentral mål var å teste om proaktiv oppfølging, individuell tilrettelegging og tett samarbeid med lærere og arbeidsgivere kunne
  - a. redusere skolefravall
  - b. og overgang av unge til uføretrygd.
3. Prosjektet og dets samarbeidspartnere skulle sørge for at ungdom
  - a. fikk individuell, tilpasset oppfølging
  - b. og gjennomførte planlagt utdanning,
  - c. eller kom i ordinært arbeid.
4. Antall unge på Arbeidsavklaringspenger (AAP) skulle i løpet av perioden reduseres til landsgjennomsnittet.

Hva har Lindesneslosen oppnådd på disse punktene? På nåværende tidspunkt – og før effektanalysen er gjennomført basert på data for hele prosjektperioden – kan vi gi følgende foreløpige svar:

- Nullpunktsanalysen vår (Bernstrøm, Frøyland, & Spjelkavik, 2015) viste at Lindesnesregionen allerede før Lindesneslosprosjektet startet gjorde det likt med eller bedre enn resten av landet på skoleparametrene, og da blant annet på frafallsstatistikken. Våre kvalitative studier

viser at flertallet av de 132 ungdommene som har fått bistand fra Lindesneslosen har fått hjelp til å gjennomføre mer skole bedre enn de sannsynligvis ellers ville ha gjort. Imidlertid kan de kvantitative analysene så langt ikke fastslå noen virkning av Lindesneslosens innsats når det gjelder gjennomføringsgrad og redusert skolefravall generelt i regionen.

- Når det gjelder reduksjon i overgangen av unge til uføretrygd, så er det for tidlig å se noen virkning i registrerte data om uføretrygd blant unge. Også de kvalitative studiene våre peker i retning av at det er for tidlig. Ifølge informant ved det lokale NAV-kontoret har de som Lindesneslosen har jobbet med i liten grad vært innenfor den (alders)gruppen som ville ha fått innvilget uføretrygd. Dette er i samsvar med en ny studie fra NAV viser at veksten i uføretrygding på nasjonalt nivå blant unge hovedsakelig skyldes flere barn og unge med alvorlige psykiske lidelser, samt endringer i regelverket som har ført til økende press for tidligere avklaring mot uføretrygd (Bragstad, 2018). Noe av dette skyldes medisinske framskritt som har medført at flere overlever tidlige fødsler og lever lenger med ulike typer diagnoser som gir rett til uføretrygd. Med andre ord kan veksten i uføretrygding på nasjonalt nivå ifølge denne studien ikke forstås på bakgrunn av fravall i videregående skole, men må sees som en følge av til dels medfødte helseutfordringer. Målgruppen for Lindesneslosen er med andre ord ikke nødvendigvis den samme som den som forårsaker økningen i uføretrygd blant unge.
- Basert på våre kvalitative data er det neppe noen tvil om at prosjektet og dets samarbeidspartnere har sørget for individuell og tilpasset oppfølging av ungdom i målgruppa. Dette framgår ikke bare av de ansatte i Lindesneslosens beskrivelser og dokumentasjonen, men også av samarbeidspartnere innen skole, NAV, barnevern. På dette punktet ser det ut til at prosjektet har levert godt.
- Våre kvalitative data gir også et klart inntrykk av at utsatt ungdom har fått hjelp til å fullføre utdanning, men foreløpig kan det ikke fastslås måloppnåelse på dette punktet med de registrerte data som nå foreligger.
- Våre kvalitative data viser at kun noen få av deltakerne har kommet i vanlig lønnet jobb, men Lindesneslosen har benyttet vanlige arbeidsplasser som del av bistanden til en stor andel av deltakerne. På dette punktet har altså prosjektet levert godt.
- Når det gjelder andelen unge på AAP viser de foreløpige registerdataanalysene en tendens til at andelen har sunket mer i Lindesnesregionen enn på landsbasis, men dette er foreløpig ikke signifikante funn.

Lindesneslosens styrke

Lindesneslosen har etablert en tettere oppfølging av den enkelte ungdom enn det skolene og OT ellers har kapasitet til. Metodikken Lindesneslosen følger framstår som mer fleksibel, proaktiv, oppsøkende og systematisk enn den oppfølgingen videregående skoler normalt har kapasitet og kompetanse til å utføre (Frøyland mfl 2016). Lindesneslosen har i noen tilfeller drevet aktiv «jobbcoaching» på arbeidsplass og har vært «medsitter» i klasserom; i tillegg har Lindesneslosen vært aktivt involvert i ungdomsskole og i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole.

Lindesneslosen har kommet i posisjon til å hjelpe en betydelig andel unge i Lindesnesregionen som sliter med helse, hjemmesituasjon, skolegang eller arbeid. Erfaringene er lovende i den forstand at de peker i retning av at losene lykkes med både å bygge tillit til - og utvikle mestringstro hos - ungdommene og som pådrivere i samarbeidet med andre instanser om enkeltsaker. Vi har inntrykk at samar-

beidet med både NAV, de videregående skolene og ungdomsskolene har gått bra, og at samarbeidsinstansene erfarer at Lindesneslosen yter en bistand som de selv ikke har kapasitet til og ofte heller ikke har kompetanse til å utøve. Losene har arbeidet mye ut mot lokalt næringsliv, og etablert et godt samarbeid også her.

Det vi har observert, har styrket vår antakelse om at implementering av en tilnærming basert på prinsippene i Supported Employment/Education i norsk videregående skole kan løfte systematikken og kvaliteten i det å bruke vanlige arbeidsplasser for både å styrke skolegjennomføringen og for å forbedre overgangen til vanlig arbeid for ungdom som av ulike grunner står i fare for å bli en del av «utenforskapet». Modellen viser et tydelig potensial til å forbedre metodene for samarbeid med det lokale arbeidslivet i oppfølgingen av ungdommer som sliter med livene sine samtidig som de er elever i skolen.

- Lindesneslosen har avdekket at en del ungdommer sitter alene i vanskelige, triste og utfordrende livssituasjoner uten at det eksisterende hjelpeapparatet greier å komme i posisjon.
- Målgruppa utsatt ungdom framstår som annerledes og til dels mer utfordrende å arbeide med enn de typiske målgruppene i IPS/SE, blant annet fordi den har mindre organisatorisk forankring (NAV, psykisk helse), er mer uavklart og at den også omfatter personer som «mangler motivasjon» og som viser «motstand mot hjelp».
- Lindesneslosen har lyktes med å komme i posisjon ovenfor mange av disse ungdommene og mange ser ut til å ha fått sine hverdagsliv positivt endret som følge av losens bistand. Noen (et klart mindretall) har losene i mindre grad lyktes med å hjelpe til bedret livssituasjon.

Lindesneslosmodellen er et eksempel på en oppfølgingsmodell som kombinerer et fokus på individet (omtalt som «supply-side» tilnærming i internasjonal litteratur) med fokus på arbeidsgiverne/skole (omtalt som «demand-side» tilnærming i internasjonal litteratur), men der kompetanse og kvalitet på selve bistanden og hjelpetjenestenes rolle blir sett som det sentrale elementet for å skape vellykket inkludering. Slik kan Lindesneslosen som modell sees som et eksempel på en «support-side» tilnærming til arbeidsinkludering; det vil si en tilnærming som ikke forklarer inkludering eller manglende inkludering utelukkende ut fra det enkelte individs egenskaper eller arbeidsgivernes evne og vilje, men som altså løfter betydningen av støtteapparatets kompetanse og rolle.

Lindesneslosen som prosjekt ble avsluttet ved utgangen av desember 2017, et halvt år senere enn opprinnelig planlagt. Lindesneslosen er fra 1.januar 2018 videreført som fast lokalt tilbud. I denne foreløpige sluttrapporten har vi, basert på intervjudata og en anonymisert versjon av prosjektets egen internstatistikk, beskrevet hva som ser ut til å være sentrale kjennetegn ved bistanden Lindesneslosen gir, og hvilke utfall denne oppfølgingsmodellen ser ut til å ha på de unges situasjon. Vi har også gjort en foreløpig regresjonsanalyse av foreliggende registerdata. Endelig vurdering av hva slags virkning Lindesneslosen har hatt på tilstrømming av unge på AAP, uføretrygd og andre NAV-relaterte ytelser vil komme i sluttrapport i 2020.

1. Innledning og bakgrunn

Bekymringen for marginalisering og utenforskap blant utsatt ungdom er stor både i Norge, Norden og i Europa (Frøyland, 2016a, 2016b, 2017, 2018; Frøyland & Spjelkavik, 2014; Hammer & Hyggen, 2013; Mascherini, Massimiliano, Salvatore, Meierkord, & Jungblot, 2012; Olsen, Hyggen, Tägtström, & Kolouh-Söderlund, 2016; Sletten & Hyggen, 2013; Wulf-Andersen, Olsen, & Follesø, 2016). Skolefravall hemmer produktiviteten og konkurranseevnen, og utvikler fattigdom og sosial eksklusjon. Unge mennesker som forlater opplæring tidlig kan møte alvorlige problemer på arbeidsmarkedet (Brekke, 2014; Falch & Nyhus, 2011; Kim, 2013).

Flere prosjekter og satsinger er gjennomført eller pågår for å hindre frafall fra skolen og forbedre overgangen til arbeid (Follesø et al., 2011; Frøyland, 2012; Sletten, Bakken, & Sandlie, 2013). De siste årene har utviklingen til en viss grad vært positiv når det gjelder tall for gjennomføring av videregående skole, men samtidig viser statistikk at utfordringene knyttet til økende utenforskap særlig blant utsatte unge på ingen måte er løst så langt (Widding-Havnerås, 2016).

Frøyland mfl. (2016) beskrev basert på en evaluering målgruppa utsatt ungdom slik:

«Utsatt ungdom» ..... er et samlebegrep som peker på en svært heterogen gruppe unge. I denne gruppen kan for eksempel ungdom med funksjonshemninger, psykiske lidelser, lærevansker, psykisk utviklingshemning, rusvansker, kriminell aktivitet og atferdsvansker inngå. Mange av dem har lav selvfølelse etter år med nederlag, og de har liten tro på seg selv. Mange ønsker seg en jobb, men de opplever det som vanskelig å få tak i en. Vanlige utfordringer er dårlig og lite nettverk, manglende utdanning, mangel av bolig, eller dårlig økonomi. Vansker med å delta i sosiale sammenhenger og sosial angst er vanlig blant flere av ungdommene som inngår i denne målgruppen. De isolerer seg, «snur døgnnet», er ensomme og utrygge. Noen lever 'alternative liv' på nettet (sosiale media eller rollespill ('gaming')). En del av disse ungdommene har motivasjonsvansker og har dårlige erfaringer fra skolen. Flere av disse ungdommene har vokst opp i familier med begrensede ressurser og som over lang tid har fått trygd eller sosialstønad» (Frøyland et al., 2016, p. 17).

Etableringen av en «losfunksjon» i Lindesnesregionen i perioden 2014-2017 hadde som ambisjon å redusere utenforskap og frafall fra skole og arbeid i denne regionen. Lindesnesregionen består av følgende fem kommuner i Vest-Agder: Mandal, Marnardal, Åseral, Audnedal og Lindesnes. I prosjektskissen¹ (s. 8) het det at:

Lostjenesten er et felles kraftløft for å forebygge store, felles utfordringer i fremtiden i forhold til utenforskap og velferdsmessige utfordringer i Lindesnesregionen. De viktigste, offentlige aktørene i forhold til helse og velferd: NAV, fylkeskommunen og kommunene oppfordres til å forsterke og samordne sin innsats for å få ned antallet unge som dropper ut av utdanning og jobb.

Målgruppa for prosjektet var ungdom bosatt i Lindesnesregionen som hadde droppet ut av jobb eller utdanning, eller som stod i fare for å gjøre det. Prosjektets hovedmålgruppe var ungdom i alder tilsvarende videregående skole. Videre het det i prosjektbeskrivelsen at «det er ingen offentlig myndighet som har et formelt ansvar for å følge opp at ungdom etter avsluttet grunnskole faktisk kommer videre

---

¹ <https://www.lindesnesregionen.no/images/nydok/Prosjekter/Lindesneslosen/Dokumenter/Prosjektbeskrivelse/2014-05-08-LOSEN-Prosjektbeskrivelse%20-%20med%20vedlegg.pdf> (Lest 22.12.2015)

i jobb eller utdanning. Prosjektet skal ha fokus også på denne viktige overgangen.» Prosjektet hadde dermed også fokus på elever i regionens ungdomsskoler. Målet for prosjektet ble mer konkret beskrevet slik:

Gjennomføringen av prosjektet Lostjenesten i Lindesnesregionen forventes å ha mange positive effekter. Et konkret og målbart mål som prosjektet har satt seg er at antall unge på Arbeidsavklaringspenger i løpet av en 4-års periode skal reduseres ned til landsgjennomsnittet, noe som innebærer en reduksjon på 26 % tilsvarende 26 personer for gruppen opp til 29 år. For øvrig skal prosjektet medvirke i positiv retning for måloppnåelse i forhold til høyere gjennomføringsprosent for videregående skoler i Vest-Agder i samlet. (s.8)

Prosjektet fikk navnet «Lindesneslosen», og foregikk fra høsten 2014 til og med høsten 2017 ved Mandal Videregående skole og Byremo Videregående skole. Mens Mandal VGS er en stor skole med rundt 800 elever, er Byremo atskillig mindre med mellom 110 og 130 elever. Lindesneslosen hadde «hovedbase» på Mandal videregående skole, men var også til stede på Byremo en dag hver uke. En av losene fulgte i tillegg opp ungdomsskolene i kommunene.

Ved oppstart høsten 2014 bestod prosjektteamet av fem personer: Prosjektleder i full stilling, 2 nytilsatte prosjektmedarbeidere i full stilling, en OT-rådgiver i 60% stilling, samt en OT-rådgiver i 40% stilling (OT-andelen ble utvidet til 100% fra januar 2015). Fra høsten 2015 kom ytterligere en los med ansvar for å følge spesielt opp samarbeidet med ungdomsskolene. Teamet bestod dermed fra det tidspunktet av 6 personer. Fra høsten 2017 var teamet redusert til 3 personer grunnet manglende finansiering i forlengingsperioden og at prosjektet snart skulle avsluttes.

Teamet hadde en sammensatt bakgrunn, blant annet med erfaring fra ungdomsarbeid, NAV, veilednings- og interessekartleggingsmetodikk, samt arbeidsmarkedstiltak (Arbeid med bistand). Stillingene i Lindesneslosen ble finansiert av Vest-Agder fylkeskommune (OT-stillingene), NAV (prosjektmedarbeiderstillingene) og kommunene i Lindesnesregionen (prosjektlederstillingen). Prosjektet fikk også støtte fra Sørlandets Kompetansefond. Totalt 10 personer har arbeidet som los i en kortere eller lenger periode.

Lindesneslosen bestod av «loser» eller «coacher» som sammen med brukeren skulle finne fram til den enkeltes interesser, styrker og bistandsbehov når det gjaldt utdanning eller arbeid. Denne modellen har vi kalt for Lindesneslosen. Hovedmål med forsøket var å teste om denne modellen med proaktiv oppfølging, individuell tilrettelegging og tett samarbeid med lærere og arbeidsgivere kunne redusere skolefravall og overgang av unge til uføretrygd. Prosjektet og dets samarbeidspartnere skulle sørge for at ungdom fikk individuell, tilpasset oppfølging og gjennomførte planlagt utdanning, eller kom i ordinært arbeid. For å lykkes med dette skulle prosjektet samordne innsats fra NAV, Fylkeskommunen og kommunene i regionen, og utgjøre et helhetlig tilbud til de ungdommene som hadde behov for det.

Vi antok ved innledningen av prosjektet at bistanden kom til å følge to hovedlinjer:

- a) bistand i retning av skolegjennomføring og avlagt eksamen (Supported Education), med fokus mot forebygging av fravall og tilrettelegging av skolesituasjonen internt på skolen. Ordinære arbeidsplasser benyttes etter behov som del av studiet i form av lære- eller lærlingeordninger, eller ulike varianter av praksis koblet til studiet.

- b) bistand i retning av lønnet ordinært arbeid for elever der dette er hensiktsmessig (Supported Employment). Jobbene kan være midlertidige eller faste. De kan forekomme i forbindelse med avbrekk fra skolegangen, eller som alternativ til skolegang når det er hensiktsmessig.

Losene skulle samarbeide tett med oppfølgingstjenesten og kontaktlærerne, og med de instanser i hjelpeapparatet som til enhver tid var relevante for den enkelte unge. Losenes måte å arbeide på skulle følges opp av evaluator gjennom regelmessige feltbesøk og vurderinger basert på en tilpasset Supported Employment/Supported Education kvalitetskala (se mer om dette i neste kapittel).

1.1 Forskningsmetode

Forskningsprosjektet har hatt tre hovedfaser:

1. Et forprosjekt høsten 2014 der opplæring av de nyansatte losene, utvikling av en kvalitetsmålingskala og en nullpunktsanalyse er sentrale elementer.
2. En gjennomføringsfase for årene 2014-2017 der det gjennomføres et årlig fagseminar med prosjektgruppa og en kvalitetsmåling basert på en kvalitetsmålingskala. I tillegg lages årlig en kortfattet statusrapport fra prosjektet (hvorav dette er den andre).
3. En etterfase for årene 2018-2020 med registerdataanalyse, analyse av lokale prosjektregistreringer og oppsummerende kvalitativ og samlet analyse. Denne rapporten er en foreløpig rapportering fra denne etterfasen.

De årlige kvalitetsmålingene ble gjennomført i form av et dagsbesøk av to forskere som intervjuet losene. Kvalitetsskalaen som ble benyttet bygger på IPS-fidelitetskalaen, som er grundig utprøvd i internasjonal forskning på arbeidsinkludering for pasienter i psykisk helsevern (Bejerholm, Areberg, Hofgren, Sandlund, & Rinaldi, 2014; G. R. Bond, Drake, & Campbell, 2014) og prøvd ut i 7 piloter i regi av Arbeids- og velferdsdirektoratet og Helsedirektoratet (Reme, 2016). Den aktuelle skalaen er tilpasset Lindesneslosen ved både å måle aktivitet som faller inn under Supported Employment og Supported Education.²

Hvert år har vi gjennomført et fagseminar (dagsseminar) der de involverte forskerne fra AFI sammen med losene og eventuelle andre aktuelle personer i fellesskap har gjennomgått erfaringer og metoder i prosjektet. Hensikten var blant annet å trekke lærdommer av erfaringer som er gjort, eventuelt finne alternative måter å løse utfordringer på, samt – til tross for at modellen er basert på den tette oppfølgingen i Supported Employment – å få et klarere bilde av hva slags oppfølgingsmodell Lindesneslosen utvikler seg til å bli.

---

² Fidelitetskalaen i IPS er mer innrettet mot å måle «metodetrofasthet».

Framdriftsplanen for evalueringen var som følger:

Høst 2014 - Forprosjekt
Nullpunktsanalyse Opplæring Utvikling av kvalitetsstandard Utprøving kvalitetsstandard
Vår 2015 - Gjennomføring
Nullpunktsanalyse Fagseminar
Høst 2015 - Gjennomføring
Første kvalitetsmåling Rapport første år
Vår 2016 - Gjennomføring
Fagseminar
Høst 2016 - Gjennomføring
Andre kvalitetsmåling Rapport andre år
Vår 2017 - Gjennomføring
Fagseminar og tredje kvalitetsmåling
Høst 2017/2018 - Etterfase
Kjøp av data SSB Nullpunkt og sluttanalyse registerdata Sluttrapport

Prosjektperioden ble forlenget med et halvt år og dermed ut 2017. Prosjektplanen er blitt fulgt uten avvik, med unntak av tidspunktet for levering av endelig sluttrapport. Denne har vi sett behov for å skyve på i tid for å kunne se resultater av prosjektet i registerdata og for å kunne sammenligne med statistikk for resten av landet.

1.2 Sentrale aktiviteter og hendelser i prosjektet

Følgende aktiviteter har vært sentrale:

Styringsgruppe

En styringsgruppe bestående av representant fra NAV (NAV-leder), representant for Vest-Agder fylkeskommune (rektor ved den videregående skolen), en representant for vertskommunen Mandal, samt en representant for rådmannsutvalget i Lindesnesregionen ble etablert tidlig høsten 2014. Senere kom også en representant for Oppvekstforum, Lindesnes med i styringsgruppa. Prosjektleder var sekretær for styringsgruppa. AFI har også hatt møte- og uttalerett i styringsgruppa, og har deltatt på de fleste styringsgruppemøter (som regel via skype). Styringsgruppa har hatt omtrent 2 møter i semesteret, med noe økt hyppighet i perioder med ekstra behov.

Etablering og justeringer av losteamet

Ansettelse av tre losere ble gjort sommer/høst 2014. I løpet av 2015 sluttet en av prosjektmedarbeiderne i tillegg til at en av OT-rådgiverne som var knyttet til prosjektet i 60 % gikk av med pensjon. To nye ansettelser av losere skjedde sommeren 2015. Høsten 2015 ble ytterligere en los med ansvar for samarbeid med de lokale ungdomsskolene ansatt i full stilling. Fra høsten 2015 var det totalt seks personer som jobbet i prosjektet i 5,4 årsverk.

I løpet av 2016 skjedde det ytterligere noen utskiftninger. En av losene som kom fra det lokale NAV-kontoret gikk tilbake til sin gamle stilling. Losstillingen ble lyst ut og besatt av en ny person fra august 2016. Omtrent samtidig ble en av de andre losene og faglig veileder langvarig sykemeldet. Stillingen er ikke blitt erstattet av andre høsten 2016. Den totale bemanningen i prosjektet i 2016 lå dermed lavere enn planlagt.

Fra januar 2017 var losgruppa igjen fulltallig fram til 1.mai da en los gikk inn i svangerskapspermisjon. Fra juni gikk ytterligere en los tilbake til gammel stilling (pga manglende finansiering i prosjektet), og i august gikk prosjektleder over i annen jobb. Høsten 2017 var det dermed kun 3 loser i prosjektet.

Prosjektperioden har totalt sett vært preget av jevnlig utskiftninger i prosjektgruppa. Det siste halvåret av prosjektet har Lindesneslosen grunnet den mye lavere bemanningen enn tidligere, ikke kunnet ta inn nye ungdommer. De gjenværende losene har måttet bruke mer tid på administrative oppgaver enn tidligere, samtidig som det har vært usikkerhet rundt prosjektets videreføring og deres egne stillinger. Lindesneslosen har fått reaksjoner på den reduserte kapasiteten fra flere samarbeidende skoler som ikke har fått samme grad av oppfølging fra Lindesneslosen som tidligere.

Prosjektgruppa har i de periodene de har vært fulltallig (i 2016 og 2017) hatt to ukentlige samarbeidsmøter internt, og har også gjennomført egne interne prosjektsamlinger. Losene har utarbeidet et strategidokument og interne rutinebeskrivelser som er diskutert i styringsgruppa og som har blitt videreutviklet underveis i prosjektperioden.

Lindesneslosene har brukt underveisrapportene som faglig innspill egen arbeidsform og innretning, og har i fellesskap gått gjennom disse og vurdert og/eller justert egen praksis inspirert av innholdet i rapportene. Flere av losene tok våren 2017 kurs i Motiverende intervju blant annet som følge av anbefalinger i underveisrapport 2. Selv pekte losene på at de gradvis har brukt hverandre bedre som team gjennom å diskutere aktuelle saker seg imellom. Losene har også formidlet at de gradvis har fått en bedre relasjon til lærerne ved at lærerne vet mer hva losen kan bidra med, og ved at losen selv også har blitt mer tydelig utad.

Sett fra evaluators ståsted, framstår våren 2017 som den perioden da Lindesneslosen har vært mest operativt både i form av at prosjetteamet da var fulltallig og kompetansen bedre enn i tidligere faser. Fra og med høsten 2017 ble Lindesneslosen lagt inn under elevtjenestene ved den videregående skolen, og ble dermed integrert i en av skolens avdelinger. Losene erfarte at dette medførte at de i større grad enn tidligere tok del i den tverrfaglige diskusjonen på skolen.

Fra og med januar 2018 var Lindesneslosen (4 stillinger hvorav en var ubesatt) et fast tiltak som yter tjenester til kommunene Mandal, Marnardal og Lindesnes. Audnedal og Åseral var ikke lenger med i samarbeidet omkring losen noe som medfører at Byremo videregående skole heller ikke får tjenester fra Lindesneslosen etter at prosjektperioden er over. OT-rådgiverne ved Mandal vid skole vil likevel følge opp Byremo i kraft av den rollen framover.

[Base i den videregående skolen og ungdomsskolene](#)

Losene har hatt hovedbase ved Mandal videregående skole, men hadde fra høsten 2015 også fast kontor plass ved Byremo videregående skole (hver fredag). Det var da etablert dialog med rektor, helse-søster, rådgiver og avdelingsledere ved Byremo, samt at deltakelse i TO-teamet (tilrettelagt opplæring) på Byremo var under etablering. Det tok noe tid før relasjonen med Byremo var godt etablert. Utover

høsten 2015 var losen regelmessig tilstede på skolen, delt mellom prosjektleder og OT-rådgiver. Fra og med våren 2016 ble det gjennomført faste møter med TO-team ved Byremo VGS, hvor to personer fra Lindesneslosen møtte. Siden 2016 har i tillegg losen som er ansvarlig for å følge opp elever fra ungdomsskolen, vært jevnlig innom Byremo videregående skole.

Samarbeidet med ungdomsskolene har hovedsakelig foregått gjennom losen som ble ansatt høsten 2015. Denne losen har regelmessig (ukentlig) besøkt hver skole og til enhver tid fulgt opp 1-2 ungdommer fra hver skole i samarbeid med andre ansatte ved skolen. Ungdomsskolene Lindesneslosen har samarbeidet med er: Vassmyra, Blomdalen, Lindesnes, Byremo, Åseral og Marnar.

I tillegg har Lindesneslosen hver vår deltatt på overføringsmøter med den enkelte ungdomsskole. Disse møtene dreier seg om planlegging og koordinering av overgangen fra ungdomsskole til videregående skole for de elevene som har hatt utfordringer på ungdomsskolen.

Justering av alder for målgruppa

Våren 2016 ble det gjort en justering i alder på målgruppa for Lindesneslosen fra 15-25 år til 15-21 år. Justeringen var basert på et ønske fra det lokale NAV-kontoret. Justeringen passet bra med den faktiske rekrutteringen til prosjektet, og justeringen medførte ifølge losene ikke avvisning av potensielle deltakere. De unge som har hatt mest behov for bistanden, er ifølge losene unge som ikke har voksne rundt seg som tar ansvar.

Implementeringsseminar med rådmennene i involverte kommuner

Juni 2017 ble det arrangert et seminar med rådmennene fra samtlige involverte kommuner i Lindesnesregionen. Rådmennene og andre aktører var svært positive til videreføring, og en plan for videre arbeid mot videreføring av prosjektet fra januar 2018 ble skissert.

1.3 Forskningsaktiviteter 2014-2018

Tidlig høsten 2014 ble det gjennomført et halvdagsseminar der de nytilsatte losene og forskerne ved AFI møttes for å bli kjent med hverandre, utveksle tanker om prosjektet og legge planer. Følgende aktiviteter har vært sentrale fra forskningshold i prosjektet:

Opplæring i femtrinnsprosessen i Supported Employment

Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) gjennomførte høsten 2014 et todagers opplæringsseminar i Supported Employment i tett samarbeid med en av losene som har utdanning i Supported Employment fra tidligere. Opplæringen var sentrert rundt femtrinnsprosessen i Supported Employment. Samtlige prosjektansatte deltok.

Utvikling av kvalitetmålingsskala etter mal fra IPS kvalitetsskala

Høsten 2014 utviklet AFI en skisse til en tilpasset Supported Employment/Education kvalitetsskala for Lindesneslosen. Skalaen var inspirert av fidelityskalaen som er utviklet i SE-varianten Individual Placement and Support (IPS). IPS – som på norsk har fått betegnelsen «Individuell jobbstøtte» – er Supported Employment utviklet spesielt for mennesker med alvorlige psykiske lidelser, og hvor jobbspesialisten er organisert som en integrert del av et behandlingsteam. IPS har fått høy anerkjennelse innen det

psykiatriske helsevesenet gjennom sterk vektlegging av praksis med forholdsvis strenge krav til metodeloyalitet (Robert E. Drake, Bond, & Becker, 2012; Erik Falkum & Berge, 2013; Schafft, 2009).³ Skissen til kvalitetsskala har blitt benyttet som intervjuguide for intervjuer med losene ved et feltbesøk hvert år gjennom prosjektperioden (Revidert versjon av kvalitetsskalaen finnes i vedlegg 1).

Fagseminar

I mai 2015 gjennomførte AFI et fagseminar med losene. Programmet bestod av en gjennomgang av losenes praksis og erfarte utfordringer så langt. Tema var blant annet rekruttering av deltakere, samarbeid på/med skolen på systemnivå og i enkeltsaker om skolegang, bruk av/samarbeid med ordinære arbeidsplasser, og bruk av/samarbeid med andre instanser. Tema var også samarbeid, rollefordeling, kompetanse og evt ulike mandat internt i Lindesneslos-teamet.

AFI-forskerne gav kommentarer og innspill basert på informasjonen fra losene og øvrig prosjektdokumentasjon. I løpet av 2016 er det avholdt slike fagseminar i mars og i september. I 2017 i mai og i november.

Fokusgruppe

Det ble i 2015 gjennomført to fokusgruppeintervjuer med representanter for de mest involverte hjelpeinstansene der bistandsforløpet og innholdet i bistanden knyttet til to konkrete case ble gjennomgått og oppsummert. I tillegg til Lindesneslosen deltok rådgivere, kontaktlærere og avdelingsledere ved Mandal Videregående skole, samt arbeidsgiver knyttet til en av sakene som ble diskutert. Ungdommene som saken handlet om var ikke til stede, men hadde gitt sitt samtykke til at deres historie kunne benyttes som eksempel i gruppeintervjuet.

Dialogkonferanse høsten 2015

I samarbeid med AFI ble det i august 2015 gjennomført en dialogkonferanse der sentrale lokale samarbeidspartnere på de videregående skolene og i hjelpeapparatet for øvrig deltok. Initiativet til konferansen kom fra prosjektgruppa. AFI ledet konferansen der omtrent 60 personer deltok. Deltakerne var hovedsakelig rådgivere eller kontaktlærere ved Mandal og Byremo videregående skoler og ansatte i NAV, men noen var også representanter for politiet, barnevern og kommune. Lindesneslosen har laget en oppsummering fra denne konferansen (finnes som vedlegg til første underveisrapport).

Fortløpende kontakt med prosjektleder

Det har underveis vært fortløpende kontakt på e-post og telefon mellom prosjektleder og leder for evalueringen. Her har ulike temaer knyttet til videre framdrift i prosjektet, rapportering etc vært drøftet.

1.4 Rapportens oppbygning

I kapittel 2 gir vi en kortfattet innføring i Supported Employment, og en spissformulering av hva Lindesneslosen var (og er). I kapittel 3 presenterer vi 10 eksempler på hvordan losene arbeider, og i kapittel 4 presenterer vi resultater og utfall basert på prosessevalueringen og prosjektets egen interne statistikk.

---

³ Les mer om fidelitymåling av IPS her: <http://www.dartmouth.edu/~ips/page19/page19.html>. Norsk versjon: <http://www.napha.no/multimedia/1951/IPS+-+Kvalitetsskala.pdf>.

I kapittel 5 beskriver vi sentrale metoder og erfaringer fra Lindesneslosens arbeid, hvordan losene arbeider. Kapittel 6 inneholder foreløpig effektanalyse basert på et de registerdata som så langt foreligger.

I kapittel 6 gjør vi en foreløpig sluttvurdering av losenes arbeid og konkluderer kort med hva vi mener er det viktigste som kan sies om losenes virksomhet.

2. Supported Employment og losmodellen⁴

I dette kapitlet gir vi en kortfattet innføring i Supported Employment, samt en kortfattet spissformulering av hva Lindesneslosen var (og er). I en kartlegging av Supported Employment i Europa (European Commission, 2011b) ble følgende definisjon av SE lagt til grunn:

- SE blir utført av en *jobbspesialist* som har til oppgave å hjelpe mennesker med nedsatt arbeidsevne med å få og beholde en lønnet jobb på det ordinære arbeidsmarkedet.
- Arbeidssøkeren er aktiv i sin egen prosess og medvirker i å *identifisere egne ferdigheter og jobbønsker* for å finne en passende jobb.
- Den som tilbyr SE, sørger for at brukeren får en vellykket inkludering på arbeidsplassen og gir oppfølging som også omfatter *støtte til arbeidsgiver og kolleger*.

2.1 Jobbspesialisten

Et vesentlig trekk ved SE er den aktive innsatsen fra en jobbspesialist. En rekke studier av denne type inkluderingsforløp i arbeidslivet har påpekt at jobbspesialisten har en nøkkelrolle (European Commission, 2011a, 2011b; Harvey, Szoc, Dela Rosa, Pohl, & Jenkins, 2013; Spjelkavik, 2012; Wehman et al., 2012). Det er derfor viktig å studere nettopp jobbspesialistens kompetanse, rolle og funksjoner.

SE ble først utviklet i USA og Canada på 1970- og 1980-tallet, da med utgangspunkt i at personer med utviklingshemning og deres pårørende ikke ville akseptere at skjermet sysselsetting skulle være deres alternativ i en verden som i økende grad satte normalisering på dagsordenen (Frøyland & Spjelkavik, 2014). SE ble vanlig i stadig flere land utover på 1990-tallet, også i Europa, og med stadig nye målgrupper som befant seg i ytterkanten av arbeidsmarkedet, som mennesker med alvorlige psykiske lidelser (G. Bond, Dietzen, JH, & Miller, 1995; R. E. Drake et al., 1994). Det finnes nå også en rekke spesialiserte SE-tilbud for mennesker med ulike nedsatte arbeids- eller funksjonsevner og bistandsbehov. Felles for dem alle er at de gir støtte til arbeidssøkere med omfattende bistandsbehov, og at jobbspesialisten spiller en nøkkelrolle (jf. European Commission 2011a). Dette ser ut til å være jobbspesialistens viktigste funksjoner:

- tett individuell oppfølging
- jobbmatch
- proaktiv dialog med arbeidsgivere
- jobbutvikling, jobbfastholdelse og karriereutvikling
- kunnskap om og tilgang til annen tilgjengelig støtte i støttesystemet
- aktiv involvering av relevante deler av støtteapparatet

Lindesnesmodellen bygde på den individuelle oppfølgingsmodellen i Supported Employment/Education, som kan vise til gode resultater når det gjelder overgangsproblematikk og inkludering på arbeidsmarkedet for utsatte grupper (Frøyland & Spjelkavik, 2014). Selv om den evidensbaserte forskningen

---

⁴ Dette kapitlet bygger i stor grad på kapittel 1,2, 12 og 15 i Frøyland & Spjelkavik (red.) (2014).

på dette feltet primært har vært knyttet til personer med psykiske lidelser, utviklingshemming og lærevansker, rapporteres det i stadig økende grad om positive effekter for personer med ulike typer utfordringer og diagnoser som har problemer i overgangen skole – arbeidsliv (Arbetsförmedlingen, 2017; Nøkleby, Blaasvær, & Berg, 2017). En rekke studier og prosjekter understreker også viktigheten av å tilby overgangsveiledning, gjerne forankret i skolen, men som opererer innenfor et partnerskap mellom skole og lokalt næringsliv (Luecking, 2009; Wehman, 2011). Rollen som overgangsveileder er spesifikt rettet mot oppfølgings- og tilretteleggingsbehov blant de som vurderer - eller står i fare for - å avslutte skolegangen. Overgangsveilederen er regelmessig til stede i skolen, men er ikke bundet av byråkratiske forordninger med hensyn til type og form på bistanden og tilbyr individuell oppfølging både i og utenfor skolen.

Utgangspunktet for et prosjekt ved en videregående skole i Mandal (Mandalsprosjektet) i perioden 2009–2012 og altså før Lindesneslosen ble etablert (Bragdø og Spjelkavik 2013) var manglende koordinering og parallellitet i hjelpetilbudet til elever med behov for støtte og oppfølging for å fullføre videregående skole og/eller for å komme i jobb på det ordinære arbeidsmarkedet. Enkelt sagt tydet erfaringer og observasjoner på at det eksisterende støttesystemet ikke godt nok klarte å gi høvelig bistand til ungdom som faller ut – eller som står i fare for å falle ut – av videregående utdanning. Et økende antall unge kom inn i ulike skjermede tiltak via NAV, gjerne ved at de hadde søkt om – eller en stund hadde mottatt – sosialhjelp. Fellesnevnerne for mange var at de ikke hadde fullført videregående skole, og at de hadde gått lenge uten aktivitet. Mange hadde pådratt seg diagnostiske merkelapper av typen «sosial mistilpassing», «psykisk lidelse», «rusmisbruker» og «kriminell». Samtaler med mange av disse ungdommene gav et inntrykk av unge mennesker i et skolesystem der noe ofte «glapp», de mistet relasjonen til skolen og identifiserte seg mer som avvikere, sosialklienter eller klienter i et atferdssystem enn som skoleelever eller arbeidstakere. Mange hadde av ulike grunner sluttet å møte opp på skolen, eller de klarte ikke overganger fra ungdomsskole til videregående skole eller fra videregående skole til arbeidsmarkedet.

Det ble påpekt at det har vært mye satsning på målgruppen både lokalt og regionalt, men uten at frafallsprosenten var blitt vesentlig redusert, eller at flere har benyttet seg av skoleretten sin. Det ble også vist til at tidligere prosjekter hadde vært mer knyttet opp mot andre etater og virksomheter (som NAV, atferdsbedrifter og private organisasjoner) enn mot skole. Det var bekymring for at den unge ofte mistet relasjonen til skole og det ordinære karriereforløpet for aldersgruppen. Det var bekymring for at unge som får adgang til tiltak og økonomisk støtte fra NAV, lett fant slike tilbud mer motiverende enn å gjennomføre skole.

Mandalsprosjektet⁵ utviklet en modell for tett oppfølging forankret i VGS. De sentrale elementene i modellen var 1) aktiv individuell veiledning med fokus på skole, arbeid og fritid; 2) tett samarbeid med andre bistandsyttere og lokale arbeidsgivere; 3) koordinering som sikrer parallellitet i tjenestetilbudet

---

⁵ Målgruppen for Mandalsprosjektet var unge mennesker mellom 16 og 25 år med behov for støtte og oppfølging for å fullføre skolegang eller å komme i posisjon på arbeidsmarkedet. Totalt jobbet prosjektet med 30 ungdommer i perioden. Av disse fikk 22 bistand som kan omtales som «tettere oppfølging», ofte med direkte arbeidsplassoppfølging. De resterende 8 elevene klarte seg uten slik tett oppfølging. Av de 22 som mottok tettere individuell oppfølging, kom 21 i jobb, skole eller i en kombinasjon av jobb skole. Erfaringen er at de fleste av ungdommene i målgruppen har store bistandsbehov, og at de trenger et individuelt tilrettelagt opplegg med fokus på og tilknytning til skole eller arbeid.

overfor den enkelte ungdommen. I arbeidet med elevene var tett oppfølging av den enkelte sentralt, og innsatsen ble styrt av den enkeltes behov for tett oppfølging mot skole, skoleklasse, arbeidsplass (bedriftsbesøk, jobbsmak, praksisplass, lærlingplass) og privat og faglig nettverk.

Oppfølgingsmodellen var hentet fra coach-modellen i Supported Employment, hvor «jobbcoachen» sammen med brukeren finner fram til den enkeltes interesser, styrker og bistandsbehov når det gjelder arbeid eller utdanning. Det er vesentlig at man i stor grad involverer betydningsfulle personer i brukers familie og nettverk, fordi disse ofte kan være viktige i prosessen med å finne fram til muligheter innen skole eller arbeid, samt være en støtte for brukeren i normale forløp (Griffin, Hammis, & Geary, 2007).

Mandalprosjektets «teori» var at ungdommene lærer best gjennom tilbakemeldinger og erfaringer i så ordinære forløp som mulig. Jo lengre de som sliter sosialt eller psykisk er passive eller går på tiltak utenfor de ordinære forløpene, desto større blir terskelen for å ta opp igjen skolen eller å prøve seg i vanlig arbeid. De internasjonale erfaringene knyttet til Supported Employment er at for mange forutsetter suksess i ordinære forløp bistand i form av tett individuell oppfølging og tilrettelegging. Oppfølgingsfunksjonen er i dette prosjektet lagt til skolen, der oppgaven er å gi bistand til den enkelte som skaper opplevelse av mestring og utvikling, slik at motivasjonen blir sterk nok til å gjøre en sterkere innsats direkte i skoleforløpet, eventuelt via det ordinære arbeidslivet eller direkte inn i jobb. For ungdommer som sliter med å møte på skolen, kan det være bedre å satse på kombinasjonsløsninger skole/jobb eller direkte ut i jobb. Erfaringer fra prosjektet er at opplevelse av mestring i jobb også kan skape motivasjon for videre skolegang. Det å gi bistand for at den enkelte opplever å lykkes, altså mestringsopplevelser, er derfor sentralt.

Lindeneslosprosjektet var en videreføring av Mandalsprosjektet der SE-tilnærmingen skulle implemeres i større skala enn i Mandalsprosjektet. Mens Mandalsprosjektet disponerte en hjelper/job-coach som skulle følge opp skoleungdom i tråd med denne tilnærmingen, skulle fem hjelpere (som etter hvert ble til seks hvorav en jobbet spesifikt med overgangen mellom ungdomsskole og videregående) drive slik SE-basert oppfølging i Lindeneslosprosjektet.

2.2 Femtrinnsprosessen

Den internasjonale litteraturen om Supported Employment er omfattende, og det er utviklet en rekke metodesett og kvalitetskriterier for evaluering av i hvor stor grad man i praksis utøver kvalitativt god SE. En del av litteraturen er evidensbasert (Beyer, Brown, Akandi, & Rapley, 2010; Robert E. Drake et al., 2012; Wehman et al., 2012), og en del er mer komparativt beskrivende (European-Commission, 2011a, 2011b; Spjelkavik & Evans, 2007; Spjelkavik, Hagen, & Härkäpää, 2011).

European Union of Supported Employment (EUSE) har utviklet en femtrinnsprosess som er blitt identifisert og anerkjent som en europeisk modell for god praksis og rammeverk for SE. Denne ble utviklet av praktikere innen SE fra Østerrike, Danmark, England, Finland, Tyskland, Hellas, Irland, Nord-Irland, Norge, Skottland, Spania og Sverige og var ferdigstilt i 2010. Den er altså ikke et evidensbasert måleverktøy, men det gjør den ikke nødvendigvis mindre relevant eller anvendelig.

De fem fasene i inkluderingsprosessen er ikke ment som anvisning for et statisk eller nødvendig utviklingsforløp. Poenget er snarere at praktikernes erfaringer har vist at et inkluderingsforløp i SE ofte preges av disse fem fasene. Innenfor hver fase er det angitt et bredt spekter av metoder, noen som vil være unike for en spesiell gruppe av arbeidssøkere, andre som vil være mer generelle og gjelde mer på tvers av grupper. Her følger en kort beskrivelse av de fem fasene (Frøyland & Spjelkavik, 2014):

1 Innledende kontakt og samarbeidsavtale

På engelsk heter dette trinnet «Client Engagement» (EUSE, 2014), hvilket gir et mindre "byråkratisk" eller formelt inntrykk. Metodene som blir framhevet i denne fasen er å gi nødvendig informasjon til arbeidssøker på en hensiktsmessig måte, og å hjelpe den enkelte til å bruke informasjon og egne erfaringer til å foreta informerte valg om bistand. Aktivitetene på dette stadiet skal være relevante, personsentrerte og del av en omforent handlingsplan som tar sikte på å støtte den enkelte til ordinært arbeid. Det forventes at denne innledende fasen avsluttes med at den enkelte arbeidssøker kan ta en avgjørelse om hvorvidt han eller hun ønsker bistand i tråd med SE.

2 Yrkeskartlegging og karriereplanlegging

Metodene i denne fasen skal gi et innblikk i sider ved den enkeltes interesser, ferdigheter og bistandsbehov. Arbeidssøkeren skal aktivt identifisere ønske om en jobb i samsvar med egne interesser, ambisjoner, behov, forutsetninger og erfaringsbakgrunn. Handlingsplanen som utvikles, er basert på en myndiggjøringstilnærming, der arbeidssøkeren foretar egne karrierevalg og deltar i utformingen av sitt eget arbeidsprosjekt, i samsvar med sine interesser og yrkesfaglige ambisjoner.

3 Finne en passende jobb

Det finnes ikke en enkelt «beste» metode for jobbsøking og bistand til å finne en jobb, men man vurderer hvilke tilnærminger som best passer behovene til den enkelte arbeidssøker. En rekke metoder som kan brukes for å identifisere en egnet jobb (jobbmatch).

4 Samarbeid med arbeidsgiver

Denne fasen avgjør hvilke muligheter som finnes hos den aktuelle arbeidsgiveren. Potensielle temaer som kan drøftes omfatter blant annet kompetanse og erfaring, arbeidstid (eller jobbsmak/arbeidspraksis), vilkår og betingelser for ansettelse, arbeidsplassens kultur, støtte- og tilretteleggingsbehov, aspekter vedrørende informasjon/åpenhet om utfordringer og bistandsbehov, bevissthetstrening for arbeidsgivere og medarbeidere, helse- og sikkerhetskrav, finansiering og muligheter for stønader fra velferdstjenestene, veiledning og råd til arbeidsgivere om deres forpliktelser og ansvar.

5 Opplæring og trening på og/eller utenom arbeidsplassen

Nivå, mengde og hva slags støtte som skal gis, avhenger av den enkeltes behov og arbeidssituasjon. Støtten bør gradvis nedtrappes og erstattes av støtte fra kolleger (naturlig bistand). Nivåene av støtte og strategier for avvikling av støtten planlegges og gjennomgås med kolleger, arbeidsgiveren og arbeidstakeren/brukeren. Støttetiltakene som tilbys skal være personsentrerte og fleksible, og kan omfatte bistand på arbeidsplassen, oppfølging med tanke på sosiale ferdigheter, identifisering (og oppfølging) av en mentor eller en fadder, vurdering av arbeidsplasskultur/arbeidsmiljø, støtte til arbeidssøkeren i å tilpasse seg arbeidsplassen, støtte til arbeidsgiveren og arbeidskollegene, identifisering av arbeidsplassens skikk og praksis, identifisering av muligheter for karriereutvikling, bistand utenfor jobb, bistand ved praktiske problemer (reisevei, kjøp av arbeidsklær, arbeidsrelasjoner osv), støtte til

å utløse velferdsgoder eller kontakt med relevant byråkrati og relevante deler av støtteapparatet, eller veiledning og rådgiving i saker som kommer opp.

Supported Education kan bygges opp etter samme faser som Supported Employment, men her foregår samarbeidet med skolene i stedet for arbeidsgivere.

2.3 Individuell jobbstøtte (IPS)

Individual Placement and Support (IPS) – som på norsk har fått betegnelsen «Individuell jobbstøtte» – bygger på sentrale prinsipper i SE, med «place then train» (altså ikke skjermet arbeidsforberedende trening), at ansettelse i det ordinære arbeidslivet er det primære målet, at deltakelse skjer på bakgrunn av brukers eget ønske og at jobbsøkingen styres av den enkelte brukers/arbeidssøkers preferanser. IPS-versjonen av SE skiller seg mest tydelig fra mer tradisjonell SE ved at jobbspesialisten, jobbsøkingen og arbeidsdeltakelsen inngår som en integrert del av behandlingen, noe som i praksis innebærer at jobbspesialisten er organisert som en del av behandlingsteamet.

IPS er prøvd ut i Norge som «Individuell jobbstøtte» i regi av Arbeids- og velferdsdirektoratet og helsedirektoratet (Reme, 2016). Et annet forsøk, «Jobbmestrende oppfølging», et FoU-prosjekt/fagutviklingsprogram under Nasjonal strategi for arbeid og psykisk helse (2007-2012), testet ut IPS-metodikk i kombinasjon med kognitiv trening og kognitiv atferdsterapi. Et funn fra studier av disse forsøkene er at disse metodene styrker deltakernes evne til å mestre utfordringer og krav i en arbeidssituasjon, samt at denne deltakelsen i arbeidslivet gir økt tilfriskning (Erik Falkum & Berge, 2013; E Falkum, Ueland, Evensen, Bull, & Lystad, 2015; NAV & Helsedirektoratet, 2013). Drake mfl. (2012) beskriver åtte hovedprinsipper for IPS:

- 1 Ansettelse i det ordinære arbeidslivet er det primære målet.
- 2 Deltakelse skjer på bakgrunn av brukers eget ønske.
- 3 IPS er en integrert del av behandlingen.
- 4 Jobbsøking styres av individuelle preferanser og av valg heller enn faglige vurderinger.
- 5 Det gis rådgivning om finansielle støtteordninger, rettigheter og krav.
- 6 Jobbsøk kommer raskt i gang, og senest en måned etter oppstart.
- 7 Jobbutvikling skjer systematisk.
- 8 Oppfølging er tidsbegrenset og individuelt tilpasset.

Til disse hovedprinsippene er det utviklet en fidelityskala for å sikre god implementering av evidensbasert metodikk i arbeidsretta oppfølging av personer med psykiske lidelser (Robert E. Drake et al., 2012). Vi har justert og supplert skalaen slik at den skal treffe den bredere målgruppa for Lindesneslosen bedre, og slik at den både omfatter arbeidsretta og skoleretta oppfølging (Supported Employment og Supported Education). Lindesneslosen arbeider i den videregående skolen og ungdomsskolene, og arbeider med en bredere målgruppe enn IPS, selv om mange også i denne målgruppa har psykiske utfordringer (Bragdø & Spjelkavik, 2013). Kvalitetsskalaen som ble utviklet for Lindesneslosen følger altså samme oppbygning og prinsipp som fidelityskalaen i IPS, men det er gjort flere endringer og tilpasninger i den.

Både femtrinnsprosessen og IPS-prinsippene er blitt brukt i utviklingsarbeidet med Lindesneslosen. Avslutningsvis i dette kapitlet vil vi gi en spissformulert oppsummering av hva Lindesneslosmodellen var.

2.4 Lindesneslosmodellen

Lindesneslosprosjektet foregikk fra høsten 2014 til og med høsten 2017. Losene hadde «hovedbase» på den videregående skolen, men samarbeidet også med tilhørende ungdomsskoler. På sitt mest aktive var de 6 «loser»: Prosjektleder med administrativt ansvar og omtrent halv stilling til oppfølging av unge, 3 loser i full stilling hvorav en los hadde spesielt ansvar for å følge opp samarbeidet med ungdomsskolene, og to OT-rådgivere i full stilling (en økning på 1,4 OT-stillinger fra 0,6 til 2 fulle stillinger). Fylkeskommunen hadde finansiert utviding av OT-rådgivningen slik at rådgiverne i tillegg til vanlige OT-oppgaver også kunne ta del i det mer intensive losarbeidet. Ungdommene ble hovedsakelig henvist fra skolene ved rådgiver, OT, avdelingsleder, kontaktlærer, rektor eller spesialpedagog. Noen var også henvist fra NAV eller barnevern.

Situasjonen for mange av ungdommene før de kom med i Lindesneslosen var stort fravær, manglende vurdering i fag på skolen, og fare for å miste skoleplassen. Typiske utfordringer var nederlags erfaringer, dårlig selvfølelse, belastende sosial arv og stigma. Oppmøteproblematikk og rus- eller psykiske utfordringer går hyppig igjen. En del av ungdommene var syke. Noen hadde problemer med å stå opp om morgenen eller med å finne en praksisplass. Flere bodde alene, noen hadde ustabile boforhold.

«Losene» eller «coachene» fant sammen med ungdommene fram til den enkeltes interesser, styrker og bistandsbehov når det gjaldt utdanning eller arbeid. Prosjektet og dets samarbeidspartnere skulle sørge for at ungdom fikk individuell, tilpasset oppfølging og gjennomførte planlagt utdanning, eller kom i ordinært arbeid. For å lykkes med dette skulle prosjektet samordne innsats fra NAV, Fylkeskommunen og kommunene i regionen, og utgjøre et helhetlig tilbud til de ungdommene som hadde behov for det. Losene samarbeidet tett med oppfølgingstjenesten og kontaktlærerne, og med de instanser i hjelpeapparatet som til enhver tid var relevante for den enkelte unge.

Lindesnesmodellen bygde på den individuelle oppfølgingsmodellen i Supported Employment/Education. Lindesneslosen arbeidet etter og tilpasset for bruk i skolen femtrinnsprosessen i Supported Employment. De har også benyttet IPS kvalitetsskala i arbeidet med å utvikle modellen, samt tilnærminger som MI (Motiverende Intervju). Hovedmål med forsøket var å teste om denne modellen med proaktiv oppfølging, individuell tilrettelegging og tett samarbeid med lærere og arbeidsgivere kunne redusere skolefravall og overgang av unge til uføretrygd.

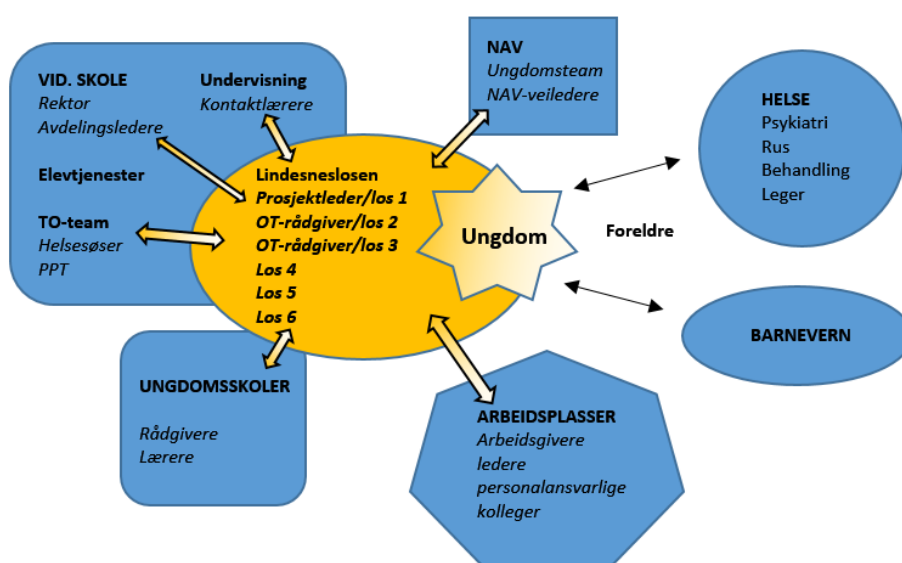
Lindesneslosen er slik eksempel på en oppfølgingsmodell som kombinerer et fokus på individet (omtalt som «supply-side» tilnærming i internasjonal litteratur) med fokus på arbeidsgiverne/skole (omtalt som «demand-side» tilnærming i internasjonal litteratur), men der kompetanse og kvalitet på selve bistanden og hjelpetjenestenes rolle blir sett som det sentrale elementet for å skape vellykket inkludering. Slik kan Lindesneslosen som modell sees som et eksempel på det Frøyland mfl (in press) omtaler som en «support-side» tilnærming til arbeidsinkludering; det vil si en tilnærming som ikke forklarer inkludering eller manglende inkludering utelukkende ut fra det enkelte individs egenskaper eller arbeidsgivernes evne og vilje, men som altså løfter betydningen av støtteapparatets kompetanse og rolle.

For flertallet av ungdommene i Lindesnesregionen var målet med oppfølgingen å fullføre videregående skole eller deler av denne. I noen tilfeller var målet formulert som å tilpasse eller justere skolesituasjonen til den enkelte. For noen av de yngste var målet å finne riktig(ere) skolevalg. For en del av deltakerne var oppfølgingen rettet inn mot å gjennomføre arbeidspraksis eller lære plass. En gjennomgående erfaring er at ungdommene kunne ha behov for oppfølging over flere år, tidvis med tett og hyppig kontakt, tidvis mer sporadisk kontakt. Mens bruk av vanlige arbeidsplasser i bistandsprosessen i ulike kombinasjoner eller tilknytninger til skolegang har vært vanlig, har ordinære ansettelser bare unntaksvis vært gjennomført.

Antakelsen vi hadde innledningsvis om at bistanden i denne modellen i hovedsak enten kom til å gå i retning av skolegjennomføring og avlagt eksamen, eller i retning av lønnet ordinært arbeid, har blitt nyansert. Hovedinnsatsen i prosjektet har vært mer rettet mot skolegjennomføring enn mot ordinær ansettelse, men samtidig har den skolerettede bistanden mer enn å handle om fullendt «skolegjennomføring og avlagt eksamen» dreid seg om større eller mindre forbedringer på veien mot skolefullføring, for eksempel knyttet til tilstedeværelse, oppførsel, mestring, læring, å få eller forbedre karakterer, eller gjennomføring av enkeltfag. En hovederfaring har vært at losene har brukt tid på å utøve en grunnleggende omsorg for mange av ungdommene, og som den skole- eller arbeidsrettede bistanden så har vært fundert på. Bruk av vanlige arbeidsplasser som del av dette arbeidet – og uten at ordinær ansettelse har vært målet – har vært et klart hovedgrep i prosjektet.

En sentral observasjon fra evalueringen er også at det har tatt tid å utvikle og etablere Lindesneslosen som modell og å lære opp prosjektmedarbeiderne i arbeidet. Med unntak av den hjelperen som arbeidet i det foregående Mandalsprosjektet, hadde ingen av de øvrige som ble ansatt ved prosjektstart kunnskap om eller erfaring i å arbeide etter Supported Employment. Noen av disse sluttet da også i prosjektet. Av de øvrige som senere ble arbeidet i prosjektet var det en som hadde erfaring med Supported Employment. Av de totalt 10 personene som har arbeidet i prosjektet hadde to dermed kjennskap og kunnskap om SE.

Lindesneslosen i prosjektfasen 2014-2017 (når fullt bemannet) kan oppsummeres i følgende figur:

Figur 1 Lindesneslosmodellen

1. januar 2018 ble Lindesneslosen et fast tilbud lagt inn under elevtjenestene i den videregående skolen, og antallet losere var redusert fra 6 til 4: I tillegg til OT-rådgiverne bestod losgruppen av en los som arbeidet spesielt med ungdomsskolene, og en som arbeidet inn mot den videregående skolen.

3. 10 eksempler på hvordan losene arbeider

I delrapport 2 fra evalueringen skisserte vi 10 eksempler på hvordan Lindesneslosene jobbet. Vi vil i denne foreløpige sluttrapporten ta inn disse eksemplene på nytt fordi de på en konkret måte illustrerer hvordan losene arbeider og hva slags utfordringer de møter. De fem losene som var i arbeid høsten 2016 hadde oversendt korte skisser av hvordan de har arbeidet i to saker hver. Eksemplene er ytterligere kuttet ned og anonymisert av forfatterne bak denne rapporten. Vi skal her kort beskrive eksemplene, og kommentere hva hvert eksempel viser. Poenget er å vise hvilke utfordringer losene møter og hvordan de bidrar til å løse dem. Eksemplene er valgt ut av losene selv med bestilling om å beskrive hvilke utfordringer de møter, hva de lykkes med og hva som er vanskelig. Vi finner her eksempler der losene ser ut til å lykkes både godt og mindre godt.

Eksempel 1: Forsiktig oppstart og god informasjon til arbeidsgiver kan gi muligheter

En ungdom som var 18 år kom med i Lindesneslosen noen år tilbake med ønske om å få hjelp til oppmøte og gjennomføring av videregående skole. Hun hadde blitt del av en "urolig gjeng" i klassen og var i gang med et skoleløp kalt "arbeidstrening", hvor elever i praksis ikke hadde som mål å få vurdering i fag. I ungdomskolen manglet eleven vurdering i mange fag, og hadde et lavt karaktersnitt. På grunn av lærevansker ble hun søkt inn på videregående på spesielle vilkår. Barnevernet hadde hatt omsorgsansvaret for henne i flere år, og hun hadde bodd i flere fosterhjem og institusjoner. Vedkommende hadde traumer og tilknytningsutfordringer. Hun hadde nettopp fått en ny fostermor som bodde i kort avstand fra hennes leilighet og som fulgte henne opp nesten daglig.

Hun ønsket hjelp til å komme seg opp om morgenen, komme på skolen og fullføre utdannelsen. På spørsmål om hva hun ønsket å jobbe med etter skolen var hun tydelig på at det var det samme bare det var med mennesker. Hun hadde en praksisplass, i samarbeid mellom skolen og barnevern, men det fungerte dårlig. Hun ville ha lite innblanding og da jeg endelig fikk aksept for å følge opp på arbeidsplassen var det for sent og arbeidsgiver var ikke lenger interessert i å beholde henne.

På skolen

På skolen (i klasserommet) var det stadig problematisk med hendelser der timelærer gjorde eller sa ting som jenta opplevde som overdrevet negativt. Jeg fulgte opp disse hendelsene ved å vise forståelse for frustrasjonen hennes. Jeg ble ofte kontaktet av kontaktlæreren som opplevde jenta som negativ, at hun spredde irritasjon med vilje, plaget andre, og stakk av når hun fikk motgang.

I løpet av skoleåret økte jeg graden av oppfølging. Det ble arrangert en sosial tur med støtte fra en lokal forening og fylkeskommunen. Her ble også fostermor med, men ikke jeg (losen).

Arbeidsretta oppfølging

I det påfølgende avtalte jeg møte med bedriftsleder på en lokal omsorgsavdeling med ca 15 ansatte. Jeg forberedte jenta godt før møtet med flere samtaler omkring tidligere erfaringer. Det ble avtalt hva som skulle sies, og reflektert rundt at det kunne komme vanskelige situasjoner. Det første møtet ble bra og jenta delte tøffe sider ved sin oppvekst etter at avdelingsleder spurte. Dette gjorde at det ble lettere å justere ned ambisjonsnivået de første par ukene. Jenta fortsatte med utplassering en dag i uka etter at de andre i klassen hadde avsluttet sin praksisperiode, og utover våren økte arbeidstiden til to dager i uken med ordinær arbeidstid fra 07 om morgenen.

Jeg hadde jevnlig møter med arbeidsgiver og evaluerte med bakgrunn i tre avtalte tema: oppmøte, sosial trivsel og opplæring/utvikling i forhold til arbeidsoppgaver. Før påske tok jeg opp tema med eventuell læreplass fra høsten, og arbeidsgiver var ikke negativ, men ville heller ikke love noe. Utover våren fokuserte jeg mer og mer på hvilke hindre som måtte forseres for at arbeidsgiver kunne gi jenta læreplass fra høsten. Før sommerferien ble det planlagt møte med arbeidsgiver, arbeidsleder, PPT, fagopplæring,

barnevern, fostermor og NAV. Jenta selv ønsket ikke å være med, men ble invitert og informert om mål med møtet. Kontaktlærer var forhindret.

Slik losen beskriver det var dette møtet avgjørende for å få på plass et samarbeid om videre oppfølging, ansvarsfordeling, opplæring og avlønningsmåte. Resultatet ble at ungdommen fikk begynne et opplæringsløp i starten på skoleåret med mål om kompetansebevis. Det var flere forutsetninger, blant annet at vedkommende og arbeidsgiver fortsatt skulle få oppfølging av losen. Slik sett framstår dette eksempelet som foreløpig ganske vellykket. Av spesiell interesse er måten losen følger opp både arbeidsgiver og den unge på. Et viktig punkt i arbeidsinkludering av unge kan særlig knyttes til informasjon til arbeidsgiver om de utfordringene den unge har slik at både oppgaver og ansvarsnivå kan tilpasses utfordringene (Frøyland, 2016b; Frøyland & Fossetøl, 2014). I eksemplet synes informasjonen til arbeidsgiver å ha vært god. Det at ungdommen selv formidler disse utfordringene er god brukermedvirkning, som har potensial til å skape åpenhet og tillit mellom ungdom, arbeidsgiver og hjelper.

Eksempel 2: Helserelevante vansker utfordrer inkludering i ordinære løp

En 17-åring kom med i Lindesneslosen etter å ha fått vurdering kun i ett fag fra første skoleår på VG1. Etter skolestart gikk det bare noen uker før fraværet var så høyt at han stod i fare for å miste plassen. Det ble etablert kontakt med Lindesneslosen, og losen ble kjent med ham gjennom gåturer som alternativ til kroppsøving. Opprinnelig mål var å gjennomføre skoleåret med hjelp til vekking og samarbeid med lærere, helsesøster og barnevern. Men i løpet av to uker var fraværet så høyt at han avsluttet skole med avtale om å finne arbeidspraksis. Han gav uttrykk for helseplager, søvnproblemer, mye vondt i magen og hodet, samt nedstemthet og utmattelse.

Min oppfølging økte med samtaler rettet mot å finne en aktivitet hvor han kunne oppleve mestring på flere nivåer. Teamet av loser diskuterte ulike mulige arbeidsplasser. Fokus var på en leder med stor grad av inkluderingskompetanse og interesse og motivasjon for å samarbeide med denne gutten. En arbeidsgiver jeg hadde hilst på noen uker før, ble forespurt på anonymt grunnlag med positiv tilbakemelding. Dette ble en god match og etter noen få forsøk gikk det bra i noen uker, først med en dag i uka; deretter to.

Parallele oppfølgingsbehov

Samtidig fulgte jeg opp hans omsorgssituasjon, med ukentlige møter med barnevern med ønske om adskillig mer oppfølging. Jeg hjalp til med å bestille legetime med jevne mellomrom, men som gjerne ble avlyst grunnet legeskrek. Men etter to måneder med tett oppfølging ble gutten syk i to uker, med en blanding av manglende søvn, vondt i magen og forkjølelse. Jeg greide ikke å få kontakt på melding eller telefon, men var i tett dialog med arbeidsgiver fram til en situasjon der vi ble enige om å foreslå en avventing av arbeid fram til helsen var bedre tatt vare på, og omsorgssituasjonen var bedret. Gutten foreslo selv å "spare jobben" til han var klar, og ble omsider med til en legetime i følge med meg.

Foreløpig utfall

Barnevernet hadde vedtatt å avlønn ekstraoppfølging dersom de fant rette person, noe de ikke hadde lykkes med. Jeg diskuterte dette behovet med teamet av loser, noe som resulterte i en prioritert liste på fire personer, hvorav en ble valgt. Gutten og denne oppfølgingsressursen skulle ved rapportering akkurat treffes for første gang, med mål om å gi oppfølging opp til 15 timer i uka. Jeg, arbeidsgiver og barnevern hadde på dette tidspunktet konkludert med at helse og omsorgssituasjon må bli litt bedre før vi igjen ville avtale oppstart hos arbeidsgiver.

Eksempelet viser at helseutfordringer kan ta hovedfokus i perioder og føre til manglende oppmøte i arbeid eller skole. Dette er velkjente utfordringer blant utsatt ungdom (Frøyland et al., 2016). Eksempelet viser også at teamet av loser kom med konkrete forslag til barnevernet, noe som ifølge losene selv bidro til at en ekstra oppfølgingsressurs ble hentet inn. Tida vil vise om man lykkes med den videre oppfølgingen. På dette tidspunktet hadde man besluttet å avvente utplassering i arbeid for å søke å forbedre helse- og omsorgssituasjonen til denne ungdommen først.

Et sentralt element i Supported Employment og Recovery-forskningen er at arbeid med helserelaterte vansker og inkludering på ordinære arbeidsplasser med fordel kan være samtidige prosesser (Frøyland, 2015). Likevel er det selvsagt tilfeller der det er gode grunner for å vurdere alternativer til en slik samtidighet, noe Lindesneslosen i dette tilfellet konkluderte med. Naturligvis får vi aldri vite om en integrert tilnærming (arbeids- eller skoleinkludering samtidig med forbedring av omsorg og helse) i tråd med intensjonen i Lindesneslosen kunne ha gitt raskere og bedre resultater i dette tilfellet (Frøyland, 2016a).

Eksempel 3: Store hjelpebehov som ikke dekkes gjennom eksisterende tjenester

I dette eksempelet er NAV, barnevernet, fastlege og skolen sentrale samarbeidspartnere med Lindesneslosen. Den involverte losen opplever utfordringer knyttet til dette samarbeidet, og da spesielt når det gjelder oppfølging rundt økonomiske forhold og bistanden fra barnevernet. 19-åringen som eksempelet handler om har opplevd omsorgssvikt, har ingen god støtte fra voksne, og få erfaringer med å klare seg selv. Han har behov for hjelp på flere områder: økonomi, bolig, skole og fritid.

«Elias» (19 år) hadde stort fravær i grunnskolen. Han begynte å ruse seg i ung alder, og ble tvangsinnlagt en periode. Barnevernet har i lang tid vært inne i bildet. Elias og mor (mor er rusavhengig) flyttet til en annen by like før Elias skulle begynne på ungdomsskolen. Etter ferdig behandling flyttet han alene tilbake til sin hjemkommune. Barnevernet betaler husleien. Han er en stille og beskjeden gutt, som gjør lite ut av seg. Han forteller selv, at han har store vansker med å bli kjent med nye mennesker, spesielt jevnaglene. Utfordringene var hovedsakelig rusproblematikk, angst, fravær og økonomisk usikkerhet blant annet pga manglende koordinering av økonomisk bistand mellom NAV og Barnevern.

Etter ca 2 mnd. i arbeidspraksis/trening ved privat bedrift, startet han på privat skole for å lære seg faget. Han finansierer selv skolen med stipend. Det var på dette tidspunktet han begynte å motta bistand fra Lindesneslosen.

Losens bistand

Jeg fulgte ham på første skoledag, og har bistått med "busstrening" til og fra skolen pga manglende erfaring og sosial angst. Flere dager har jeg kjørt ham til skolen eller hentet ham etter skoletid (gode samtaler i bilen). Jeg har underveis gjennomført samtaler/evalueringsmøter med kontaktlærerne. Jeg har hjulpet ham med penger til busskort og til enkeltbilletter. Etter Elias' eget ønske, har jeg hjulpet han med å betale studieavgiften via nettbank, samt med ulike søknader/ brev/ telefoner mm som for eksempel søknad om sosialstøtte, økonomisk verge, skole/leksehjelp, økonomisk støtte til busskort mm.

I den senere tid har avhengighetsproblematikken økt, som igjen har ført til økt fravær, både på skole og til avtaler/samtaler med terapeuter og andre fagpersoner. Jeg har derfor foretatt flere hjemmebesøk, og fulgt ham til ulike "viktige" møter som kan ha betydning for hans helse og økonomi, spesielt møter hos Barnevern og NAV.

Mot en løsning?

Etter dialog med skolen, ble det avtalt at Elias fikk tilbud om utvidet tid; dvs et planlagt løp hvor ett års fulltids opplæring legges over to år, grunnet stort fravær samtidig som skolen ser at han har evner og potensial innfor den aktuelle bransjen. På nåværende tidspunkt går han to dager pr uke på skolen. Elias bruker mye av sin energi til å tenke og gruble over sin økonomiske situasjon mht studielånet, da store

deler av stipendet vil sannsynligvis bli omgjort til lån, grunnet fravær. I tillegg krever huseieren utkastelse. Elias har dessverre utestående noe husleie. Han har flere ganger ytret ønske til barnevernet om økonomisk hjelp. Elias har verken bodd alene eller styrt egen økonomi tidligere. Jeg ble med ham til fastlegen for å søke om økonomisk verge til ham.

Eksempelet tegner et bilde på hvor omfattende utfordringer enkelte unge har, og hvor alene de står i å håndtere dette. Eksempelet synliggjør også vansker med å utløse tett nok oppfølging fra ansvarlige instanser, og at ungdom tydelig har store hjelpebehov som de ikke får dekket gjennom eksisterende tjenester. Losen gir tett og individuelt tilpasset oppfølging på mange områder, og klarer å sette den unge i en posisjon som kanskje vil kunne utløse mer systematisk bistand rundt henne i form av økonomisk verge. Eksempelet gir inntrykk av at det vil være behov for tett oppfølging en god stund framover.

Eksempel 4: Jobbutvikling – tett oppfølging av los på jobb gir gradvis mestring

Dette eksempelet handler om en nittenåring som ikke lenger har ungdomsrett (dvs rett til gratis videregående opplæring) siden han har påbegynt flere linjer og avsluttet flere skoleår på VGS. Han forteller at han har angst, og mottar arbeidsavklaringspenger fra NAV. NAV s bestilling er å finne egnet arbeid til «Per».

Per er enebarn og har lite samvær med andre jevngamle. Jeg opplever at mor har sterke meninger og prater ofte for Per.

Losens bistand

Jevnlige samtaler med Per og mor. Hovedfokuset i samtalene har vært å skape tillit og trygghet til Per, samtidig passe på å ha mor med på laget. Etter tid kom Per enkelte ganger alene til samtale, mor satt i bilen og ventet. Etter hvert kjørte mor Per til samtale og jeg kjørte ham hjem etter samtalen.

Vi gjennomførte karrierekartlegging (jobpics). Vi har også gjennomført bedriftsbesøk, etter hans yrkes interesse/profil innenfor mekanikk. Per begynte i arbeidspraksis to dager pr uke, tre timer arbeidsdag (gradvis tilnærming til arbeid). Losen henter og kjører ham hjem etter jobb. Når jeg hentet Per til første dag på jobb kl 0800, kom mor og satte seg inn i bilen.

Videre følger jeg ham tett opp i jobben, som var en inngangsbillett for at Per skulle få arbeidstrening/ arbeidspraksis (den involverte losen har lang arbeidserfaring fra tilsvarende arbeid). Per har liste over gjøremål og oppgaver. Jeg og Per jobber tett i sammen. Etter ca 14 dagers arbeidspraksis fikk jeg lov til å forlate arbeidsplassen i ca 30 min. Per mestret å være alene med de andre kollegaene veldig bra! Etter endt arbeidsdag kom Per selv med forslaget at han kunne fra og med neste arbeidsdag være alene den siste halvtimen på jobb, og at mor kunne hente ham.

I løpet av arbeidspraksisperioden har Per og jeg hatt ett evalueringsmøte med leder. Per fikk gode tilbakemeldinger, selv etter kort tid. Han fikk tilbud om å utvide praksisperioden. Per forteller at han trives og gleder seg til å gå på jobb.

Veien videre

På sikt er planen å gjennomføre "busstrening" slik at Per kan ta buss til og fra arbeidsplassen, og bli mer selvstendig og ikke minst oppleve mestring og få mer tro på seg selv. Arbeidsplassen er villig til å tilrettelegge arbeidstider i forhold til bussruter. Planen er å øke antall arbeidsdager og timer etter nyttår.

Eksempelet viser hvordan Lindesneslosen gjennom tett oppfølging av både ungdom og arbeidsgiver kan utvikle jobbreasjoner og mestring hos en ungdom, samtidig som man bygger tillit til arbeidsgiver og skaper muligheter for videre utvikling av arbeidsforholdet. Det er dette som omtales som «jobbutvikling» i litteraturen om Supported Employment (EUSE, 2014). At en hjelper går inn og jobber sammen

med arbeidssøker på arbeidsplassen blir gjerne omtalt som «job coaching» i Supported Employment. Tilnærmingen setter oppfølgingsressursen i posisjon til å oppdage forhold på jobben eller i arbeidsoppgavene som kan være utfordrende for den unge, og da samtidig finne løsninger på disse utfordringen før de blir problematiske. «Job coaching» er en arbeidsplassintensiv oppfølgingstilnærming som vi så langt har funnet lite av i andre prosjekter rettet mot utsatt ungdom (Frøyland et al., 2016), men tilnærmingen ble i økende grad tatt i bruk i forsøket med Kjerneoppgaver i NAV (Spjelkavik, Mamelund, & Schafft, 2016).

Eksempel 5: Bistand fra losen utløser bistand fra andre instanser

Det neste eksempelet handler om en attenåring som har hatt flere tiltak fra barnevern. Han strever med rusproblemer, mor er ute av bildet og far er ut og inn av fengsel. Han ble hjulpet i hybel med tilsyn av barnevernet, har fått noe hjelp til å kartlegge økonomien, men gir inntrykk av å trenge mer hjelp.

Barnevernet og skolen lager sammen med ungdom en plan for fullføring av skolegang (enetimer og spesielt tilpasset opplegg). Barnevernet ser dette som et nødvendig skritt mot voksenlivet, og bistår derfor videre dette skoleåret. Gutten får tett oppfølging av meg og fullfører 3 av 4 fag. Tett oppfølging vil si henting hjemme, å møtes utenfor skolen, se på oppgaver sammen, treffe ham minst 3-4 ganger i uken. Han kvalifiserer for læreplass, men hans psykiske helse gir ham en del utfordringer. Det blir satt i gang utredning av mulig bipolar lidelse, men utredningen vil ta lang tid. Barnevernet sier at de vil fortsette å støtte gutten (økonomisk) dersom Lindesneslosen fortsetter å følge gutten.

Gutten velger å flytte til en annen by, og kommer frem til hvilken hjelp han tror han trenger videre og jeg deltar på møter med de ulike instansene lokalt i byen han flytter til. Sammen med gutten legger jeg frem en rapport på hva som har blitt gjort når han var i Lindesneslosen. Jeg trekker meg ut etter hvert som gutten får den hjelpen han trenger fra instansene i hans nye hjemby.

Eksempelet viser at bistand fra losen gjør at andre (her barnevernet) også velger å yte ressurser. Dette er forhold som også er observert andre steder i arbeid med utsatt ungdom; når en instans tar et ansvar og yter oppfølging, er det lettere for andre å koble seg på (Frøyland & Fosseth, 2014). En mye påpekt utfordring i arbeid med utsatte ungdommer er å koordinere bistanden mellom ulike instanser. Det er ikke uvanlig at representanter fra ulike instanser mener at det egentlig er «de andre» som burde ha hovedansvaret, og at de alle «sitter på gjerdet» og avventer. Desto viktigere er det at noen ser ut over eventuelle uklarheter knyttet til grensesnitt mellom de ulike instansene, og tar et grep selv om det andre formelt burde tatt ansvaret. Eksempelet viser også hvordan saker på en hensiktsmessig måte kan overføres til instanser i andre lokalmiljø.

Eksempel 6: Omfattende bistandsbehov og manglende oppfølging en periode kan gi frafall

Følgende historie er et eksempel der Lindesneslosen ikke oppnår så mye, og der den unge forsvinner ut uten at losen kjenner detaljer i det videre forløpet. Det dreier seg om en ungdom som gikk VG1 for tredje gang. Denne gangen var målet å ta VG1 over to år.

Dette var ikke noe han ønsket, men han så også at han ikke klarte det på et år. Han hadde veldig stort fravær. Han hadde selv vært på barnevernsinstitusjon tidlige, men bodde nå i en leilighet. Han har tidligere prøv ut diverse rusmidler.

Losens bistand:

Tok jobpics, og vi startet utplassering i et firma for å prøve ut dette yrket. Han møtte hver dag og trivdes i arbeidet. Etter hvert fikk han noen utfordringer på fritiden som gjorde at han ikke hadde riktig døgnrytme, og ikke klarte å gå på arbeid. Vi kontaktet fastlegen for å finne ut om det må flere kommunale

hjelpeinstanser på plass (DPS eller ARA). Vi måtte avslutte arbeidspraksisen før sommeren. Når sommeren kom la vi en plan sammen med nav, hvor gutten skulle møte og være med på en kommunal sommerjobb. Lindesneslosen jobbet ikke i sommer, og alle parter visste om dette. Det er venteliste på DPS og gutten hadde ikke kommet i gang med noe der.

Etter sommeren prøvde jeg å få kontakt med gutten, både direkte og gjennom de ulike samarbeidspartene. Han hadde ikke møtt på sommerjobben, og ingen hadde noe kontakt med ham. Gutten svarte meg aldri, men en kikk på facebook viser at han har flyttet til en annen kommune. Han er ikke registrert i noe skole/nav/helse i den kommunen heller. Basert på informasjonen som ligger på facebook kan det se ut som at han er i et rusmiljø igjen.

Eksempelet viser at noen velger andre veier enn å få bistand fra losen. I dette tilfellet kan det se ut som om aktiv rus kan være en forklaring. Eksempelet synliggjør også behovet for proaktivitet og oppsøkende virksomhet i den tette oppfølginga, og at korte perioder uten oppfølging kan føre til frafall eller tilbakefall.

Eksempel 7: Hvordan få til god overføring fra ungdomsskole til videregående skole?

Dette eksemplet viser hvordan Lindesneslosen jobber med ungdom i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole. I tillegg til tett og tillitsfull oppfølging, benyttes en lokal arbeidsplass samt hospitering på den videregående skolen før oppstart:

Rådgiver på en lokal ungdomsskole kontaktet meg angående en jente i 10 kl. Hun var en hyggelig jente som er flink med mennesker, og hadde interesse for omsorgsarbeid. Hun har bodd i fosterhjem, men hadde nå flyttet hjem til sine biologiske foreldre. Hun gikk siste året på ungdomskolen hvor hun hadde tilrettelagt undervisning i flere fag. Hun søkte seg inn på Helse og sosial i Vgs. Dette var et stort ønske for henne.

Losens bistand:

Jeg hadde første møtet med henne tidlig i 10. klasse. Vi fant tonen allerede i første møtet. Samarbeidsavtale og samtykke ble skrevet da. Vi brukte noen få møter hvor vi nærmet oss hverandre forsiktig. Hun gikk mye for seg selv i skolehverdagen. Jeg startet tidlig med yrkeskartlegging og vi utførte Job-pics. I samarbeid med skole ble det laget en intensjonsavtale med en lokal bedrift. Her ble hun utplassert en dag pr. uke. Her blomstret hun opp veldig. Jeg fulgte henne opp ukentlig og i tillegg en god del SMS-meldinger underveis. Dette gikk bra gjennom vinteren. Ut på våren da det nærmet seg mai spurte jeg om hun kunne tenke seg å utplasseres en dag i uken på Vgs. Dette ville hun.

Jeg ordnet med leder og lærer på VGS slik at hun kunne komme en dag i uken på hospitering på helse og sosial. Her ble hun fulgt tett opp av en lærer og av meg. I hennes individuelle plan står det at hun skal ha en hverdag hun trives i. Hun må samtidig oppleve å bli sett og oppleve mestring i skolen. Hun hadde et stort problem i forhold til noen spesifikke arbeidsoppgaver. Læreren som fulgte henne opp tok alt knyttet til disse oppgavene helt fra bunnen. I tillegg til tett kontakt med henne hadde jeg veldig god kontakt med hennes lærer. Vi utarbeidet nye mål fortløpende. Dette ble en trygg og god skolestart for henne. Da skolen startet etter ferien var hun allerede blitt godt kjent på skolen. Dette skapte en god arena for henne da de nye kom til høsten. På første test ble hun beste elev. Nå var roller snudd. På VGS ble avtalen med bedrift utvidet til å gjelde to dager i uken. Hun får nå oppfølging i bedriften av lærer og av meg.

Eksemplet framstår som vellykket, selv om den unge fremdeles får tett oppfølging. Generelt vet vi fra litteraturen om sårbare grupper at overganger slik som denne fra ungdomsskole til videregående skole ofte er utfordrende, og at det lett fører til frafall. I dette eksemplet blir det bygget god relasjon, det blir lagt til rette for mestring i en lokal bedrift, og overgangen for den unge forberedes samtidig som den samme personen (losen) følger opp fra ungdomsskole og inn i videregående.

Eksempel 8: Omfattende bistandsbehov krever mye oppfølging over lang tid

Noen saker er ekstra utfordrende der det kan se ut til å være behov for langvarig oppfølging. Også dette eksempelet dreier seg om en elev som ble henvist til Lindesneslosen fra en rådgiver på ungdomsskolen.

Hun hadde ikke vært på skolen siden påske, med unntak av noen få ganger var beskjeden losen fikk på første møte med henne. Hun har tidligere vært inne i barnevernet. Hun er deprimert og var for støy og bråk. Hun har en mobbehistorikk fra barneskolen som enda preger henne. I tillegg har hun karakterfritak i alle fag. På fritiden bruker hun mye tid på pc og sosiale medier. Hun er enebarn som bor sammen med mor. Far er sporadisk inne i bildet.

Losens bistand

Jeg hadde et møte med skolen for å se hva de kunne tilby av ekstra undervisning. Vi fikk til 5 timer i uken. To på mandag og tre på tirsdag. Jeg la det frem for eleven og sa at jeg kunne være med i undervisningen i starten som en overgang. Dette ville hun. Etter ca. 10 undervisningsdager skulle hun prøve å gå alene til skolen. Da dagen kom for å gå alene ringte hun og sa at hun hadde vondt i magen og ville bli hjemme.

Neste dag ble hun med meg til skolen igjen. Hun var helt klar overfor meg at hun ikke klarte det alene. Vi ble enige om å bruke enda mer tid hvor jeg er med og støtter henne i undervisningen. Jeg foreslo for henne at vi skal besøke vgs for å bli kjent med avdelingen hun skal begynne på. Dette syntes hun om.

I dette eksemplet har losen greid å bygge en god relasjon til ungdommen, noe som tydeligvis har avgjørende betydning for å klare å komme seg til skolen sammen med losen. Eksempelet viser – og er ikke enestående på området – hvor tett oppfølging det mange ganger kan være behov for.

Eksempel 9: Tett oppfølging en periode kan hjelpe over kneika

Noen ungdommer klarer seg rimelig bra på egenhånd etter en kortere periode med tett oppfølging når de har ekstra utfordringer. Følgende eksempel handler om en ungdom som gikk andre år på studie-spesialiserende retning, men manglet fag fra første året. Hun hadde mye fravær, og – som både søster, mor og bestemor – en rushistorie.

Ingen kontakt med far. Kjent av barnevern. Er en smart jente. Uttaler selv at hvis hun bare får orden på bosituasjonen vil alt ordne seg. Hun sier at hun trenger at noen vekker henne om morgenen også. Hun vil ikke snakke med mor og hennes samboer. Hun har mye kontakt med bestemor. Barnevern er inne og bidrar litt økonomisk og har hatt møter med mor og jenta.

Losens bistand

Litt motvillig vil jenta ha kontakt med meg. Vi har mange samtaler rundt hennes situasjon, både privat og på skolen. Rus sier hun at hun har sluttet med.

Jeg ringer hver morgen, eller går hjem til henne og banker på døra. Jeg ordner leilighet, og bidrag fra mor/far slik at økonomien går i orden. Barnevernet hjelper også til litt økonomisk. Vi snakker mye om framtida, hva hun vil videre. Selv med dette på plass, så bedres ikke fraværet. Hun kommer seg gjennom i ett fag.

Hun søker omvalg, og begynner på Restaurant og matfag den høsten. Vi fortsetter med jevnlig møter og telefon/meldinger hver morgen. Nå er det slik at hun sender melding at hun er oppe. Pr november har hun to timer fravær! Stortrives i klassen, med lærer og har fått nye venner.

Hun er rus-testet pga kjøkkenet, men alt er ok. Hun er over gjennomsnittet flink, og får tilrettelagte oppgaver slik at hun ikke skal kjede seg. Hun ønsker å gå inn i forsvar, og er nå på 2. gangs intervju der. Dersom hun kommer inn, vil hun ta videre utdanning der.

Tett og individuelt tilrettelagt oppfølging en periode ser ut til å ha bidratt svært positivt for denne ungdommen. Suksessfaktorer i dette tilfellet kan også være knyttet til det at hun fikk hjelp til omvalg og kom inn på en linje som hun trivdes bedre på. Lindesneslosen bidro også til å få ryddet i boforhold og økonomi. Det er et nært og tett samarbeid mellom ungdommen og losen, og det ble etablert et godt samarbeid med kontaktlærerene. Losen mener også at det gode forholdet til bestemor og søster i perioder de har vært rusfrie har hatt betydning.

Eksempel 10: Vanskelig å lykkes når den unndrar seg kontakt

En særlig utfordring er at det er vanskelig å bistå på konstruktiv måte når den unge selv ikke vil bli hjulpet (Frøyland & Fossetøl, 2014). I dette eksemplet hadde en ungdom påbegynt Teknisk og industriell produksjon (TIP) for tredje gang, men hadde fortsatt mye fravær. Skoleretten var i ferd med å bli oppbrukt.

Ingen påviselig sykdom – har vært utredet hos lege for slapphet. Bor hos foreldre. Møter tilnærmet aldri til avtaler/møter. Nekter å ha møter med skolen, da de bare vil skrive ham ut eller kjeftte. Forsiktig, sjenert og stille gutt.

Losens bistand

Jeg overtok oppfølgingen av denne gutten fra en tidligere los, men gutten ville egentlig ikke ha noe med meg å gjøre. Jeg klarte å få til en samtale i løpet av høsten, men det funket ikke bra. Jeg ble innkalt på skolemøter osv., men klarte aldri å skape noen god relasjon i løpet av skoleåret. Det endte med at jeg skrev ham ut av prosjektet, da jeg ikke greide å få til et samarbeid.

Høsten etter blir jeg igjen kontaktet av rådgiver som ønsker at jeg skal "ta meg av" ham. Mye fravær (allerede 10%). Rådgiver sier at hvis han har mer fravær, så må han til Lindesneslosen! Jeg blir innkalt til et fellesmøte med lærer og rådgiver sammen med elev. Vi får snakket litt ok sammen, og gjør en videre avtale.

Etter mye om og men klarer jeg å hale i land en samtale med ham en fredag kveld hjemme hos ham og familien. Det blir en første god samtale. Han skal ha praksisuke i et bilverksted og forutsetningen for at skolen ville tillate dette (de vil ikke bruke opp plassene på noen som har mye fravær) var at Lindesneslosen følger ham opp der.

Jeg følger ham tett opp i denne praksisuka. Han kommer hver dag i god tid, og tilbakemeldinger fra leder og de andre ansatte er supergode på jobben han gjør! På bakgrunn av dette får han fortsette der en dag pr uke videre.

På skolen er det mye fravær fortsatt, og vi tenker at det kanskje vil være lurt å øke praksis (kanskje kutte ut skolen). Dette vil han ikke (enn så lenge). Pr i dag har jeg fremdeles ikke klart å få til en ny samtale med ham, vi avtaler stadig vekk, men han har ikke møtt de siste 3 uker til avtaler.

Eksemplet synliggjør flere utfordringer. Den første knytter seg til skoleretten som begrenser mulighetene for ungdommen til å få utdanning gratis når det passer inn i deres helsemessige utvikling.

Eksempelet synliggjør også utfordringer internt på den videregående skolen. Vi får inntrykk av at den unge nærmest er blitt truet med å bli sendt til Lindesneslosen dersom hun ikke møter opp i større grad. Dersom det knyttes et stigma til Lindesneslosen internt på skolen, vil dette kunne bidra til skepsis og vegring hos ungdommer mot å motta bistand.

Det er tydelig en utfordring for losen å komme videre med denne saken. Losen velger ikke å avslutte samarbeidet med vedkommende, men lar saken ligge i ro med håp om at relasjonen kan bedres og at

man kan finne en løsning etter hvert. Samtidig kan vi her etterlyse Lindesneslosens teaminnsats – kanskje kunne en av de andre losene fått til å etablere en mer tillitsfull relasjon? I dette eksemplet ligner dessuten Lindesneslosen på tradisjonell byråkratisk tjenesteorganisering ved at det blir vist til at ungdommen ikke møter til avtaler.

3.1 Hva viser eksemplene?

Eksemplene beskriver hvordan Lindesneslosen jobber og demonstrerer hvor store oppfølgingsbehov flere av ungdommene har, og hvor lite som skal til før de faller ut og blir borte fra hjelperne. Vi ser at losene går inn i saker og yter tettere oppfølging enn andre ser ut til å bidra med. Vi ser flere eksempler på bruk av arbeidsplasser der den unge følges tett opp i et tett samarbeid med arbeidsgiver. Det at en hjelper går inn og arbeider sammen med en ungdom på en arbeidsplass («job coaching») noen timer hver uke for å drive jobbutvikling i en overgangsperiode, er normalt vanskelig å gjennomføre innenfor skolens vanlige rammer knyttet til praksisoppfølging.

Vi ser at Lindesneslosen kan medvirke til at også andre går inn og tar ansvar; det vil si at siden losen går inn og gjør noe, så bidrar også andre mer enn de antakelig ville ha gjort om ingen tok initiativet. Vi legger også særlig merke til behovet for tett oppfølging i overgangen ungdomsskole – videregående, samt også hvordan losen løser dette ved å bygge tillit, legge til rette for mestring, kombinert med oppfølging i overgangene.

Samtidig ser vi at losene utfordres når den unge «ikke vil», når helseutfordringene er for store, og når de ikke får andre til å gå inn og følge opp i perioder hvor de selv ikke har kapasitet.

Disse eksemplene gir ikke et fullstendig bilde av hvordan Lindesneslosen jobber. Vi vet at det også arbeides en del internt på skolene med å bistå i forhold til tilrettelegging av undervisning og da også i noen grad i klasse situasjonen. Denne arbeidsformen er ikke belyst i noen av eksemplene.

Vi vet også at Lindesneslosen arbeider fram mange versjoner av kombinasjonen skole og arbeid i de enkelte sakene. Noe av dette belyses i eksemplene: Noen er i arbeidspraksis via skole, eller i lærlinge- eller lærekandidatordninger. Noen – særlig om de er over 18 år – prøver man å få til et samarbeid med NAV om, der for eksempel bruk av tiltakspenger inngår. Noen unge klarer ikke å fungere på skolen, og man arbeider derfor med å få i stand andre løsninger i arbeidslivet.

I sum har Lindesneslosen prøvd ut mange ulike kombinasjoner som involverer skole, arbeid, behandling og soning i ulikt omfang til ulike tider, og svært individuelt utformet. Skolene har vært svært fleksible og samarbeidsvillige i de sakene Lindesneslosen har tatt kontakt med dem. Det kan – basert på den informasjonen vi har hatt tilgjengelig – se ut til at denne fleksibiliteten i noen grad er knyttet til at Lindesneslosen er aktivt med i prosessen, og at skolen ikke på egen hånd og uten losens bidrag ville iverksatt de samme tiltakene. Selv om vi finner flere eksempler på bruk av ordinære arbeidsplasser for utsatte ungdommer, synliggjør eksemplene også at systematikken i tilnærmingen kan bli bedre.

4. Resultater basert på kvalitative observasjoner og losenes egne registreringer

Totalt har 132 ungdommer fått bistand ifølge prosjektets interne statistikk. 11 av disse var bosatt i Audnedal kommune, 33 i Lindesnes kommune, 77 i Mandal kommune, 6 i Marnardal kommune og 2 i Åseral kommune.⁶ Omtrent 37% var jenter (48) og 63% var gutter (81). Ungdommene er født mellom 1989 og 2002 med de største kullene født i årene 1996-2000 (totalt 97 ungdommer innenfor disse årstallene). De fleste som fikk bistand var ifølge losene elever på yrkesfaglige studieretninger. De aller fleste var elever ved Mandal videregående skole, men noen også ved Byremo og noen fra ungdomsskolene i regionen. Pr desember 2017 var 29 av disse ungdommene fremdeles under aktiv bistand fra Lindesneslosen ifølge prosjektintern statistikk. 6 (21%) av disse var jenter, og de øvrige 23 (79%) var gutter.

De aller fleste ungdommene var henvist til Lindesneslosen fra skolene ved rådgiver, OT, avdelingsleder, kontaktlærer, rektor eller spesialpedagog. Noen var også henvist fra NAV eller barnevern. En stor andel av deltakerne var også under oppfølging av barnevernet. For flertallet av deltakerne var målet med oppfølgingen å fullføre videregående skole eller deler av denne. I noen tilfeller var målet formulert som å tilpasse eller justere skolesituasjonen til den enkelte. For noen av de yngste var målet å finne riktig(ere) skolevalg. For en del av deltakerne var oppfølgingen rettet inn mot å gjennomføre arbeidspraksis eller læreplan.

En erfaring losene gjorde seg var at det som kan framstå som sosial angst hos de unge, ikke nødvendigvis trenger å være det, men i stedet kan bunne i dårlig selvtillit: «Alle har sosial angst. Men det har de ikke. De har bare så dårlig selvbilde» (los). En annen erfaring vi har fått beskrevet er at de unge ikke nødvendigvis oppfører seg «bøllete» og er utagerende: «Nå er ikke bøllene bøllete. De vil bare ut av møtet og tilbake til pc'en sin. Men de sparker ikke. De tagger ikke. De er så høflige. De river ikke ned noe. Ikke mye av dette i forhold til før. De er så godt oppdratte.» Erfaringene fra Lindesneslosen er at ungdom som ikke lager problemer for andre, likevel kan ha betydelige utfordringer som krever bistand fra andre for å kunne løses.

4.1 Losenes beskrivelser av resultater

Losene ble i januar 2018 bedt om kort å beskrive og vurdere hva som var oppnådd for hver ungdom (samme vurdering ble også gjort underveis, se andre delrapport). De ble bedt om å vurdere utfall for hver ungdom etter følgende sortering: 1 - liten eller ingen forbedring, 2 - noe eller en del forbedringer, 3 - mye og betydelige forbedringer, og 4 - ikke nok kunnskap til å vurdere. Siden flere av losene har sluttet underveis, var det utfordringer med å få fram tilstrekkelig informasjon fra alle enkeltsakene.

Losene vurderte det slik at for 55 av disse 132 ungdommene (42%) var situasjonen pr januar 2018 mye og betydelig forbedret etter at de kom med i Lindesneslosen. Dette inkluderer ungdom som fremdeles fikk bistand pr januar 2018. Her følger noen eksempler på hva som er oppnådd i saker som er vurdert til å ha et så godt utfall:

---

⁶ Vi mangler informasjon om bostedskommune og kjønn for 3 av disse.

- *I lære som lærekandidat med sannsynlighet for fast jobb, og mulighet for 100 % lønn, men sannsynlighet for noe delvis ytelse.*
- *Tar tre fag og vil starte i fagopplæring i skole neste semester. Har vært mye utprøving, kartlegging og avklaring, samt oppfølging rundt sikring av grunnleggende helse og økonomi.*
- *Har fullført 6 fag. Får hjelp til å starte høyere utdanning.*
- *Får vurdering i alle fag til jul.*
- *Fullt skoleløp VG2 med vurdering i alle fag.*
- *Bestått VG3. Kom inn på ønsket studie på Univ. i Agder.*
- *Er i arbeidspraksis, innvilget AAP, får hjelp av psykolog og lege.*
- *Er i ordinær jobb.*
- *Har fått lærekontrakt. Trenger fortsatt mye oppfølging på struktur hjemme.*
- *Høyt fravær er redusert til null. Jobbsmaking ved bilverksted i 10kl. Trygg overgang til TIP på videregående skole ved å besøke skolen og bli kjent med lærere og systemet.*

I 40 av sakene (30%) vurderer losene det slik at det er oppnådd noe eller en del forbedringer i ungdommenes situasjon. Eksempler på dette er:

- *Klarte VG1. Klarte ikke VG2 på annet studiested, og har fått oppfølging rundt helseutfordringer og økonomi for å nå kun ta ett fag. Vil ikke i arbeidspraksis pga søvn/psyke/helseplager. Får fortsatt tett oppfølging.*
- *Har avklart skoleløp, samt noe arbeidspraksis, men trenger å komme i mer aktivitet.*
- *Noe skolegjennomføring. Avsluttet oppfølging pga rus. Fulgte opp "over i behandling på BUP og til NAV, rusmiddelkonsulent/rusteam" med beskjed om at vi er klare til å bistå når han har lyst til å prøve igjen.*
- *Flyttet til annen del av landet. Har flyttet tilbake og vil kunne vurderes inn igjen dersom det blir kapasitet og viljen er der fortsatt.*
- *Går på skolen og i praksis, fremdeles innenfor fraværsgrensen. Får mye oppfølging på alle områder i livet.*
- *Skoleopplegget fungerer greit. Hun er i liten gruppe i noen av fagene. Trives sosialt i klassen og er mer på skolen enn på lenge.*
- *Har fått en tryggere hverdag på vgs. I fra å gjemme seg vekk på ungdomsskolen er han nå mye mer synlig i klassebildet. Det er enda en vei å gå når det gjelder karriereplanlegging. Er nå utplassert litt ved en vernet bedrift for å få jobbtrening.*
- *Har vært hjemme siden påske i 9. kl. Har asberger og er ikke glad i å ha mange rundt seg. Nå i gang 2 dager pr. uke på skolen. Har ene-undervisning med lærer. Fraværet er redusert kraftig. Utfordringen nå blir å få han til å gå på skole uten at noen følger han.*
- *Hun er nå i praksis og følger denne. Rusproblemene er tatt opp med legen. Hun har en mer stabil helse og bosituasjon.*

For 21 av ungdommene (16%) vurderer losene at de ikke har fått til særlig mye. Eksempler på dette er:

- *Bryter nesten alle avtaler, ikke tatt eksamener.*
- *Ekstremt mye fravær på skolen, men fungerer bra i praksis*
- *Fraværet er varierende. Vanskelig å komme i posisjon til eleven. Foreldre og skole er negative aktører i hans bilde. Bekymringsmeldinger er sendt. Har kontakt og en viss dialog med eleven.*

- *Flyttet vekk uten at vi hadde fått til noe særlig.*
- *Hun har vanskelig med å følge opp møter. Skal til utredning på ARK.*

I totalt 16 av de 132 enkeltsakene (12%) hadde losene pr januar 2018 ikke nok oversikt til å kunne vurdere nivået på utfallet. Dette skyldes hovedsakelig personalmessige utskiftninger i losgruppa underveis.

I tabellen under er også vurderingene gjort i desember 2016 tatt med:

Tabell 1 Losenes vurdering av forbedringer som følge av bistand

Vurderings-tidspunkt	Kategori	Lite/ingen forbedring	Noe/en del bedring	Mye/betydelig bedring	Ikke nok kunnskap	Totalt
Jan. 2018	Antall	21	40	55	16	132
	Prosent	16	30	42	12	100
Des. 2016	Antall	5	43	50	4	102
	Prosent	5	42	49	4	100

Når losene vurderte samtlige saker de hadde arbeidet med på nytt i januar 2018, endret de utfallet på flere av ungdommene i forhold til vurderingen som ble gjort i desember 2016. Mens noen som pr 2016 ble vurdert til å ha fått lite ut av prosjektet, ble vurdert til å ha fått mye ut av det i januar 2018, var det også omvendt for mange av de som i desember 2016 ble vurdert til å ha fått mye ut av prosjektet. Dette synliggjør at hvordan det går med den enkelte i perioden etter prosjektdeltaking kan variere mye.

Basert på anonymisert informasjon fra Lindesneslosens egen interne registrering, har AFI foretatt en re-sortering av de 132 enkeltsakene fordelt på følgende hovedresultater:

1. Ordinært arbeid: å ha fått en vanlig betalt jobb.
2. Læreplass/arbeidspraksis/lærekandidat: dvs enten å ha fått, startet i eller fullført læreplass eller en eller annen form for arbeidspraksis.
3. Fullført skole: dvs å ha oppnådd mindre fravær, fullført et eller flere fag, eller fått vurdering i flere fag enn tidligere.
4. God relasjon eller henvist andre/behandling: dvs at losene har greid å komme å i «posisjon» ovenfor den unge, men enda ikke oppnådd så mye, eller man har videreformidlet til behandling eller oppfølging fra andre instanser.
5. Fått lite til: dvs at det ut fra informasjonen som foreligger ikke ser ut til at man har fått til så mye.
6. Uvisst: dvs at det ikke foreligger nok kunnskap om hva som situasjon pr i dag.

Flere av ungdommene har hatt en kombinasjon av flere av disse utfallene, spesielt er kombinasjonen arbeidspraksis og noe skolegang vanlig. I tabellen under har vi likevel sortert hver enkelt på det som basert på tilgjengelig informasjonen ser ut til å være hovedbeskjeftigelsen.

Tabell 2 Utfall basert på losenes beskrivelser pr januar 2018

Foreløpig utfall	Antall	Prosent
Ordinært arbeid	7	5
Læreplass/arbeidspraksis/lærekandidat	34	26
Fullført mere (mye/noe) skole	42	32
Oppnådd relasjon/henvist andre/behandling	4	3
Fått lite til	21	16
Vet ikke	24	18
Sum	132	100

Det knytter seg usikkerhet til disse tallene fordi det ikke foreligger god nok kunnskap om alle ungdommenes situasjon, men tallene gir likevel et bilde av hva hjelperne opplever som de kortsiktige og umiddelbare utfallene av bistanden. Vi ser at omtrent en av tre deltakere har som hovedutfall av bistanden oppnådd mindre fravær eller å fullføre større eller mindre deler av videregående opplæring (32%). Omtrent en av fire har oppnådd å starte på eller fullføre arbeidspraksis eller læreplass (26%). For 16% er lite eller ingenting oppnådd gjennom prosjektet. Om nesten hver femte deltaker har vi fått for lite informasjon til å kunne vurdere hva som så langt framstår som utfallet (18%). 5 prosent av ungdommene ser pr januar 2018 ut til å ha fått en eller annen form for ordinært arbeid.

4.2 Andre resultater

Vi finner også resultater av Lindesneslosprosjektet på andre områder enn direkte for deltakerne. Lindesneslosene opplever at de har utviklet et svært godt samarbeid med og har stor tillit til NAV. De deltar på faste møter hver måned, har blitt tilbudt nøkler til NAV-kontoret (ikke tatt imot dette). De ringer til NAV ved behov, får informasjonen de trenger med en gang. Losene har mobiltelefonnummerne til NAV-veilederne. NAV-veilederne ordner meldekort dersom det er behov for det, de oppleves som smidige og fleksible, og samarbeider godt med losen, slik losene selv beskriver det. Flere av losene er da også tilsatt i NAV med NAV-leder som overordnet.

Lindesneslosene mener selv det er en fordel at de ikke er på ARENA; dermed blir det ikke dem som sier "nei" til brukerne. Losene savner mulighetene som lå i å bruke tiltakspenger. De erfarer at flere ungdommer opplever det som stigmatiserende å gå på sosialhjelp, at de er skeptiske til sosialhjelp, og at tiltakspenger opplevdes som bedre.

Flere av ungdommene losene jobber med har utfordringer som gjør at de grenser opp til å kunne knyttes til diagnosen psykisk utviklingshemming. Knyttet til dette området, har losene opplevd at NAV – med base i et rettighetsperspektiv – vurderer disse sakene i retning av uførestønning, mens losene mener det i flere av disse sakene kan være mulighet for å finne arbeid for disse.

Losene samarbeider med NAV og andre både gjennom regelmessige møter og i enkeltsaker. Andre sentrale samarbeidsinstanser er barnevernet, forebyggende psykisk helsetjenester (her har man lokalt fått to nye ungdomspsykologer som erfares som et viktig supplement) med flere. Losene har gjennom hele prosjektperioden beskrevet samarbeidet med barnevernet som vanskelig. De opplever at det er vanskelig å få barnevernet "på banen", at forebyggende arbeid er lite vektlagt i barnevernet, at det er vanskelig å få til et forpliktende samarbeid.

Samarbeid lokalt og de lokale aktørenes oppfatning

De ansatte ved Lindesneslosen innhentet høsten 2016 tilbakemeldinger fra noen sentrale samarbeidspartnere om hvordan de opplevde samarbeidet med Lindesneslosen og hvilken betydning de mente losen hadde hatt så langt. Evalueringsskjema ble tilsendt 38 personer som hadde samarbeidet med Lindesneslosen i en eller flere saker, hvorav arbeidssted var: NAV, Barnevern, ungdomsskolene, fagopplæringsbedrifter og videregående skole. 13 svarte. Selv om disse svarene ikke nødvendigvis er representative for erfaringene til alle i de ulike instanser og samarbeidspartnere som har samhandlet med Lindesneslosen, gjengir vi noen av dem her fordi disse innspillene kaster lys over noen virkninger av Lindesneslosen, og fordi sitatene også til dels konkret beskriver hva slags virkning Lindesneslosen har hatt.

En kontaktlærer på en videregående skole formidlet følgende:

LOS-tjenesten sitter på enda mer kompetanse og muligheter til oppfølging og muligheter til hjelp enn det jeg som kontaktlærer, TO – Leder (Tilpasset opplærings leder) eller Kjernegruppeleder har mulighet til å tilby. Jeg følte LOS kom inn som en "forlenget" arm til oss i skolen. Endelig var der noen som kunne hjelpe til å følge opp elever som hadde problemer med å komme til skolen, som kanskje forsvant eller sovnet i klasserommet, vanskeligheter med helsa si, frykten for å ikke klare å komme seg ut i arbeidslivet eller bli en NAVer.

Noen elever kjenner også på at de er redd de ikke klarer presset som samfunnet krever av dem, men med LOS-hjelpen kan man samarbeide og få til gode praktiske løsninger som ungdommen kan klare å følge opp. Ungdommen møter fagfolk som viser forståelse for deres situasjon og utfordringer de har i livet og hverdagen, og endelig kan jeg på skolen også vite at elever som holder på å "droppe ut" kan få den oppfølgingen og samtalen som ikke jeg som lærer har tid til å gi dem. Endelig føler vi som jobber i skoleverket at disse elevene blir overlagt til fagfolk og i gode hender til å få en god veiledning videre i livet.

I løpet av mine over 20 år som lærer har jeg aldri opplevd at elever får en slik unik mulighet utenfor skolehverdagen. Det er gull verdt.

En avdelingsleder ved en videregående skole sier følgende på spørsmål om hva som har betydd noe for at ting har gått bra:

At eleven selv har vært motivert for opplegget og at han har greid å sette av tid til å jobbe med skole. Det har også vært viktig at jeg eller lærer har kunnet henvende oss til Lindesneslosen når vi har hatt behov for det. Det har også vært fint at eleven har kunne ta ting gjennom sin kontakt hos Lindesneslosen som så har kunnet ta det videre til oss. Det er ikke alltid elevene tør å ta kontakt selv. Å kunne tilpasse tiden eleven trenger for å fullføre fag og bli klar for eksamen (noe som er en stor utfordring) har vært viktig.

En rådgiver fra en videregående skole sier:

Losen har en større mulighet for å være tett på og følge opp i stor grad, spesielt på fritiden.

Rektor ved en ungdomsskole sier:

Eleven har fått mye tettere oppfølging enn vi kunne gi han. Mere og bedre kommunikasjon med ungdommen og til en viss grad heimen. Disponerer mere tid og har klart å bruke den til å veve tett relasjon. Losens ressurs er jo helt avgjørende. Ser ut som om ressursen er på ca 20% per elev.

Rådgiver ved en ungdomsskole sier følgende:

I utgangspunktet mener jeg det er snakk om minst fem punkter hvor Los betyr mye for meg sett fra mitt ståsted:

- *kan bruke mer tid på en enkelt elev. Fører til mye tettere oppfølging og derfor større sjanse for å lykkes.*
- *kan skape et mye tettere samarbeid med foresatte og dermed få til et bedre samarbeidsklima og ens forståelse /mål for arbeidet. Engasjere hjemmet i arbeidet.*
- *følger elevene over i VGS.*
- *jeg får frigjort mye tid som ellers ville vært bundet opp til enkeltelever. Losen har også mye større «verktøykasse» siden de ikke må bruke all/mesteparten av – tid(en) innenfor skoletid og skolens rammer.*
- *det er svært positivt å få inn en person utenfra (ikke en del av skolens kollegium) og som dermed kan tilføre en elev og dermed skolen en måte å jobbe på som supplerer og betyr mye for enkeltelever. Det skaper trygghet og en følelse av tiltak/vi gjør noe som betyr mye for skolen, men spesielt for elevens kontaktlærer.*

En NAV-veileder uttaler følgende om samarbeidet:

Tett oppfølging fra Lindesneslosen er gull verdt. Det er undersøkelser som bekrefter at tett oppfølging virker. Det har gitt ungdommer trygghet, gode relasjoner, har påvirket pågangsmot og lyst til å få til noe i livet. Jeg vurderer samarbeidet som fruktbart og bra. I motsetning til andre samarbeidende instanser opplever jeg at Lindesneslosen kommer med konkrete forslag for hvordan utfordringer kan løses.

En representant for barnevernet sier følgende:

Som barneverntjeneste ser vi at det har vært svært viktig å få til en gruppe fra forskjellige etater som har jobbet på et overordnet plan, men samtidig sammen med personen. Det skaper trygghet, ro, stabilitet, struktur og rammer. At noen virkelig bryr seg og står i situasjonen, det er det disse traumatiserte barna trenger. Disse barna/ungdommene har ikke dette rundt seg fra sine omsorgspersoner, og de føler seg svært alene, og rus brukes for å døyve sine dårlige følelser, erfaringer og følelse av ikke å mestre livet.

Dette tar tid, derfor er det svært viktig at personer jobber over tid. Det tar tid å «bygge om» er svært skadet hjerne. Prosjektet Lindesneslosen har vært svært bra. Og det er av stor betydning at det fortsetter.

Representant for en fagopplæringsbedrift sier følgende:

Tett og god oppfølging av bedrift, forutsigbarhet og tverrfaglig samarbeid mellom etater som nav, skole, fylke og opplæringskontor er viktig. I dette arbeidet har Losen fungert som en koordinator. Meget viktig tiltak rundt enkelte kandidater / elever, fungerer som en koordinator i viktige saker. Lett tilgjengelig og unngår at ungdommen faller ut av utdanningssystemet og sikrer overgangen fra skole til læretid.

I svarmaterialet finner vi også andre utsagn som går i samme retning som sitatene som her er utvalgt. Vi finner imidlertid også flere eksempler på mer «knappe» beskrivelser av samarbeidet og losens rolle, men ingen av de som har svart er direkte kritiske til Lindesneslosens bistand og arbeidet de gjør.

En rådgiver ved en videregående skole skriver riktignok at det har vært usikkerhet rundt rollen til Lindesneslosen, at det har vært for dårlig kommunikasjon mellom losen og skolen, samt at losen ikke alltid har hatt mulighet til å ta «det som brenner mest pga kapasitetsproblemer».

Kommentarene fra disse informantene går likeveit i retning av behov for mer bistand av den typen Lindesneslosen yter, og framstår dermed ikke som kritikk mot slik bistand. Oppsummert kan vi si at de som har svart på prosjektets undersøkelse er i all hovedsak svært positive til losen. Basert på disse innspillene ser det ut til at Lindesneslosen har lyktes godt i samhandlingen med andre instanser.

SE som tilnærming i faget yrkesfaglig fordypning (YFF)⁷

Losene forteller høsten 2017 at Supported Employment framover i større grad skal ligge til grunn for faget Yrkesfaglig fordypning (YFF) (tidligere PTF) i fylket (for elever som går for grunnkompetanse). Formålet med yrkesfaglig fordypning er å gi elevene mulighet til å prøve ut ett eller flere aktuelle lærefag slik at de kan få et godt grunnlag for å velge lærefag. De skal få erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter som karakteriserer yrkene utdanningsprogrammet kvalifiserer dem for, og få mulighet til å fordype seg i kompetansemål fra læreplanene på Vg3-nivå. Elevene skal få mulighet til å oppleve realistiske arbeidssituasjoner gjennom bruk av ulike læringsarenaer. Yrkesfaglig fordypning skal bidra til å introdusere elevene for arbeidslivet, og gi regionalt og lokalt arbeidsliv mulighet til å definere innholdet i opplæringen i tråd med lokale kompetansebehov basert på læreplaner for aktuelle fag. At SE skal benyttes i større grad inn mot dette faget i fylket, tolker Lindesneslosene som noe Lindesneslosprosjektet har bidratt til.

---

⁷ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/finn-lareplan/yrkesfaglig-fordypning/>

5. Ungdommene og bistanden basert på kvalitative observasjoner

Lindneslosene har gjennom hele evalueringsperioden beskrevet egne metoder, erfaringer og utfordringer i møte med forskerne fra AFI. Vårt inntrykk er at de som har vært ansatt i rollen som los har vært i en utvikling både på den måten at de har fått opplæring, praksis og økende innsikt i Supported Employment som tilnærming, men også – og minst like mye – på den måten at de har jobbet inngående med målgruppa utsatt ungdom og blitt bedre kjent med den. Vi har i tidligere delrapporter fra prosessevalueringen beskrevet sentrale erfaringer fra prosjektet.

Våren 2017 vil vi beskrive som den kvalitetsmessig og personalmessig beste perioden av Lindneslosprosjektet. Prosjektgruppen var da fullt bemannet og alle hadde opparbeidet seg god erfaring og kunnskap om både ungdomsgruppa, SE, den videregående skolen og kompleksiteten i utfordringene. Losgruppas beskrivelser av framgangsmåter, utfordringer og muligheter gitt i løpet av 2017, er derfor viktige kilder til å kunne beskrive de sentrale lærdommene gjort i prosjektet samt hva slags kunnskap og kompetanse Lindneslosen har utviklet. I dette kapitlet vil vi kort oppsummere sentrale observasjoner gjort i løpet av 2017, prosjektets siste år. Hovedkilden her er losenes egne beskrivelser.

5.1 Å arbeide med sårbar ungdom

Lindneslosen sier de jobber med alle ungdommer som blir henvist til dem eller som de kommer i befatning med. De bruker ikke begrepet «uavklarte». De er inspirert av tilnærminger som "discovery" og "customisation" (hentet frå Customized Employment) (Griffin et al., 2007; Griffin, Hammis, Geary, & Sullivan, 2008), det vil si at de gjennom relasjon og samarbeid med den unge prøver å oppdage interesser, styrker og ferdigheter, og at de deretter planlegger videre forløp i samarbeid med den unge, der det legges til rette og tilpasses i forhold til de oppdagelsene som er gjort av den enkelte ungdom. Losene har erfart at det kan være viktig og riktig å lytte til egen "magefølelse" og utforske de antagelser, bekymringer eller andre "følelser" av at det er noe her som burde belyses. De har erfart at "magefølelsen" ofte peker i retning av noe som er viktig.

«De unge kan være vanskelige å få tak i på telefon, men facebook «fungerer alltid». Losene bruker bilen som samtalearena, de går turer ute, de samtaler gjennom internett. Losene gjennomfører gjerne jobpics (interesse og ressurskartlegging basert på visuelle virkemidler (Schafft, 2012)) på kontoret. De følger den unge til kontaktlærer eller andre de skal møte.

Lindneslosene har erfart at det kan være vanskelig for utsatt ungdom å møte i grupperom til samtale om sin egen situasjon. "Er det et positivt møte?", spurte en av dem. "Nr 1 må være at de har lyst til å komme til oss." Derfor er det bedre med en samtale i 10 minutter enn å gjennomføre lange møter. Losene forteller at det også er viktig å tørre å la de unge feile og lære: «Så flott, prøv det! Du har lagt en strategi! Så kan vi snakkes igjen om 2-3 veker og så ser vi hvordan det har gått».

Det kan være viktig å gå hjem til dem, oppsøke, og ikke som hjelper holde seg på kontoret. Lindneslosen har jobbet inn mot skole, mot arbeid, eller mot kombinasjoner av dette. Losene har beskrevet to

hovedkategorier av saker:

- Den første hovedkategorien er saker med ungdommer som er flinke og oppegående men har hatt store utfordringer, og som blomstrer når utfordringene blir rydda av veien og de får den nødvendige støtten og oppfølginga.
- Den andre hovedkategorien er saker med ungdommer som ikke har samme evner som de andre. «Disse ungdommene trenger tettere oppfølging, oppfølging på nesten alle områder, og ofte mer og lenger enn vi har tenkt i utgangspunktet: De trenger så mye mer". Man oppdager flere behov når man følger de tett opp.

For den siste kategorien av ungdommer kan den enkelte hjelper komme til å erfare at han eller hun er blitt en sentral omsorgsperson. Losene vurderer det slik at omtrent 2 av 3 tilhører den «tyngste» gruppa. Lindesneslosene har erfart at det er vanskelig å lykkes med å yte god nok, tett nok og lang nok oppfølging ovenfor disse ungdommen. «Dersom man ikke gir denne oppfølginga, så sklir de helt ned/tilbake»:

«Det er mange ting som ikke er på plass. De er så unge. De har mye mer bistandsbehov. På basis. Grunnleggende. Ting tar lenger tid her: Få de ut i praksis. Ordne med at de kan ta delkompetansebevis. Eller kombinere skole og arbeid.»

«Jo mer jeg lærer, jo færre kan jeg følge opp. Vi starta med 15, så ned i 10-12, kanskje er det nok med 4-5 i starten.»

En gjennomgående erfaring fra disse sakene er at det kan ta lang tid, det vil si flere år, å hjelpe de unge inn i konstruktive prosesser. «Det tar mye lenger tid enn jeg hadde forestilt meg», og «2 år med disse ungdommene er ikke lenge». En lærdom er at det å hjelpe disse ungdommene dreier seg om kompliserte og krevende prosesser som tar tid. Det er også en gjennomgående erfaring at folk flest ikke forstår hvor omfattende utfordringer disse ungdommene har. «De forstår ikke hvem de er».

Samtidig trenger andre bistand av mindre omfattende karakter, men gjerne lenge etter at bistanden gjennom Lindesneslosen opphørte:

«Ei jeg fulgte opp tidligere. Nå sender hun meg kanskje en sms i året, men det er kjempeviktig da at jeg svarer henne, at jeg husker at hun skal opp i det og det. Det er akkurat som hun tester meg. Noen av disse avslutter du ikke helt. Du må tåle å sende en melding av og til.»

«Plutselig står det en på døra som du avslutta oppfølging på for over et år siden. Og så trenger han kanskje bare hjelp med en detalj, men så har han ingen andre å spørre.»

Losene peker ikke bare på utfordringene den enkelte ungdom selv direkte erfarer og ser er knyttet til vedkommende eller miljøet hen er del av. De peker også på «systemet rundt», for eksempel skolesystemet som beskrives som «tregt» og at det «går seint». Losene har også erfart at innenfor skolesystemet er det forholdsvis få konsekvenser knyttet direkte til de unges handlinger, sammenlignet for eksempel med praksisen knyttet til gjennomføring og deltaking på ulike NAV-tiltak, men der målgruppa gjerne er noe eldre.

Individ og gruppe

Mange av de utsatte ungdommene lever under andre livsbetingelser enn ungdom generelt, de har andre utfordringer, og opplever seg selv som annerledes enn sine medelever. Samtidig vil de «gjerne være en del av gjengen». Losene erfarer at de unge synes det er utfordrende å «komme fram til at man trenger hjelp.»

Lindesneslosene har erfart at det er viktig å løfte fram verdien av å være annerledes i møte med disse ungdommene. De har erfart at det er lettere å være annerledes på yrkesfag enn i studiespesialiserende retninger. Det handler blant annet om klesstil og identitet. På yrkesfaglige retninger er det en mer mangfoldig gruppe elever.

En spesielt interessant erfaring knytter seg til faget gymnastikk. Gym er et av fagene elevene må fullføre for å få vitnemål, men mange klarer det ikke. Årsaker kan være at de sliter psykisk. De driver kanskje med selvskading, eller har en kropp de ikke ønsker å vise fram. Gymtøy er «statustøy», forteller losene. Ikke alle har råd til å kjøpe "riktig" tøy. Voksne personer klarer kanskje å trene i "cubustøy", men for «sårbare» ungdommer er dette vanskelig. Gymlærerne ser i liten grad denne problematikken mener losene, og kommer selv til timene «i tipp topp utstyr». Gymnastikk er eksempel på et fag hvor temaene kropp, identitet, mote og mestring materialiserer seg på en måte som favoriserer de vellykkede og velstående elevene og som skaper problemer for de sårbare og fattige. For en del ungdommer, sier losene, blir fagbrevet ødelagt fordi de ikke får karakter i gym. Gym er heller ikke et fag de kan ta om igjen på karrieresenteret. Gymmen ødelegger, er Lindesneslosenes erfaring: Faget kunne «omdefineres, for eksempel til å kalles naturopplevelse eller ved å øke muligheten for svært individuelle måter å gjennomføre faget på».

Supported employment + omsorg

Losene har fått opplæring i og utformet arbeidet sitt i tråd med Supported Employment og da spesielt femtrinnsprosessen. En erfaring er at dette perspektivet har gitt konstruktiv retning til bistanden, og har fungert som en disiplinerende rettesnor for losene.

Losene beskriver selv at de – med henblikk på femtrinnsprosessen til EUSE – jobber på "0-te" trinn. I dette ligger det en erfaring av at omsorg må på plass tidlig og ligge der som en forutsetning eller base for det øvrige arbeidet. I begrepet "0-te" leser vi også en kritikk av femtrinnsprosessen på den måten at denne ikke favner all bistanden man som hjelper til utsatte ungdommer må yte. Femtrinnsprosessen er for snever for denne målgruppen. Det kan være aktuelt å jobbe med å etablere omsorg, bosted, økonomi samtidig som kontakt med arbeidsplass tas eller at det legges til rette i skolesituasjon.

En av losene som også har erfaring fra annet tiltaksarbeid med utsatte grupper, forteller at hun opplever at Lindesneslosen i større grad går inn i omsorgsroller for de yngre brukerne, og at det er mer behov for bistand ovenfor de unge enn det hun har erfart andre steder. Samtidig er en erfaring at det lett kan bli for mye omsorg: «Det er fort gjort å styre bort fra modellen. Veiledninga dro oss inn igjen.»

Motivasjon

Lindesneslosene er ikke opptatt av om de unge er motiverte eller har motivasjon. De tar for gitt at motivasjonen ligger der et sted. Alle har en motivasjon, hevder de. De leter fram motivasjonen. For å lete fram motivasjonen mener de det er viktig å "se de unge", det vil si å høre på hva de har å si, lete etter ting de har fått til tidligere, og bruke humor.

Lindesneslosene samhandler med ungdommene i utformingen av handlingsplaner. De definerer målene i samarbeid med de unge. En erfaring er at det kan være lurt å gi de unge oppgaver med kort tidshorison, gjerne 2-3 dager. Et tidsspenn på 3-4 uker erfares som for lenge. For å legge til rette for å generere motivasjon, har noen av losene erfart at det er lurt å legge lista slik at de raskt kan krysse av at noe er utført og ungdommen dermed kan erfare en "kjapp suksess".

«Vi snakker ikke nødvendigvis om det store som å få seg jobb, men at det er lurt å prøve seg ut, smake litt, prøve litt forskjellige ting før man bestemmer seg for hva man vil, slik at de ikke skal få så store nederlag dersom det ikke fungerer. Hvis ikke så mislykkes de så kraftig dersom de ikke får være der lenger. De er så sårbare i utgangspunktet.»

I arbeidet med yrkes- og karrierekartlegging søker de å finne drømmen til de unge – drømmejobben – og så skape motivasjon gjennom dette fokuset. Selv om ikke drømmen alltid kan nåes, så har losene erfart at det kan la seg gjøre å bruke elementer av drømmen i arbeidet. Losene har erfart at de unge kan oppleve det som vanskelig å fortelle om drømmen når de har hatt mange nederlag. «De føler ikke at de har rett til å ha en drøm.» En tilnærming som i den sammenhengen kan brukes for å vekke interesse og drøm er «jobbskygging», det vil si å dra ut i lokalmiljøet og gå innom/kikke på ulike arbeidssteder.

Losene forteller at det er viktig å ikke gi de unge mer skyldfølelse. Mange i denne målgruppen får gjerne «skylda» for ulike hendelser. De kan blant annet få kjeft eller skjenn fra lærer dersom de kommer fem minutter for sent til timen. Losene vet at i mange tilfeller står disse unge i vanskelige og tunge livssituasjoner, noe som etter deres syn mer enn at de får kritikk, burde utløse ros for at de faktisk klarer å møte på tross av konfliktene hjemme eller de store problemene mor eller en bror har.

De unge har "sånn behov for å bli sett, de leter etter det". Derfor er det for eksempel viktig å ikke formidle at man som hjelper "ikke gidder å jobbe mer med deg siden du ikke har møtt opp". Relasjonen til disse ungdommene kan ikke være avhengig av at de møter. I stedet lanserer losene at det kan være viktig at hjelper selv "legger seg flat" og tar på seg ansvaret om noe skulle gå galt.

Losene peker på at det blant annet kan bety mye at de spør den enkelte om hvordan det har gått på eksamen. Hjemme er det kanskje ingen som spør. En av losene sier at de unge "må bli bekreftet flere ganger før de får et håp". Hun sier videre at vår jobb som los, "er å legge merke til at det skjer noe i livene deres. At det kanskje er en progresjon. Vi må sette ord på det."

Dette er erfaringer som samsvarer godt med blant annet Social Role Valorization Theory som representerer en type tilnærming til hvordan man kan arbeide med sårbare og marginaliserte mennesker (Frøyland, 2017). En erfaring fra dette perspektivet er at det er nødvendig å kompensere for tidligere marginalisering og devaluering for at «sårbare mennesker» skal oppleve trygghet nok og ha tro på at noe kan bidra positivt. For devaluerte og marginaliserte mennesker kan det andre opplever som bagateller bli store hindringer som fører til at de faller ut.

På lag med den unge

Lindesneslosene mener selv de har fått til å «være på lag» med ungdommene. «Vi tar oss tid til å høre, selv om det er uvesentlige ting, vi ser dem. Vi er på deres lag. Vi skjener ikke. Vi står ikke med pekefinger.»

I dette arbeidet er et grep at de selv tar i bruk ungdommenes egne begreper når de setter ord på mål eller skriver en samarbeidsavtale. Lindesneslosene har erfart at mange av de unge selv ikke er vant til å være tett med i prosessen rundt hva som skal skje med dem. De har tidligere erfart at det er andre som tar beslutninger for dem og snakker for dem. Losene går inn i begrepsverdenen til de unge og starter der. De beskriver sin egen brukermedvirkning som annerledes enn mye av den tilnærmingen de gjennom prosjektet har erfart i skolesystemet, nemlig en mer paternalistisk tilnærming der skolen/lærerne/støttetjenesten mer ser ut til å fatte beslutninger og legge planer som mer er fundert i hva skolen/lærerne oppfatter som viktig enn hva den unge selv vil. Skolen involverer i for liten grad, synes losene, ungdommene selv i dialogen. For Lindesneslosen er et vesentlig grep slik at de tar den unge med i prosessene. Lindesneslosen reflekterer sammen med den unge om det som skjer rundt dem. Losene har erfart at slik "medrefleksjon" gjør det lettere for de unge å takle det de er del av.

Arbeidspraksis som metode for å ta et valg

En erfaring fra prosjektet er at det ikke er et stort problem å finne aktuelle arbeidsgivere. Lindesneslosen har i løpet av prosjektperioden opparbeidet seg en god portefølje av både private og offentlige arbeidsgivere. Skolen har også et nettverk som kan benyttes. Men samtidig er det konkurranse om arbeidsplassene fra NAV, tiltaksarrangører, og andre.

Likevel påpekte vi i delrapport 2 at graden av kontakt med for eksempel arbeidsgivere varierer mellom losene, og det kan se ut som at noen har for lite arbeidslivskontakt sammenliknet med idealene i SE. Losene jobber for øvrig i mye mindre grad enn jobbspesialister innenfor SE direkte i retning av lønnet arbeid, men dette er det gode grunner til siden målgruppa er såpass ung, og siden bistanden er innordnet i skole der det overordnede målet er gjennomføring av skolegang (Frøyland, 2016a).

En erfaring handler om at losene i flere tilfeller har opplevd det som lettere å samarbeide med arbeidsgivere enn med lærere og "skolesystemet". Losene har flere ganger erfart å ikke lykkes med å etablere et godt samarbeid med lærerne, kanskje fordi lærerne opplever at «losene kommer inn og forteller dem hvordan de skal jobbe». Arbeidsgiverne – slik losene har erfart det – er mer vant til å diskutere og reflektere rundt hvordan de skal løse ulike utfordringer som kan oppstå.

En interessant og antakelig viktig erfaring blant Lindesneslosene er at en del av de elevene som sliter mest, og som kanskje mest kunne trenge et alternativt læringsmiljø ved for eksempel å komme ut i praksis i en virksomhet, blir igjen på skolen når de andre er i praksis. Dette kan skyldes flere forhold, blant annet er elevene selv i noen grad ansvarlige for å finne praksisplass, og de som sliter mest har også større utfordringer med å lete fram aktuelle bedrifter i tillegg til at de taper i konkurranse med sine mer flinke medelever. I tillegg er det en erfaring at lærerne kan framstå som redde for å «bruke opp bedriftene» de har bygget relasjoner til over år. Losene har erfart at de – ved å gå inn som garantist for og gjennomfører av nødvendig oppfølging – kan bidra til at muligheter likevel åpner seg for disse elevene.

Arbeidslivskompetanse kan handle om mange ulike ting, og losene beskriver det blant annet som viktig å vite når det passer å komme på besøk i bedriftene, samt å ha teft og kompetanse nok til å ikke gå i veien for produksjonen. Man må vite når på dagen det er best å stikke innom, og også når på året det passer best for de ansatte som det er aktuelt å kommunisere med. «Når er kaffepausene for eksempel.» Lindesneslosene ser på bruk av arbeidspraksis som en metode for å ta et valg. For å oppnå "jobb-

match" og mestring kan det være nødvendig å strippe oppgavene (luke bort det de unge ikke har interesse av), legge til interessante oppgaver, så tilpasse og skreddersy. En slik tilpassingsprosess kan føre til at de unge selv oppdager sine støttebehov.

5.2 Utfordringer og muligheter i skolesystemet

Losene trekker også fram flere andre utfordringer med skolesystemet. En av ambisjonene til Lindesneslosen er å bruke mest mulig ordinære arenaer i arbeidet med de unge. De understreker betydningen av å være på "den friske" sida og ikke assosieres med behandling, barnevern, sosialhjelp, NAV og lignende. En utfordring i skolesystemet er i den forbindelse at mange av de unge de har jobbet med allerede – fra skolens side – er tatt ut av det ordinære forløpet og er i særløp gjennom for eksempel å være plassert i klasser som er spesielt tilrettelagt. Om faget YFF (tidligere PTF), sier for eksempel en lærer at "de er jo i denne klassen for en grunn". Dette gjør det vanskeligere å tenke ordinært. Disse klassene (og dermed noen av fagene) minner om en form for segregering gjennom å samle noen av de svakeste elevene i samme fag/klasse. Noen av losene sier at det er deres erfaring at skolesystemet gir opp de unge som sliter mye, og at dette gjøres allerede på ungdomsskolen. Det er viktig å legge til her at dette er losenes erfaringer og syn. Vi har ikke spurt skolens representanter.

Pedagogikk eller miljøterapi?

Det hører mer til unntakene enn regelen at Lindesneslosene går direkte inn i klasser og følger opp under undervisninga. Flere av losene har likevel gjort erfaringer med dette. I et tilfelle var en av losene sammen med helsesøster inne i en klasse som hadde hatt noen utfordringer knyttet til miljøet og mobbing. Læreren hadde snakka generelt om mobbing med klassen. Los og helsesøster observerte hva som skjedde i klassen, og tok dette konkret opp med klassen i etterkant. Losen hadde sett at en elev himla med øynene når en annen elev snakka. Losen tok dette direkte opp med elevene. "Du himla med øynene, hva tenkte du som sitter ved siden av da? Og du som snakka, hva syntes du om dette med at ho himla med øynene?" Slik fikk de en bevisstgjørende samtale om hva som skjedde og hvordan elevene kommuniserte med hverandre.

Eksempelet viser at det kan være behov for å gå direkte inn i og arbeid med samhandlingen blant elevene for å bidra til et bedre sosialt miljø og økte muligheter for læring. Helsesøster og losens tilnærming har karakter av å være noe i retning av en miljøterapeutisk intervensjon (Larsen, 2018) i kontrast til den mer pedagogiske tilnærmingen som vil være vanlig og som ligger innenfor kompetanseområdet til lærerne. Miljøterapi kan defineres som en «systematisk og gjennomtenkt tilretteleggelse av miljøets psykologiske, sosiale og materielle/fysiske sider i forhold til individets og gruppens situasjon og behov», og der hensikten er å fremme «mulighetene til læring, mestring og personlig ansvar» (Ibid, s. 16). Eksempelet ovenfor kan tjene som indikasjon på at slik kompetanse kan være viktige elementer i inkluderingskompetanse, og kanskje særlig når målgruppa er ungdom der gruppeidentiteten er spesielt viktig.

Ungdomsskolene, foreldre og sosial arv

Lindesneslosen har siden 2015 hatt et spesielt fokus på samarbeid med og oppfølging av elever fra samtlige ungdomsskoler i regionen. Erfaringene er gode. Losen som har arbeidet inn mot ungdomsskolene opplever å bli «godtatt» som støttespiller og los. Lærerne kommer og spør om å få bistand. De

ser resultater, for eksempel i form av at det har roet seg i klassen, at det er mer motivasjon, mer «moral», mindre fravær, eller at ungdommen er «høfligere» enn tidligere. Rektorer ringer og spør om han kan komme og drøfte aktuelle saker med dem. Losene mener det har skjedd en utvikling i hvordan ungdomsskolene arbeider med disse sakene.

«Nå kommer de med alt: «Du han Per som jeg har, nå har han gjort sånn og sånn, jeg vil bare si at nå har det gått veldig fint». Jeg har blitt en viktig person i skolemiljøet. Jeg blir regnet med hele tida. Lettere å jobbe med ungdom når jeg har kollegiet med meg. Det har roa seg i klassen, kjeften har roa seg, mindre fravær, høfligere mot lærer. Jeg kommer inn som en autoritet og en mannsperson. Når de holder kjeft, lærer de mer. Og karakterene stiger. Det er flere slike.»

Spesielt knyttet til arbeid med de yngre ungdommene har Lindesneslosen erfart at det er viktig å trekke inn foreldrene i støtteprosessene. Å involvere foreldrene kan medføre ekstra utfordringer blant annet fordi noen av dem ikke tror at det for eksempel er mulig å finne jobb til deres ungdom. De blander seg inn. Noen foreldre melder seg ut, noen er veldig styrende, og noen er mer «av og på».

Losene har samtidig erfart at det kan være vanskelig å prioritere foreldrene nok, og at man lett kan undervurdere betydningen av dem. Men de er viktige å ha som del av nettverket mener losene. Det er også dokumentert i en rekke studier at hva foreldrene forventer av sine barn er svært viktig med tanke på framtidig arbeidsaktivitet (Wehman et al., 2015).

I den regionen Lindesneslosen arbeider er det «mye arvet uførhet» slik losene beskriver det. En viktig del av jobben til losene er å vise disse ungdommene at det finnes en annen verden. Noen har aldri vært på kino eller på restaurant. De vet ikke hvordan det ser ut på en restaurant. De har ikke erfaringer som gjør det mulig for dem å se for seg hva et arbeid et slikt sted kan innebære. Losene ser det blant annet som sin oppgave å vise dem hva som går an. Det handler noen ganger om å få til en "snuoperasjon i hodet" slik losene uttrykker det.

5.3 Om å være los

Flere av losene understreker at det er svært givende å jobbe med ungdom, og at man ser resultatene av det man gjør nokså lett:

Jeg blir ikke sliten av det, for det er det jeg brenner for. Å få ungdommene på beina.

Jeg ser at jeg har gjort en veldig god jobb med ungdommene. Jeg ser at de har vokst.

Losene beskriver det samtidig som utfordrende å stå i tett oppfølging av utsatt ungdom over tid. «Vi har lært/erfart at mange av disse ungdommene trenger mer omfattende bistand enn vi er i stand til å gi.» Det kan være tungt å forholde seg til de til dels forferdelige historiene og livssituasjonene de unge forteller om:

Jeg var litt redd for å spørre hva de skulle gjøre på julaften, for kanskje skulle de ikke noe. Du vet jo at det er ikke noe hyggelig jul for dem. En jeg kjenner spurte en, og han skulle ikke gjøre noe. Skulle bare være alene. Så nå har hun invitert ham hjem til dem til jul...

Losene jobber også mye alene, og utfordres ekstra på grunn av det:

Jeg er aleine. Veldig vanskelig å ha kontakt med hjemmene. De er under 16 år, må ha foreldrene med. Da møter du mye forskjellig. Du skal være ydmyk når du går inn i hjemmene. Behovet er så enormt. Kunne gjort mye mer om vi var to. Kunne vært noen å trekke veksel på. Mange andre er inne. Kunne ha kvalitetssikra dette. Kunne vært ei flue på veggen som så. Du kunne gjort det og det annerledes.

For å møte og takle disse utfordringene peker losene blant annet på at det kan være et viktig og forebyggende grep å samarbeide mer om å følge opp ungdommene. Kanskje være to personer på hver av dem. At de er et team av loser opplever de som både nyttig, nødvendig og givende.

En los peker på at skal man overleve i en slik jobb må man kunne ta seg timeouts når behovene for det melder seg. «Det kan innebære å ta seg en lunsj midt i arbeidstida. Eller en frisørtime. Viktig å gjøre sånne ting i hverdagen.» En av losene har tidligere arbeidet med tung psykiatri og rus/narkomani, og erfarer til sammenligning at disse unge da er «milde og lette». Her er det mulig å få til noe.

5.4 Lærdommer, erfarte utfall og forbedringspotensial

Losene beskriver selv at de opplever å ha lyktes godt med følgende:

- Få god kontakt med hjemmene til ungdommene.
- Få innflytelse på skolen.
- Få god kontakt med NAV.
- Å komme i posisjon til elevene, få tillit hos og god relasjon til elevene.
- At bistanden er tilgjengelig 24/7.
- At bistanden har en retning.
- Å framstå som handlekraftige.
- Å få et tidlig fokus på karriere.
- At modellen oppleves som mestrende.

Vi finner eksempler på resultater i enkeltsaker som dette:

- vellykket overgang fra ungdomsskole til videregående skole,
- opplevd mestring og trivsel i skolesituasjon eller i arbeidspraksis,
- bedret oppmøte på skolen og gjennomføring i flere fag enn tidligere,
- god relasjon til en los eller annen hjelper,
- kommer seg ut av isolasjon hjemme,
- en bedret livssituasjon,
- kommer videre i tilsynelatende fastlåste saker ved å etablere kontakter og relasjoner og god overføring av saken til ansvarlig instans.

Losene peker samtidig på følgende elementer som spesielt utfordrende i arbeidet de gjør:

- Negativt syn og lav motivasjon hos noen lærere.

- Den store geografiske avstanden i regionen gjør det vanskelig med tett nok oppfølging for noen.
- Å få foreldrene med i en del saker.
- Mange triste og tunge saker.
- Samarbeid med andre hjelpeinstanser, spesielt barnevernet.
- Vanskelig å definere hva som er innafor Supported Employment og hva som er utenfor
- Å få opplæring nok i tilnærmingen.
- Å utvikle prosjektmodellen.

Med andre ord peker losene selv på utfordringer både i skolesystemet, hos samarbeidspartnere, hos foreldre til noen ungdommer, men også hos seg selv knyttet til kunnskap om tilnærmingen Supported Employment som de bygger på, samt egen evne til å implementere denne tilnærmingen og utvikle modellen de selv jobber etter.

Losene bruker begrepet «systemlapping» når de skal beskrive sentrale oppgaver eller funksjoner som går igjen i deres arbeid. De opplever å bruke en del tid og ressurser på å finne løsninger rundt tema eller utfordringer som ingen involverte hjelpeinstanser opplever som sin oppgaver, men som like fullt kan være avgjørende for om den enkelte ungdom møter på skole eller arbeid eller ikke.

Supported Employment og Lindesneslosen

Basert på vurdering av Lindesneslosens arbeid i lys av en tilpasset IPS-fidelityskala (se underveisrapport 2 for detaljer (Frøyland & Spjelkavik, 2017)) ser det ut til at losene leverer gode tjenester sett i lys av Supported Employment. Samtidig finner vi at losenes bistand avviker fra «idealene» på noen punkter.

Losene driver oppfølging rettet både mot skolesystemet og mot arbeidslivet. I tillegg bruker de en hel del tid på å etablere samarbeid med relevante instanser. Slik sett er losene mindre spesialiserte enn jobbspesialisten i IPS. En årsak til dette kan være kjennetegn ved målgruppa for Lindesneslosen.

Målgruppa for Lindesneslosen er annerledes enn målgruppene for SE på flere måter, både i kraft av situasjonen de står i og sin unge alder. Målgruppa er i større grad uavklart både når det gjelder hva som er utfordringene deres og hva som kan være en ønsket og hensiktsmessig vei videre. Mens motivasjon for bistand i stor grad tas for gitt som selve utgangspunktet for bistand i SE/IPS, er situasjonen for mange av de utsatte ungdommene at de ikke har motivasjon for arbeid eller skole, og at de samtidig gjerne ikke vet hva de vil. Det kreves for mange ekstra veiledning for at de selv skal ta del i å oppdage hva som er deres egne ønsker og interesser, og for at de selv skal greie å sette ord på dette.

Målgruppas uavklarte posisjon innvirker også på behovet for å jobbe mer intensivt inn mot relevante samarbeidende instanser, og kan slik gå ut over graden av spesialisering av arbeidet mot arbeids- eller skoleinkludering.

I og med at det kreves ekstra innsats rundt det å finne fram til eller skape motivasjon, kreves det en litt annerledes kunnskap og kompetanse i Lindesneslosen enn i SE/IPS når det gjelder inngåelsen av en oppfølgingsavtale (fase 1 i femtrinnsprosessen, prinsipp 2 i IPS). Om Lindesneslosen skal nå målet om å redusere andelen unge på uføretrygd i regionen, er det sannsynligvis en viktig forutsetning å utvikle metodikk og evner nettopp til å komme i posisjon ovenfor de som ikke vet hva de vil, som ikke har tro

på at de kan, og som mangler «drive». På dette punktet utfordres også mange andre hjelpere som arbeider med utsatt ungdom (Frøyland et al., 2016). Et viktig utgangspunkt blir dermed at Lindesneslosen uavhengig av den unges motivasjon eller mestringsevne, har teknikker som støtter den unge i raskt å komme i gang eller få til endring, enten på arbeidsplass eller i skole. Fokuset for Lindesneslosen er tilrettelegging for mestring, «place and train», praksislæring på vanlige arenaer, enten det er i skole eller arbeid.

Ut fra eksemplene og informasjonen vi ellers har fått, ser det ut til at Lindesneslosen i mange tilfeller kommer i posisjon ovenfor utsatt ungdom og klarer å bidra til utvikling av motivasjon og mestringstro. Imidlertid framstår kvaliteten på arbeidet med å motivere og legge til rette for mestring som noe varierende; mens Lindesneslosen ser ut til å ha jobbet godt og løst saker på en god måte i noen saker, er erfaringene annerledes i andre saker. Vi tror at losene kan videreutvikle og tydeliggjøre denne delen av arbeidet. På dette punktet er etter vår oppfatning både IPS-litteraturen og EUSEs femtrinnsmodell ikke tilstrekkelig godt utviklet. Vi pekte derfor i delrapport 2 på at Lindesneslosene med fordel kunne hente inspirasjon til å tydeliggjøre denne delen av arbeidet fra annen litteratur, for eksempel fra prinsipper/metoder som oppsøkende arbeid (Erdal & Dikic, 2006), Appreciative Inquiry⁸ eller Motiverende intervju⁹ (Frøyland & Neumann, 2012; Schafft, Spjelkavik, Brøgger, & Grimsmo, 2012). Våren 2017 gjorde prosjektgruppa også det ved blant annet å motta opplæring i MI.

Erfaringene tyder slik på at SE som rammeverk overfor denne målgruppa er noe for snevert. Begrepet inkluderingskompetanse - altså kombinasjonen av brukerkunnskap og arbeidsplasskunnskap kan være nyttig i denne sammenhengen (Frøyland & Spjelkavik 2014). Brukerkunnskapdelen av inkluderingskompetanse er ikke bare (diagnose)kunnskap om brukerne, men også ferdigheter i (karriere)veiledning som kan hjelpe brukerne videre, som kan få fram ønsker og interesser.

Vi ser av losenes erfaringer at det i målgruppa for Lindesneslosen ofte kan være unge med motstand mot å få hjelp eller selv å endre holdninger og atferd, selv om de altså kan befinne seg i opplagt destruktive livssituasjoner. Ved prosjektets avslutning er det etter vår vurdering fremdeles relevant å påpeke disse behovene. Lindesneslosen bør også etter at det nå er etablert som ordinært tilta se:

- motstand mot endring som en forventet del av den unges endringsprosess,
- motivasjon som avhengig av den unges tro på egen atferdsendring,
- tilrettelegging for at den unge skal oppleve mestring som den viktigste mekanismen i motivasjonsarbeidet.

Lindesneslosen kan fremdeles profitere på å hente lærdom av instanser og tjenester som arbeider for å fremme bedring og livskvalitet hos personer med rus- og psykiske lidelser, altså personer med såkalte ROP- lidelser. Assertive community treatment, ACT, er en modell for å gi oppsøkende, samtidige og helhetlige tjenester til mennesker med alvorlige psykiske lidelser, ofte også med rusmiddelproblemer,

---

⁸ <http://www.lent.no/sporsmal-og-svar/appreciative-inquiry/hva-er-appreciative-inquiry-ai/>

⁹ Helsedirektoratet har en enkel innføring i MI: <https://helsedirektoratet.no/motiverende-intervju/motiverende-intervju-som-metode#plan-for-endring-> (lest 20.12.16).

som i liten grad selv oppsøker hjelpeapparatet (Ruud, 2014).¹⁰ ACT-håndboka (Aakerholt, 2013) viser til ulike typer engasjement eller tilnærminger etter hvilke formål tilnærmingen har:

”En informativ tilnærming kan bety å møte opp flere ganger i uka selv om bruker vegrer seg mot kontakt, kun for å sjekke hvordan det står til eller legge igjen et telefonnummer. Alternativt kan en innhente informasjon fra brukers omgivelser. Et konstruktivt engasjement handler om å yte praktisk hjelp og bistå i brukerstyrte initiativer. Aktivt engasjement handler om å bruke god tid på å «hekte seg på» bruker og gjennom denne prosessen bygge allianser, skape tillit og så sakte begynne å arbeide systematisk med det bruker strever med. Bruker vil ofte vegre seg for kontakt (det er gjerne brukers hovedproblem eller symptom) og tålmodighet er en ACT-dyd” (ACT-håndbok 2013:25).

En primærhensikt med ACT, som i en del tilfeller er felles med Lindesneslosen, er å lære brukerne å mestre tilværelsen i lokalmiljøet og at det meste av kontakten med pasienten følgelig må foregå der pasientene bor/er.

Noen av eksemplene i delrapport 2 etterlater et inntrykk av at teamet av loser i noen tilfeller – selv om mange av dem jobber tett sammen i det daglige – kunne ha vært benyttet mer systematisk i arbeidet med å komme i kontakt og etablere en relasjon i saker der den enkelte veileder ikke lykkes med å etablere kontakt. ACT-håndboken gir noen beskrivelser av hvordan teamet kan arbeide og hvordan brukers nettverk kan aktiveres i slike tilfeller:

”Fidelityskalaen nevner både det å bruke motiverende samtaler som en spørrende, ikke-konfronterende tilnærming og tidsbegrensede og styrende intervensjoner som tilnærming for å forebygge skade og hindre at brukers situasjon forverres. Å gi praktisk hjelp, aktivisere brukers nettverk, avlaste pårørende osv. kan være en god tilnærming for å bygge allianser og å skape engasjement. Teamet må imidlertid fortløpende evaluere egen praksis og raskt endre innfallsvinkel hvis en ikke greier å engasjere bruker. Poenget her er både å kunne ha en dialog for å bli kjent og skape nysgjerrighet for det teamet kan tilby. Utgangspunktet er å hjelpe til med praktiske problemer og gradvis bygge videre på brukers opplevelse av at ACT kan «være nyttig å ha»”(ACT-håndbok 2013:25).

Samarbeid i og bruk av teamet av loser er et tema som kunne vært belyst i veiledning, men som vi alt har påpekt finner vi en svakhet ved Lindesneslosen knyttet til at det har manglet systematisk veiledning gjennom deler av prosjektperioden. Unntaket er våren 2016 og 2017. Samtidig har det siden prosjektstart vært flere utskiftninger i prosjektstaben, noe som nok har utfordret prosjektarbeidet og utviklingen av modellen.

Nyskaping, og fremdeles utfordringer

En vesentlig lærdom fra prosjektet er slik losene ser det at prosjektet har gitt skolen nye erfaringer gjennom å spille inn nye måter å bruke arbeid på, tenke annerledes og være mer i dialog med arbeidsgivere. Lindesneslosen har for eksempel gitt nye erfaringer med hvordan man kan bygge opp et fagbrev. For eksempel ved at noen som ikke har kommet inn i Kristiansand kan få tatt et fagbrev i Mandal gjennom godt samarbeid med en arbeidsgiver. Her er noen eksempler:

«For en som ønsker å bli elektriker, men bare kommer inn på bygg, og som i utgangspunktet sliter med å komme seg på skolen, så er det ikke det beste utgangspunktet. Men kan han få ta norsk og alle de

---

¹⁰ <https://helsedirektoratet.no/folkehelse/psykisk-helse-og-rus/act-og-fact-team> (lest 20.12.16).

fagene gjennom den bygg-klassen han er, og så få et samarbeid med en arbeidsgiver om å ta elektro-faget, så er det en vinn-vinn situasjon både for en arbeidsgiver som får anledning til å være med å gi en identitet til en ungdom fra han er ganske ung til han er klar for å begynne i lære. Og for ungdommen som får i praksis å gjøre det han egentlig vil.»

Ei jente som ønsker å bli konditor, men som ikke har søkt i tide, og i tillegg er det fullt i Kristiansand som er det eneste stedet. Som alternativ har vi fått det til slik at hun tar teori og det som trengs her i Mandal, og så lærer arbeidsgiver henne opp i alt det som hun trenger i konditorfaget.

Eller ei jente som ønsker å bli legesekretær, men som kun kommer inn på helsefag. Nå tar hun teorien her, og så finner vi et legekontor som kan bidra til å lære henne opp slik at hun får det hun ønsker seg.

Dette erfarer en av losene som en positiv virkning av prosjektet, men er samtidig en form for tilrettelegging som krever god relasjon og dialog med arbeidsgiver. Arbeidsgiver må ha noen å ringe til. Losene har samtidig i løpet av 2017 pekt på flere utfordringer som vesentlige i det arbeidet de fremdeles utvikler blant unge i Lindesnesregionen:

- Den ene gjelder forholdet til barnevernet. En utfordring de har erfart er at når bekymringsmeldinger meldes må man gjerne vente i lang tid før svar kommer eller noe skjer. Samtidig kan behovene losene og de de samarbeider med være akutte.
- Losene har arbeidet med flere ungdommer som klart synliggjør fattigdom som ekskluderingsmekanisme.
- Losene har erfart at det er nødvendig å ha strategier å jobbe etter både i klassesituasjon og i bedriftene. De mener det er behov for å komme i bedre posisjon til å være der det skjer, i klasserommet og på arbeidsplassen. De mener selv de fremdeles har klare forbedringspotensial begge steder, og kanskje enda mer i skoleklassene enn i bedriftene.
- Det er fremdeles utfordringer knyttet til å få fleksible nok skolegjennomføringsløp. For eksempel finnes det elever med ulike typer utfordringer, som kan ha avvikende personlighet, men samtidig være kjempeintelligente (vanlig for eksempel hos personer med Asberger syndrom). Losens erfaring er at skolen i slike tilfeller gjerne ønsker å «ha den unge ut», mens losens erfaring er at også disse ungdommene kan lære dersom det tilrettelegges godt nok og den enkelte stimuleres og utfordres på riktig område med riktig kraft.
- Losene peker også på de ikke har lyktes med å få til en grunnleggende forståelse for SE i skolen. Skolen "bestemmer" fremdeles for den unge. De løser problemene for den unge. Losene erfarer at det finnes holdninger i skolen mot SE-perspektivet. Flere av de som jobber i skolen tror ikke utsatt ungdom kan klare å jobbe. Noen sier for eksempel: "han virker ikke". De jobber ikke med brukermedvirkning slik losen forstår dette. Slik losen tenker skal den unge selv kjenne på utfordringene og komme med forslag til løsninger. Losene mener dette bunner i en annen tilnærming i skolen enn det som SE bygger på. Selv om det naturligvis er forskjell mellom lærerne, så mener losen dette i noen grad handler om en kulturell utfordring.

6. Foreløpige resultater fra effektevalueringen

I dette kapitlet vil vi gi en oversikt over foreløpige resultater fra effektevalueringen. Imidlertid må det allerede innledningsvis presiseres at det foreløpig ikke foreligger statistikk som dekker hele prosjektperioden, og dermed kan denne analysen ikke fullt ut vise hva slags utfall på statistikken prosjektet kan ha hatt. Hovedårsaken er etterslep i registrering og etablering av tallmateriale fra SSB's side. Det er flere grunner til dette etterslepet. For det første må årsstatistikkene lages ferdig, noe som normalt skjer i påfølgende år. Deretter må denne statistikken klargjøres, dokumenteres og tilrettelegges for bruk av forskere, noe som tar tid. I tillegg er microdata.no som vi nå har benyttet en helt ny database som ble åpnet i mai 2018, og som fremdeles er under utvikling og etablering. Alt dette har medvirket til at deler av tallmaterialet som foreligger kun dekker til og med 2015. Alle analyser er gjort med logistisk regresjon.

6.1 Skoleresultater

De første analysene er gjort på data fra skoleporten.no. Disse gir oss tilgang til årlige data fra den enkelte skole på overganger og andelen elever som slutter. Fordelen er at dette er utfallsmål som vi raskere kan forvente å se en endring i, dersom tiltaket utgjør en forskjell for de aktuelle ungdommene, sammenlignet med for eksempel fullføring etter 5 år eller uføretrygd.

I disse resultatene sammenligner vi perioden før Lindesneslosen var aktiv, med perioden etter at Lindesneslosen var aktiv (altså før og etter skoleåret 2014/2015). Det er midlertidig viktig å understreke at det hadde vært et prøveprosjekt i mindre skala i samme region i perioden 2009-2012 (Bragdø & Spjelkavik, 2013). Den ungdomsarbeideren som utgjorde prøveprosjektet fortsatte også å jobbe på Mandal videregående skole etter at prøveprosjektet var avsluttet, og har vært sentral også i det påfølgende Lindesneslosprosjektet. Kontrollperioden er derfor trolig påvirket av prøveprosjektet. Vi gjorde ekstra analyser der årene prøveprosjektet var aktivt ble tatt ut av kontrollperioden, men dette medførte ikke vesentlig andre resultater enn de som er presentert her.

Overganger

Overganger forteller oss hva elever som gikk på videregående skole oktober et gitt år gjør oktober det følgende året. Overganger er delt inn i tre mulige utfall; ordinær progresjon, repetisjon på samme trinn eller lavere og ute av videregående skole ett år etter¹¹. Tallene gis for overgangen fra første klasse (VG1) og overgangen fra andre klasse (VG2). Ordinær progresjon regnes ut i fra andel elever som i oktober er registrert i lære eller deltagende på et høyere trinn enn oktober året før. Ute av videregående skole ett år etter er andelen elever som var registrert som deltagende i videregående opplæring ett år, men ikke det påfølgende.

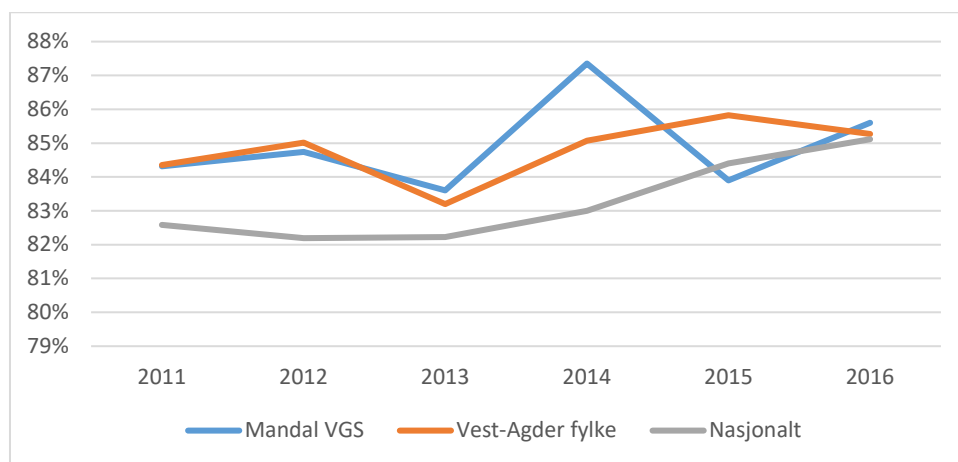
Året viser det året overgangen skjer. Altså overgangen fra skoleåret 2014/2015 til skoleåret 2015/2016 skjer i år 2015. I analysene sammenligner vi overgangene i 2011, 2012 og 2013, med overgangene i

---

¹¹ De som er ute av videregående ett år etter kan senere komme tilbake, eller kan ende i avbrutt skolegang. Dette sier denne statistikken ikke noe om.

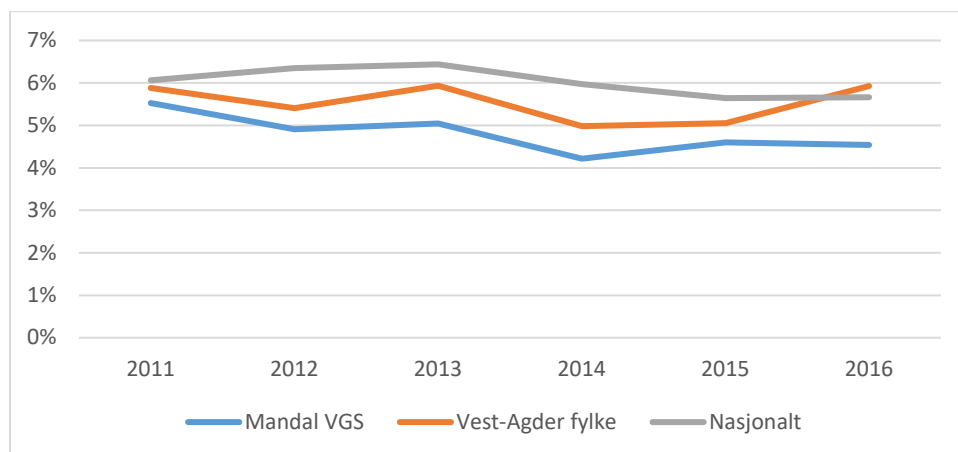
2015 og 2016. Overgangen i 2014 (altså fra skoleåret 2013/2014 til skoleåret 2014/2015) fordi Lindesneslosen har vært aktiv de siste månedene av denne perioden og det er vanskelig å si hvilken innvirkning det kan ha hatt på tallene.¹²

Figur 2 Ordinær progresjon. VG1 og VG2 samlet.

Kommentar: Mangler tall for Byremo 2015, viser derfor kun tall for Mandal VGS.

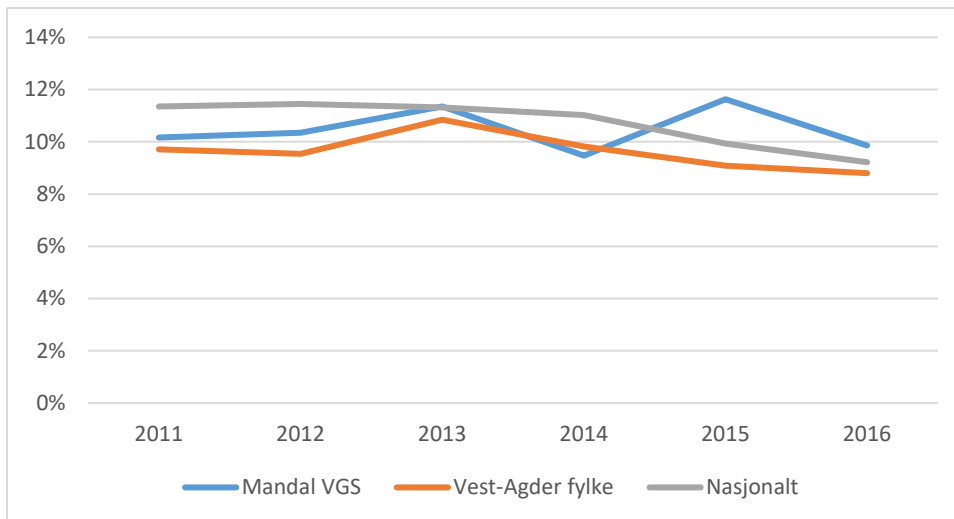
Mandal VGS har signifikant flere med ordinær progresjon enn landsgjennomsnittet for alle år samlet. Når vi sammenligner overgangene Lindesneslosen har vært aktiv med perioden før har ikke Mandal VGS hatt en forbedring i antall elever med ordinær progresjon sammenlignet med landssnittet. Figuren over viser i stedet en tendens i retning av at landssnittet har nærmet seg nivået i Lindesnesregionen, men denne tendense er ikke signifikant.

Figur 3 Repetisjon på samme trinn eller lavere

Det er signifikant færre elever som har repetisjon på samme trinn eller lavere i Mandal sammenlignet med landsgjennomsnittet. Utviklingen fra årene før Lindesneslosen, til de årene Lindesneslosen har vært aktiv er ikke signifikant forskjellig i Mandal fra landsgjennomsnittet.

¹² Selv om Lindesneslosen ikke har vært aktiv det meste av den aktuelle perioden kan det teoretiske sett tenkes at tiltaket kan ha utgjort en forskjell de siste månedene, og at overgangen derfor ikke burde inngå i kontrollgruppen.

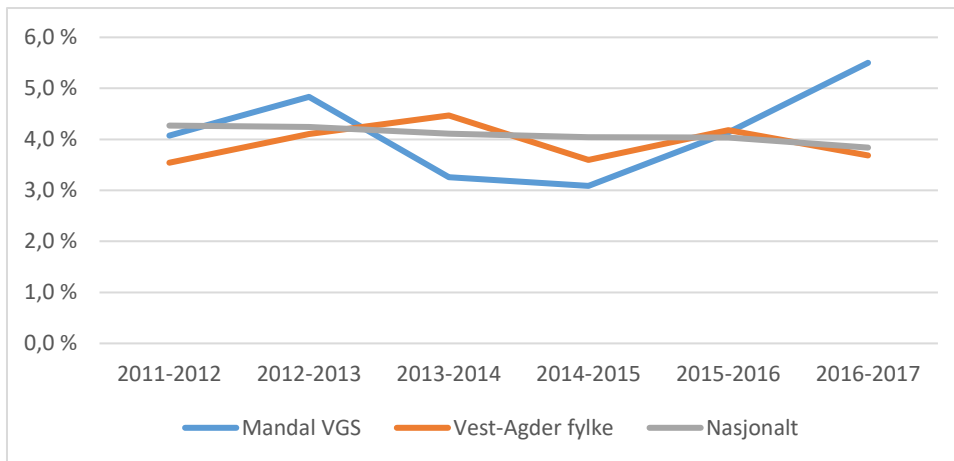
Figur 4 Ute av videregående ett år etter

I andelen elever som er ute av videregående opplæring ett år etter skiller ikke Mandal VGS seg fra landssnittet. Utviklingen til Mandal fra perioden før Lindesneslosen til perioden Lindesneslosen har vært aktiv skiller seg heller ikke signifikant fra landssnittet. Det har vært en signifikant reduksjon i antall elever som er ute av videregående skole ett år etter (fra 11 til 10%) på landsbasis, men denne reduksjonen finner vi ikke igjen ved Mandal VGS.

Sluttet

Sluttet i løpet av skoleåret er de elevene som sluttet mellom 1. oktober og skoleslutt *uten* å ha begynt på et nytt utdanningsløp (skoleporten.no). Sluttet-indikatoren gis etter skoleår. Lindesneslosen har vært aktiv f.o.m. skoleåret 2014/2015. Vi sammenligner derfor skoleårene fra 2011/2012 til 2013/2014, med skoleårene fra 2014/2015 til 2016/2017.

Resultatene viser ingen signifikant forskjell mellom Mandal videregående skole og landssnittet i andel elever som slutter i løpet av skoleåret. Når vi sammenligner perioden før og etter Lindesneslosen er heller ikke utviklingen for Mandal videregående skole fra den ene perioden til den neste signifikant forskjellig fra utviklingen i landet for øvrig. Andelen som sluttet i løpet av skole året var i snitt 4% de første tre skoleårene (uten Lindesneslosen) og 4% de siste tre skoleårene (med Lindesneslosen).

Figur 5 Sluttet i løpet av skoleåret

6.2 NAV-resultater

For disse analysene har vi delt inn dataene i tre tidsperioder:

- Fase 0: kontrollgruppen: årgangene født 1965-1983,
- Fase 1 (OSK forprosjektet): årgangene 1991-1995 og
- Fase 2 (Lindesneslosen): årgangene 1996-2000

Geografisk er målgruppen er definert som ungdommene som ved 16 år var registrert som bosatt i Lindesnesregionen. Kontrollgruppen til Lindesnesregionen er et tilfeldig uttrekk fra resten av Norge. Dette gjør at vi totalt får et utvalg på mellom 100 000 og 300 000 i hver av analysene, men den klare majoriteten av disse tilhører da kontrollgruppen.

Fase2: Lindesneslosen 1996-2000

Lindesneslosens målgruppe 15-21/25 har i perioden 2014 til 2017 inkludert kullene 1989 til 2002 (1989 kullet fylte 25 år i 2014 da Lindesneslosen startet, og 2002 kullet fylte 15år i 2017). Statistikk fra hvilken ungdom som faktisk har blitt fulgt opp viser at «Ungdommene er født mellom 1989 og 2002 med de største kullene født i årene 1996-2000» (Frøyland & Spjelkavik, 2017). Basert på dette fokuserer vi på kullene for 1996-2000.

1996 kullet fylte 18 det året Lindesneslosen starter opp (2014), og skulle etter normert progresjon ha gått på VGS3 samme skoleår (2014/2015).

2000-kullet fylte 17 år i løpet av 2017. I praksis vil 2000-kullet, og flere av de yngste årskullene falle ut av analysen fordi vi enda ikke vet om 2002-kullet for eksempel vil motta AAP når de fyller 19, eller utføre når de fyller 24 år.

Fase1: forprosjekt «Overganger, samarbeid og koordinering» (OSK) 1991 -1995

Målgruppen for OSK var 16-25 år (Bragdø & Spjelkavik, 2013, p. 22), men også her var deltagerne i hovedsak mellom 16 og 18år. Prosjektet gikk fra 2009 til 2012. I likhet med Fase 2 inkluderer vi derfor årgangene 1991 til 1995. 1991-kullet fylte 18 år året OSK startet opp, og 1995-kullet fylte 17 år ila siste

året med OSK (2012). Dette gjør også at årgangene for fase 1 og fase 2 tangerer, slik at de eldste kullene (1989-1995) som har blitt fulgt opp i fase 2 vil i de fleste tilfelle falle innenfor fase1.

Fase0: kontrollperioden 1965-1984

De yngste årgangene som ikke på noe tidspunkt har vært en del av målgruppen til forprosjektet (16 til 25 år) er 1883 som fylte 26 år i 2009 (første året med OKS).

Om microdata.no og analysene

Disse analysene er gjort på microdata.no. Microdata er et nytt data og analyseverktøy laget av NSD (Norsk senter for forskningsdata) og SSB (statistisk sentralbyrå). Microdata gir tilgang til registerdata gjennom et anonymiserende brukergrensesnitt.

Dataene på microdata.no er per i dag ikke like oppdaterte som på skoleporten.no, men vi kan i større grad også følge eldre årganger, se på et flere variabler og gjøre analyser som ikke er mulig på dataene fra skoleporten.no.

Tallene vi benytter fra microdata kan avvike fra nasjonale tall av to grunner:

- De nasjonale tallene i vår statistikk er basert på et tilfeldig uttrekk fra populasjonen, ikke den totale populasjonen. Eks. AAP 18-19 år får vi 1.8%, mens NAVs egen statistikk for perioden ligger på 1,1% for 19 og yngre i samme periode (<https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Statistikk/AAP+nedsatt+arbeidsevne+og+uforetrygd+-+statistikk/Arbeidsavklaringspenger>)
- For å opprettholde anonymiteten blir deskriptiv statistikk i Microdata.no støylagt (antall personer blir endret med +/- personer), dette blir spesielt sårbart for Lindesnesregionen med få personer i en gruppe (eks. 16 +/- 5 personer som har mottatt uføre i alderen 19-24 år i fase 1). Støyleggingen er kun for deskriptiv statistikk, ikke for regresjonsanalysene som vi har utført her.

Uføretrygd

Et ønsket utfall for prosjektet er at færre unge på sikt skal over på uføretrygd. Dette er imidlertid et vanskelig mål å se på så kort etter tiltaket. Tallene for uføretrygd er så langt publisert t.o.m. 2015. De eldste ungdommene i alderstrinnene som har fått mest oppmerksomhet fra Lindesneslosen (kull 1996) fyller 19 år i 2015. Det er derfor svært få som i vårt datamaterialet har kunnet kvalifisere seg til uføretrygd. Det er også trolig at de som mottar uføretrygd i en alder av 19 år er en selektert gruppe.¹³ Kullene som vi har kategorisert som fase1, forprosjektet OSK, vil i 2015 være mellom 20 og 24.

Resultatene viser at utviklingen i Lindesnesregionen så langt ikke har vært signifikant forskjellig fra resten av landet. Lindesnesregionen hadde noe høyere tall på uføre blant unge før prosjektet startet, men denne forskjellen er ikke signifikant i våre analyser. Det har vært en signifikant økning i andelen unge uføre i Fase 1 og Fase 2 nasjonalt og i Lindesnesregionen (Nasjonalt har økningen fra fase 0 til fase 1 gått fra 1,2 % til 1,8 %). Økningen i Lindesnesregionens i Fase 2 har vært noe lavere enn landsnittet, men denne forskjellen er ikke signifikant. Tallene kan med andre ord tolkes som at eventuelle forskjeller mellom Lindesnesregionen og landet for øvrig kan skyldes tilfeldig variasjon.

---

¹³ Vår informant i NAV sa at han ikke trodde noen av ungdommene fokusert på i Lindesneslosen ville ha fått uføretrygd i en alder av 19 (med eller uten tiltaket).

Tabell 3 Har mottatt uføretrygd, etter region og periode

	Coef.	p-verdi	95% konfidens	intervall
Uføre 19år				
Lindesnesregionen	0,28	0,17	-0,12	0,69
Nasjonalt Fase 1	0,27	0,00	0,16	0,38
Lindesnes X Fase 1	0,18	0,57	-0,44	0,79
Nasjonalt Fase 2	0,59	0,00	0,42	0,76
Lindesnes X Fase 2	-0,42	0,50	-1,64	0,80
Uføre 19 til 24 år				
Lindesnesregionen	0,19	0,19	-0,09	0,48
Nasjonalt Fase 1	0,40	0,00	0,27	0,52
Lindesnes X Fase 1	0,59	0,06	-0,03	1,21

Sosialhjelp

En viktig ytelse ungdommene i målgruppen til Lindesneslosen kan motta er sosialhjelp. Også tallene for sosialhjelp er oppdatert t.o.m. 2015. Resultatene viser at ingen signifikant forskjell på utviklingen i Lindesnesregionen for ungdommen i målgruppen til Lindesneslosen, eller forprosjektet OKS, sammenlignet med utviklingen i landet for øvrig. Det har vært en signifikant nedgang i unge som mottar sosialhjelp i Fase 1 og Fase 2 både nasjonalt og i Lindesnesregionen (Nasjonalt har det vært en nedgang fra 4% i fase 0 til 2% i fase 1 og 2). Denne nedgangen tenderer til å være noe lavere i Lindesnesregionen, men forskjellen er ikke signifikant.

Tabell 4 Har mottatt sosialhjelp, etter region og periode

	Coef.	p-verdi	95% konfidens	intervall
Sosialhjelp 16 til 18 år				
Lindesnesregionen	-0,05	0,57	-0,22	0,12
Nasjonalt Fase 1	-0,59	0,00	-0,64	-0,54
Lindesnes X Fase 1	0,08	0,66	-0,28	0,43
Nasjonalt Fase 2	-0,93	0,00	-1,01	-0,84
Lindesnes X Fase 2	0,27	0,34	-0,28	0,81
Sosialhjelp 19 år				
Lindesnesregionen	-0,05	0,45	-0,18	0,08
Nasjonalt Fase 1	-0,43	0,00	-0,46	-0,39
Lindesnes X Fase 1	0,23	0,06	-0,01	0,46
Nasjonalt Fase 2	-0,62	0,00	-0,70	-0,55
Lindesnes X Fase 2	0,13	0,61	-0,38	0,64
Sosialhjelp 20 år				
Lindesnesregionen	0,05	0,45	-0,07	0,17
Nasjonalt Fase 1	-0,36	0,00	-0,40	-0,33
Lindesnes X Fase 1	0,15	0,18	-0,07	0,37

At nedgangen i bruk av sosialhjelp er mindre trenger ikke være et negativt tegn. Økt oppmerksomhet mot en utsatt målgruppe i en region kan føre til høyere forbruk av sosiale tjenester. I flere ungdomsprojekter har et av målene vært å få ungdom som ellers lever i svært vanskelige situasjoner preget av

omsorgssvikt og fattigdom, inn under bistand fra NAV for slik å bidra til bedre økonomi og bedret livssituasjon (Frøyland et al., 2016).

Arbeidsavklaringspengen (AAP)

Arbeidsavklaringspenger (AAP) er en annen relevant ytelse for vår målgruppe. Men fordi det først ble innført i 2010 må vi her sammenligne ungdommene i målgruppen til Lindesneslosen (Fase 2) med ungdommen i målgruppen til forprosjektet OSK (Fase 1). AAP tallene er oppdatert t.o.m. 2016.

Heller ikke for AAP finner vi en signifikant forskjellig utvikling i Lindesnesregionen sammenlignet med landet for øvrig. Lindesnesregionen hadde en signifikant høyere andel unge AAP mottakere enn landsnittet i Fase 1. Det er en tendens til reduksjon i andelen AAP mottakere sammenlignet med landssnittet (som har minimal utvikling fra Fase 1 til Fase 2; ligger nær 1,8 % i begge faser), men denne forskjellen er ikke signifikant og kan skyldes tilfeldig variasjon.

Tabell 5 Har mottatt AAP, etter region og periode

	Coef.	p-verdi	95% konfidens	intervall
AAP 18 til 19 år				
Lindesnesregionen	0,78	0,00	0,49	1,06
Nasjonalt Fase 2	0,02	0,69	-0,08	0,12
Lindesnes X Fase 2	-0,29	0,27	-0,82	0,23
AAP startet i 2010. Fase 2 sammenlignes derfor med Fase 1.				

6.3 Konklusjon

Så langt viser tallene fra skoleresultater og NAV-ytelser ingen støtte for at Lindesneslosen har ført til en bedre (eller dårligere) utvikling enn i landet for øvrig. Dette funnet må tolkes forsiktig. Det er enkelte sentrale grunner som foreløpig gjør det vanskeligere å fange opp eventuelle forskjeller Lindesneslosen kan ha gjort for ungdommene som deltar. To grunner som er viktige å fremheve er kontrollgruppen (landet for øvrig) og tidsaspektet.

Tallene er sammenlignet med landet for øvrig. Unge i fare for å falle ut av skole og arbeidsliv har vært et satsningsområde generelt i landet i perioden, og da altså også andre steder enn i Lindesnesregionen. Det er derfor viktig å bemerke at når vi ikke finner en signifikant forskjell i utviklingen i Lindesnesregionen, så vil det si at vi så langt ikke finner støtte for at Lindesneslosen har hatt en større virkning enn snittet av tiltakene gjort på landsbasis.

Flere av de mer sentrale utfallene tar det tid før vi kan forvente å se resultater av i registrerte data. Lindesneslosen startet opp i 2014, vi har oppdaterte tall fra microdata.no t.o.m. 2015. Det vil si at det eldste kullet fra målgruppen vi ser på (unge født i 1996, og som var 18 da Lindesneslosen startet) fyller 19 år i 2015. Det vil si at vi foreløpig har lite data på utfall som uføretrygd eller arbeid og/eller utdanningsdeltagelse etter videregående. Regresjonsanalysene måler heller ikke direkte dem som har fått bistand av Lindesneslosen, noe som gir en noe redusert presisjon.

7. Foreløpig sluttvurdering av Lindesneslosen

I dette kapitlet skal vi drøfte Lindesneslosens arbeid i lys av prosjektets mål. Flere virkninger av prosjektet var forventet. Vi anser disse å være de viktigste:

1. Prosjektet skulle medvirke positivt til høyere gjennomføringsprosent for videregående skoler i Vest-Agder.
2. Et sentral mål var å teste om proaktiv oppfølging, individuell tilrettelegging og tett samarbeid med lærere og arbeidsgivere kunne
  - a. redusere skolefravall
  - b. og overgang av unge til uføretrygd.
3. Prosjektet og dets samarbeidspartnere skulle sørge for at ungdom
  - a. fikk individuell, tilpasset oppfølging
  - b. og gjennomførte planlagt utdanning,
  - c. eller kom i ordinært arbeid.
4. Antall unge på Arbeidsavklaringspenger (AAP) skulle i løpet av perioden reduseres til landsgjennomsnittet.

Hva har Lindesneslosen oppnådd på disse punktene? På nåværende tidspunkt – og før den kvantitative effektanalysen er gjennomført basert på data for hele prosjektperioden – kan vi gi følgende foreløpige svar på disse forventningene:

- Nullpunktanalysen vår (Bernstrøm et al., 2015) viste at Lindesnesregionen allerede før Lindesneslosprosjektet startet gjorde det likt med eller bedre enn resten av landet på skoleparametrene. Våre kvalitative studier viser at flertallet av de 132 ungdommene som har fått bistand fra Lindesneslosen har fått hjelp til å gjennomføre mer skole bedre enn de sannsynligvis ellers ville ha gjort. Imidlertid kan de foreløpige kvantitative analysene så langt ikke fastslå noen virkning av Lindesneslosens innsats når det gjelder gjennomføringsgrad og redusert skolefravall generelt i regionen.
- Når det gjelder reduksjon i overgangen av unge til uføretrygd, så er det for tidlig å se noen virkning i registrerte data om uføretrygd blant unge. Også de kvalitative studiene våre peker i retning av at det er for tidlig. Ifølge informant ved det lokale NAV-kontoret har de som Lindesneslosen har jobbet med i liten grad vært innenfor den (alders)gruppen som ville ha fått innvilget uføretrygd. Dette er i samsvar med en ny studie fra NAV viser at veksten i uføretrygding på nasjonalt nivå blant unge hovedsakelig skyldes flere barn og unge med alvorlige psykiske lidelser, samt endringer i regelverket som har ført til økende press for tidligere avklaring mot uføretrygd (Bragstad, 2018). Noe av dette skyldes medisinske fremskritt som har medført at flere overlever tidlige fødsler og lever lenger med ulike typer diagnoser som gir rett til uføretrygd. Med andre ord kan veksten i uføretrygding på nasjonalt nivå ifølge denne studien ikke forstås på bakgrunn av fravall i videregående skole, men må sees som en følge av til dels medfødte helseutfordringer. Målgruppen for Lindesneslosen er med andre ord ikke nødvendigvis den samme som den som forårsaker økningen i uføretrygd blant unge.
- Basert på våre kvalitative data er det neppe noen tvil om at prosjektet og dets samarbeidspartnere har sørget for individuell og tilpasset oppfølging av ungdom i målgruppa. Dette framgår ikke bare av de ansatte i Lindesneslosens beskrivelser og dokumentasjonen, men

også av samarbeidspartnere innen skole, NAV, barnevern. På dette punktet ser det ut til at prosjektet har levert godt.

- Våre kvalitative data gir også et klart inntrykk av at utsatt ungdom har fått hjelp til å fullføre utdanning, men foreløpig kan det ikke fastslås måloppnåelse på dette punktet med de kvantitative data som nå foreligger.
- Våre kvalitative data viser at kun noen få av deltakerne har kommet i vanlig lønnet jobb, men Lindesneslosen har benyttet vanlige arbeidsplasser som del av bistanden til en stor andel av deltakerne. På dette punktet har altså prosjektet levert godt.
- Når det gjelder andelen unge på AAP viser de foreløpige registerdataanalysene en tendens til at andelen har sunket mer i Lindesnesregionen enn på landsbasis, men dette er foreløpig ikke signifikante funn.

Vi skal kort oppsummere hva de henholdsvis kvalitative og kvantitative analysene så langt peker på som hovedfunn:

7.1 Hovedfunn basert på kvalitative data

Våre kvalitative studier viser at totalt 132 ungdommer har fått bistand fra Lindesneslosen. Et lite mindretall av disse har kommet i arbeid (5%), mens en større andel har gjennomført arbeidspraksis og læreplass og på andre måter fått verdifull erfaringer med arbeid (24%). En større andel har også forbedret gjennomføring eller tilstedeværelse på skolen. Samtidig har Lindesneslosen for omtrent 16% av deltakerne ikke lykkes i særlig grad, mens det for 18% av deltakerne var uvisst i januar 2018 hva som var status. Slik Lindesneslosene selv opplever det, har de hjulpet 42% til en klart forbedret situasjon og 30% til noe forbedring. For 16% har det vært lite eller ingen forbedring, mens for 12% har de ved avslutningen av prosjektet ikke hatt nok kunnskap til å vite/kunne vurdere.

Lindesneslosenes egne vurderinger og våre observasjoner gir slik inntrykk av at Lindesneslosene i beskjeden grad har hjulpet skoleungdom inn i vanlig lønnet arbeid, men at de i stor grad har bidratt til verdifull arbeidslivserfaring. Lindesneslosen har i stor grad hjulpet ungdommer til økt tilstedeværelse og mestring i skole, og dermed til bedre motivasjon og framtidstro.

En klar erfaring med Lindesneslosen er at det å arbeide med deler av denne målgruppa er krevende og at tett oppfølging må ytes over lang tid, det vil si flere år. Mens noen ungdommer som har fått bistand fra losen ser ut til å kunne klare seg rimelig bra når noen vesentlige utfordringer er ryddet av veien, er erfaringen ellers at utfordringene er av en slik art at det er behov for langvarig og tett oppfølging. Erfaringene viser likevel at med slik oppfølging kan den enkelte hjelpes til mer mestring både i skolen og på vanlige arbeidsplasser. Denne type bistand må gis repetitivt over tid for den enkelte, og mer hyppig i perioder. Det er også et klart inntrykk at Lindesneslosen har opprettholdt fokuset på de ungdommene som sliter mye, og at de ikke har forskjøvet innsatsen mot de unge som lettere kunne ha gitt resultater (såkalt «fløteskumming»).

Involverte ved Lindesneslosens samarbeidsinstanser formidler i all hovedsak at losene yter en bistand som andre instanser ikke har kapasitet til, men som det er og har vært behov for. Budskapet fra flere av disse er at nå er det noen som arbeider med og hjelper de svakere elevgruppene, og som skolen og elevtjenestene, NAV og barnevern både kan henvise til og samarbeide med.

Lindesneslosprosjektet framstår først og fremst som et utviklingsprosjekt og ikke som implementering av en klart definert modell. SE-tilnærmingen var prosjektets utgangspunkt. Å bruke SE-tilnærmingen ovenfor denne målgruppen som en faglig plattform erfares som både konstruktivt og nyttig. Samtidig kan SE-tilnærmingen i arbeidet med denne målgruppa lett forstås som for snever, særlig når det gjelder det strenge arbeidsfokuset i betydningen ansettelse i arbeid. Lindesneslosen har supplert SE med klarere fokus på utvikling av mestringstro («motivasjonsarbeid») i samarbeid med lokalt arbeidsliv, for å finne retning i livet og (om)valg av studieretning og oppsøkende virksomhet. Det tok dessuten tid å lære og forstå SE i og med at kun et lite mindretall av de ansatte i prosjektet kunnskap og erfaring i SE-tilnærmingen. De har derfor måttet lære seg SE underveis. Noen av de prosjektansatte var ikke innstilt på dette, og sluttet underveis. Prosjektet brukte også tid på å finne sin plass innenfor skolesystemet og på å etablere gode samarbeidsrelasjoner med andre aktører. Prosjektet har slik brukt tid både på å utvikle Lindesneslosen som modell for arbeidet med denne målgruppa ved å opparbeide seg kunnskap og erfaring i SE, og på å etablere konstruktivt samarbeid med skole, arbeidsliv og andre relevante samarbeidsinstanser.

Lindesneslosprosjektet framstår som utvikling av en ny modell basert på en tilpassing av SE for bruk på elever i ungdoms- og videregående skole. Lindesneslosmodellen som ordinært tilbud knyttet til elevtjenestene ved Mandal videregående skole fra og med januar 2018, er så langt vi kan se en organisatorisk nyskaping i skolesystemet med spisskompetanse på hvordan å bruke vanlige arbeidsplasser på en mer systematisk og metodisk måte for å hjelpe noen av de mest utsatte og sårbare elevene til mestring og gjennomføring av skole. Lindesneslosen har utviklet flere tilnærminger til hvordan arbeidsplasser kan brukes på en slik måte at enkeltelever kan få et mer individuelt tilpasset skoleopplegg, og der bruk av vanlige arbeidsplasser utgjør et kjerneelement med skreddersydd opplæring som skolene vanligvis ikke klarer å tilby, fasilitert gjennom samarbeid med lokale arbeidsgivere og tett oppfølging fra Lindesneslosen. Det er likevel ved prosjektets avslutning fremdeles flere forbedringsmuligheter knyttet til modellen.

7.2 Hovedfunn og vurdering basert på foreliggende kvantitative data

Når det gjelder skoleindikatorer har vi som kapittel 6 viser, statistikk stort sett til og med 2016. Her finner vi at utviklingen i Lindesnesregionen (dvs Mandal videregående skolen) knyttet til ordinær progresjon i skolen, repetisjon på samme trinn eller lavere, om eleven er ute av skolen et år etter, samt om eleven har sluttet i løpet av skoleåret, i all hovedsak lik resten av landet. Mandal VGS har signifikant flere med ordinær progresjon enn landsgjennomsnittet, med en ikke-signifikant tendens til at landsgjennomsnittet har nærmet seg nivået i Lindesnesregionen. Det er fremdeles signifikant færre elever som har repetisjon på samme trinn eller lavere i Lindesnesregionen sammenlignet med landsgjennomsnittet, og utviklingen har ikke vært signifikant annerledes i Lindesnesregionen enn i landet ellers. Det har vært en signifikant reduksjon i antall elever som er ute av videregående skole ett år etter på landsbasis, men denne reduksjonen finner vi ikke igjen ved Mandal VGS. Og vi finner ingen signifikant forskjell mellom Mandal VGS og landsgjennomsnittet i andelen elever som slutter i løpet av skoleåret.

Når det gjelder NAV-ytelsene er det foreløpig for tidlig å vurdere virkningen av Lindesneslosen på andelen unge på uføretrygd fordi de som har fått bistand og som det pr nå foreligger registrerte data om, i hovedsak ikke er gamle nok til å ha kunne kvalifisert for uføretrygd. Vi har på NAV-ytelsene tall til og med 2015 som kun dekker den første oppstartsfasen av Lindesneslosprosjektet. Med andre ord kan vi

foreløpig si lite om hvordan prosjektet kan ha virket inn på disse indikatorene. De tallene som så lang foreligger viser at det har vært en signifikant nedgang i unge som mottar sosialhjelp både i nasjonalt og i Lindesnesregionen, men denne nedgangen tenderer til å være noe lavere i Lindesnesregionen enn landet ellers (dog er forskjellen ikke signifikant). Lindesnesregionen hadde en signifikant høyere andel unge AAP-mottakere enn landsgjennomsnittet før Lindesneslosprosjektet. Vi finner en tendens til reduksjon i andelen AAP-mottakere i Lindesnesregionen sammenlignet med landsgjennomsnittet, men denne forskjellen er så langt ikke signifikant.

Samlet sett for de kvantitative analysene er situasjonen dermed at vi så langt ikke har tilgang til registrerte data for hele prosjektperioden, noe som gjør at det foreløpig ikke er mulig å fastslå hva slags virkning prosjektet har hatt på statistikk for skolegjennomføring eller bruk av NAV-ytelser.

7.3 Foreløpige funn basert på det samla datamaterialet

Samlet sett finner vi slik både sammenfall og noe avvik mellom resultatene eller utfallene av Lindesneslosprosjektet basert på kvalitative data sett i forhold til de kvantitative.

De kvalitative data tegner et bilde av utviklingen av et bistandstilbud som framstår som både viktig, nyskapende og som utgjør en klar forskjell både for skoleelever i regionen, for skolene, elevtjenestene, NAV, barnevern og andre samarbeidsinstanser, og for familiene til elevene. Samtidig viser de kvalitative analysene at tiltaket gjennom hele prosjektperioden har vært i endring og utvikling både med tanke på kompetanse, arbeidsformer og personalmessig. Nyten i tiltaket kan først og fremst relateres til at det nå finnes et tilbud med kompetanse og kapasitet til å yte tettere oppfølging og jobbe mer systematisk med ungdommer enn de øvrige instansene har hatt kapasitet til. De kvalitative data peker i retning av at vanlige arbeidsplasser er brukt for mange av ungdommene, men viser samtidig at kun et lite mindretall er kommet i jobb, og at positive resultater i hovedsak knyttes til hjelp og støtte som bidrar til å minske isolasjon og ensomhet, mer nærvær på skole eller arbeidsplass, og mer og bedre gjennomføring av arbeidspraksiser og læreplan, bedre kvalitet på skolearbeidet, samt mer individuelt tilpassede skoleforløp. Hovedinnsatsen i prosjektet har vært mer rettet mot skolegjennomføring enn mot ordinær ansettelse, men samtidig har den skolerettede bistanden mer enn å handle om fullendt «skolegjennomføring og avlagt eksamen» dreid seg om større eller mindre forbedringer på veien mot skolefullføring, for eksempel knyttet til tilstedeværelse, oppførsel, mestring, læring, å få eller forbedre karakterer, eller gjennomføring av enkeltfag.

De foreløpige effektanalysene som dekker første del av prosjektperioden kan ikke dokumentere at Lindesneslosmodellen har hatt en vesentlig betydning eller virker bedre enn tiltak som ellers har blitt igangsatt for målgruppen på landsbasis. Basert på de kvalitative data ser vi mange gode grunner for å fortsette med utviklingen og forbedringen av dette tiltaket.

7.4 Foreløpige konklusjoner

Det tok tid å få organisasjonen med Lindesneslosen satt og fulltallig. Det har vært utskiftninger i prosjektstaben i både 2015, 2016 og i 2017. Tross utskiftninger har det også vært kontinuitet som har

skapt utvikling og læring. Det er gjort viktige erfaringer knyttet til bistandsbehov for målgruppa, samarbeidsformer med skole, arbeidsliv, og det øvrige hjelpeapparatet, utfordringer i arbeidet med målgruppa og i samarbeidet omkring dem.

En av lærdommene fra prosjektet er at det er sannsynlig at for mange av ungdommene i målgruppa vil det være behov for oppfølging i lang tid framover. Selv om losene ser ut til å ha lykket med å hjelpe mange av dem til en bedre situasjon gjennom vellykkede arbeidspraksiser, læreplasser eller fullføring av flere fag på skolen, så er det fortsatt usikkert hvordan det vil gå i tiden framover for ungdommene. Selv om noen ser ut til å klare seg godt i den situasjonen losen har hjulpet dem til, og dermed kan se ut til hovedsakelig å ha hatt behov for bistand en periode for å komme «over kneika», kan utfordringer oppstå som igjen vil gjøre livene deres vanskeligere, og som vil medføre ytterligere behov for bistand fra instanser som Lindesneslosen.

Lindesneslosens styrke

Lindesneslosen har etablert en tettere oppfølging av den enkelte ungdom enn det skolene og OT ellers har kapasitet til. Metodikken Lindesneslosen følger framstår som mer fleksibel, proaktiv, oppsøkende og systematisk enn den oppfølgingen videregående skoler vanligvis har kapasitet og kompetanse til å utføre (Frøyland mfl 2016). Lindesneslosen har i noen tilfeller drevet aktiv «jobbcoaching» på arbeidsplass og har vært «medsitter» i klasserom; i tillegg har Lindesneslosen vært aktivt involvert i ungdomsskole og i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole.

Lindesneslosen har kommet i posisjon til å hjelpe en betydelig andel unge i Lindesnesregionen som sliter med helse, hjemmesituasjon, skolegang eller arbeid. Erfaringene er lovende i den forstand at de peker i retning av at losene lykkes med både å bygge tillit til - og utvikle mestringstro hos - ungdommene og som pådrivere i samarbeidet med andre instanser om enkeltsaker. Vi har inntrykk at samarbeidet med både NAV, de videregående skolene og ungdomsskolene har gått bra, og at samarbeidsinstansene erfarer at Lindesneslosen yter en bistand som de selv ikke har kapasitet til og ofte heller ikke har kompetanse til å utøve. Losene har arbeidet mye ut mot lokalt næringsliv, og etablert et godt samarbeid også her.

Det vi har observert, har styrket vår antakelse om at implementering av en tilnærming basert på prinsippene i Supported Employment/Education i norsk videregående skole kan løfte systematikken og kvaliteten i det å bruke vanlige arbeidsplasser for både å styrke skolegjennomføringen og for å forbedre overgangen til vanlig arbeid for ungdom som av ulike grunner står i fare for å bli en del av «utenforskapet». Modellen viser et tydelig potensial til å forbedre metodene for samarbeid med det lokale arbeidslivet i oppfølgingen av ungdommer som sliter med livene sine samtidig som de er elever i skolen.

- Lindesneslosen har avdekket at en del ungdommer sitter alene i vanskelige, triste og utfordrende livssituasjoner uten at det eksisterende hjelpeapparatet greier å komme i posisjon.
- Målgruppa utsatt ungdom framstår som annerledes og til dels mer utfordrende å arbeide med enn de typiske målgruppene i IPS/SE, blant annet fordi den har mindre organisatorisk forankring (NAV, psykisk helse), er mer uavklart og at den også omfatter personer som «mangler motivasjon» og som viser «motstand mot hjelp».

- Lindesneslosen har lyktes med å komme i posisjon ovenfor mange av disse ungdommene og mange ser ut til å ha fått sine hverdagsliv positivt endret som følge av losens bistand. Noen (et klart mindretall) har losene i mindre grad lyktes med å hjelpe til bedret livssituasjon.

Utfordringer framover

Modellen kan i større grad tydeliggjøres med klarere prinsipper for hvordan losene skal jobbe. Dette kan bidra til å løfte arbeidet som gjøres fra en situasjon der vi ser mange eksempler på godt arbeid, men der de metodiske tilnærmingene fremdeles varierer en del, til en situasjon preget av mer innarbeidet systematikk i arbeidet både hos den enkelte los og losene imellom. Erfaringene tyder på at SE (kanskje i særlig grad IPS fidelityskala) som rammeverk overfor denne målgruppa kan være konstruktivt, men at de samtidig er noe for snevre. Man må også evne å utvikle tilnærminger som treffer akkurat målgruppa utsatt ungdom.

Lindesneslosen har særlig utviklet innsats og tilnærming knyttet til arbeidet med hvordan å motivere og engasjere utsatte ungdommer som har mistet tro, håp og «drive» og som framstår som umotiverte, giddelause, som ikke vil sette seg mål, som ikke gjør det man blir enige om. Dette er vanskelig, og det er behov for videreutvikling:

- Det er behov for en tydeliggjøring og klargjøring av hvordan og ved hjelp av hvilke virkemidler disse ungdommene kan hjelpes. Vi anbefaler at implementeringer av tilnærminger som Lindesneslosen også tar inn teknikker fra for eksempel Motiverende intervju som metode i oppfølgingsarbeidet.
- En mer systematisk bruk av oppsøkende virksomhet kan bidra til videreutvikling av bistanden. Oppsøkende virksomhet er viktig for å sikre at ungdom blir utelatt fra bistand fordi de ikke møter.
- Sakene losene sliter mest med dreier seg gjerne om unge med helserelaterte vansker, psykiske lidelser og rus. IPS har vist seg særlig vellykkede for personer med psykiske lidelser og ulike helseproblemer. Organiseringen av IPS gir umiddelbar tilknytning til spesialkompetanse innen psykisk helse, for eksempel angstmestring. En ambisjon for lignende satsinger framover bør etter vår mening være særlig å legge vekt på arbeidet med ungdommer med slike utfordringer. Tilnærmingene Lindesneslosen bygger på taler i favør av at det er mulig i større grad å nå fram til denne målgruppa (Frøyland & Spjelkavik, 2017).

Det er generelt behov for klarere systematikk og tydeligere metodikk for både arbeids- og skoleretta bistand for målgruppa utsatt ungdom, særlig når det gjelder oppsøkende virksomhet, samarbeid med det lokale arbeidslivet og støtte og tilrettelegging for utvikling av mestring og motivasjon.

SE i skolen – en nyskaping i norsk skolesystem

Lindesneslosen er så langt vi kan se en nyskaping innenfor norsk skolesystem og knyttet til den videregående skolens elevtjenester. Lindesneslosen, basert på Supported Employment, gir noen holdepunkter for hva som er viktige elementer i en tjeneste som yter denne formen for bistand:

- Kompetanse i å samarbeide med lokalt arbeidsliv i tråd med «place – train» må være tilstede. Det samme gjelder samarbeid med lærer for bruk av klasse og skole i et konstruktivt oppfølgingstilbud (Supported Education).
- Det må være kapasitet til proaktiv oppfølging, også i samarbeidet med arbeidsgivere. I IPS settes grensen til 20 eller færre deltakere pr jobbspesialist.
- Tilnærmingene forutsetter at det er kapasitet til å bli kjent med det lokale næringslivet for å lære om arbeidsgivernes behov, formidle hva Lindesneslosen kan tilby og etablere samarbeid. Relasjonene med arbeidslivet må fortløpende etableres, utvikles og vedlikeholdes.
- De som jobber med dette må ha den rette attityden og ungdomsinteressen. Formell utdanning og kompetanse er i seg selv ikke nok, det dreier seg også om personlig egnethet.
- Hjelperne må være mobile slik at de kan oppsøke de unge både hjemme og andre steder, bringe og hente dem til jobb eller skole, og kunne benytte disse situasjonene til relasjonsbygging og motivasjon.
- Innsatsen må være forankret i et team der også personer med andre roller og annen kompetansebakgrunn er med, og der bistanden i enkeltsaker fordeles.
- Det må være en veilederfunksjon som kan ha møter med den enkelte minimum ukentlig og som kan yte konkret hjelp i enkeltsaker.
- Ledelsen i skole og andre involverte instanser må kjenne tilnærmingen og støtte opp om den.

Litteratur

- Aakerholt, A. (2013). *ACT-håndbok : inkludert en beskrivelse av FACT-modellen* (2. utg. ed.). Brumunddal: Kompetansesenter rus Region Øst, Sykehuset Innlandet HF.
- Arbetsförmedlingen. (2017). *Effektutvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning*. Retrieved from Stockholm:
- Bejerholm, U., Areberg, C., Hofgren, C., Sandlund, M., & Rinaldi, M. (2014). Individual Placement and Support in Sweden-A randomized controlled trial. *Nord J Psychiatry*, 1-10.
doi:10.3109/08039488.2014.929739
- Bernstrøm, V., Frøyland, K., & Spjelkavik, Ø. (2015). *Effekt- og følgevalueing av Lindesneslosen. Underveistrapport 1. [Evaluation of the youth project Lindesneslosen. Subreport 1.]*. Retrieved from Arbeidsforskningsinstituttet:
- Beyer, S., Brown, T., Akandi, R., & Rapley, M. (2010). A Comparison of Quality of Life Outcomes for People with Intellectual Disabilities in Supported Employment, Day Services and Employment Enterprises. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23(3), 290-295.
doi:10.1111/j.1468-3148.2009.00534.x
- Bond, G., Dietzen, L., JH, M., & Miller, L. (1995). Accelerating Entry Into Supported Employment for Persons With Severe Psychiatric Disabilities. *Rehabilitation Psychology*, 40(2).
- Bond, G. R., Drake, R. E., & Campbell, K. (2014). Effectiveness of individual placement and support supported employment for young adults. *Early Intervention in Psychiatry Aug*(Pagination), No Pagination Specified.
- Bragdø, A., & Spjelkavik, Ø. (2013). Individuell oppfølging av unge i ferd med å havne utenfor skole og arbeid. *AFI-rapport 9/2013*.
- Bragstad, T. (2018). Vekst i uføretrygding blant unge. *Arbeid og velferd*, 2018(2), 69-87.
- Brekke, I. (2014). Long-term labour market consequences of dropping out of upper secondary school: Minority disadvantages? *Acta Sociologica (Sage Publications, Ltd.)*, 57(1), 25-39.
doi:10.1177/0001699313495056
- Drake, R. E., Becker, D. R., Biesanz, J. C., Torrey, W. C., McHugo, G. J., & Wyzik, P. F. (1994). Rehabilitation day treatment vs. supported employment: Vocational outcomes. *Community Mental Health Journal*(30), 519-532.
- Drake, R. E., Bond, G. R., & Becker, D. R. (2012). *Individual placement and support: an evidence-based approach to supported employment*. New York: Oxford University Press.
- Erdal, B., & Dikic, Z. (2006). *Ute - inne : oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- European-Commission. (2011a). *Compendium Of Good Practice. Supported em Employment for people with disabilities in the EU and EFTA-EEA 2011*. Retrieved from http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/supported_employment_study.compendium_good_practice_en.pdf
- European-Commission. (2011b). *Supported Employment for people with disabilities in the EU and EFTA-EEA - good practices and recommendations in support of a flexicurity approach*. Retrieved from
- EUSE. (2014). European Union of Supported Employment Toolkit for Diversity. In. <http://www.eusetoolkit.eu/index.php/toolkit>: European Union of Supported Employment.
- Falch, T., & Nyhus, O. H. (2011). *Betydningen av fullført videregående opplæring for sysselsetting blant unge voksne* (Vol. nr. 01/11). Trondheim: SØF.
- Falkum, E., & Berge, T. (2013). *Se mulighetene. Arbeidsliv og psykisk helse*: Gyldendal Akademisk.
- Falkum, E., Ueland, T., Evensen, S., Bull, H., & Lystad, J. (2015). *Effektevaluering av Jobbmestrende Oppfølging (JMO). Kognitiv atferdsterapi og kognitiv trening i arbeidsrehabilitering for personer med psykoselidelser*. Retrieved from Oslo:

- Follesø, R., Halås, C. T., Jakobsen, T., Mevik, K., Mathisen, R., Tveraabak, M., . . . Thommesen, H. (2011). *Gi viljen mulighet!* (Vol. 12/2011). Bodø: Universitetet i Nordland.
- Frøyland, K. (2012). Inkludering av ungdom i skole eller arbeid. Tiltak, metoder, samarbeid og samordning i og rundt NAV-kontoret. Første delrapport fra evaluering av utviklingsarbeid i 13 prosjektområder *AFI-rapport*(20/2012), 93.
- Frøyland, K. (2015). Å "stå langt frå arbeid". Refleksjonar og førestillingar om kven som kan jobbe. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 12, 307-316.
- Frøyland, K. (2016a). Applicability of IPS Principles to Job Inclusion of Vulnerable Youth. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 45(3), 249-265.
- Frøyland, K. (2016b). Ordinært arbejde som middel til samfundsinklusjon af unge udenfor. In *Unge, udeforskning og social forandring Nordiske perspektiver* (pp. 187-218): Frydenlund Academic.
- Frøyland, K. (2017). Sentrale kvalitetar i arbeidsinkludering av sårbar ungdom, slik ungdom sjølv og arbeidsgivarar opplever det. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 2017(2), 3-26.
- Frøyland, K. (2018). Vital tasks and roles of frontline workers facilitating job inclusion of vulnerable youth. *European Journal of Social Work*, 1-12. doi:10.1080/13691457.2018.1423547
- Frøyland, K., & Fossetøl, K. (2014). *Inkludering av ungdom i skole eller arbeid - 2. Tiltak, metoder, samarbeid og samordning i og rundt NAV-kontoret. Andre delrapport fra evaluering av utviklingsarbeid i 15 prosjektområder*. Retrieved from Oslo:
- Frøyland, K., Maximova-Mentzoni, T., & Fossetøl, K. (2016). *Sosialt arbeid og oppfølging av utsatt ungdom i NAV*. Retrieved from Oslo:
- Frøyland, K., & Neumann, C. E. B. (2012). *Ungdom i Ny sjanse: kvalifisering av ungdom med innvandrerbakgrunn til skole og arbeid - metoder og erfaringer fra åtte prosjekter* (Vol. 6/2012). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Frøyland, K., Schafft, A., & Spjelkavik, Ø. (in press). Tackling increasing marginalization in the Nordic countries: Can support-side approaches contribute to work inclusion? In H. Hvid & E. Falkum (Eds.), *Nordic Working and wellbeing in the Countries - critical perspective on the world's best working life*. London: Routledge.
- Frøyland, K., & Spjelkavik, Ø. (2014). *Inkluderingskompetanse. Ordinært arbeid som mål og middel*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag AS.
- Frøyland, K., & Spjelkavik, Ø. (2017). *Effekt- og følgeevaluering av Lindesneslosen. Underveisrapport 2*. Retrieved from
- Griffin, C., Hammis, D., & Geary, T. (2007). *The job developer's handbook: practical tactics for customized employment*. Baltimore: Paul Brokes Publishing.
- Griffin, C., Hammis, D., Geary, T., & Sullivan, M. (2008). Customized Employment: Where we are; where we're headed. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 28(3), 135-139.
- Hammer, T., & Hyggen, C. (2013). *Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalitet på vei til voksenliv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Harvey, J., Szoc, R., Dela Rosa, M., Pohl, M., & Jenkins, J. (2013). Understanding the competencies needed to customize jobs: A competency model for customized employment. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 38(2), 77-89.
- Kim, K.-N. (2013). Career trajectory in high school dropouts. *Social Science Journal*, 50(3), 306-312. doi:10.1016/j.soscij.2013.03.005
- Larsen, E. (2018). *Miljøterapi med barn og unge : organisasjonen som terapeut* (3. utg. ed.). Oslo: Universitetsforl.
- Luecking, R. G. (2009). *The Way to Work. How to Facilitate Work Experiences for Youth in Transition*. Baltimore: Paul H. Brooks Publishing.
- Mascherini, Massimiliano, Salvatore, Meierkord, & Jungblot. (2012). *NEETs: Young people not in employment, education or training: Characteristics, Costs and Policy Responses in Europe*. Retrieved from Dublin:

- NAV, & Helsedirektoratet. (2013). *Forsknings- og utviklingsprosjektet. Jobbmestrende oppfølging (JMO). Kognitiv atferdsterapi og kognitiv trening i arbeidsrehabilitering for personer med alvorlig psykisk lidelse.* . Retrieved from Oslo:
- Nøkleby, H., Blaasvær, N., & Berg, R. (2017). *Supported Employment for arbeidssøkere med bistandsbehov: en systematisk oversikt.* Retrieved from <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/supported-employment-for-arbeidssokere-med-bistandsbehov-rapport-2017-.pdf>
- Olsen, T., Hyggen, C., Tägtström, J., & Kolouh-Söderlund, L. (2016). Unge i risiko - overblik over situationen i Norden. In *Unge, udenforskning og social forandring Nordiske perspektiver* (pp. 39-68): Frydenlund Academic.
- Reme, S. E. e. a. (2016). *Effektevaluering av Individuell jobb støtte (IPS): Sluttrapport.* Retrieved from Bergen:
- Ruud, T. (2014). Utprøving av ACT-team i Norge. Hva viser resultatene? In. Brumunddal: Nasjonal kompetansetjeneste for samtidig rusmisbruk og psykisk lidelse.
- Schafft, A. (2009). *Å få seg en jobb: arbeidsrettet rehabilitering ved psykiske helseproblemer.* Oslo: Kommuneforlaget.
- Schafft, A. (2012). *Jobpics - Et billedbasert interesseutforskningsverktøy. Erfaringsrapport.* Retrieved from www.afi.no/stream_file.asp?iEntityId=6252
- Schafft, A., Spjelkavik, Ø., Brøgger, B., & Grimsmo, A. (2012). *Arbeidsgiverløs - lederstøtte i arbeidet med psykisk helse på arbeidsplassen : evaluering av forsøksordningen* (Vol. 16/2012). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Sletten, M. A., Bakken, A., & Sandlie, H. C. (2013). Oppfølgingsprosjektet i Ny GIV. En kartleggingsundersøkelse. . *NOVA Rapport 13/2013.*
- Sletten, M. A., & Hyggen, C. (2013). Ungdom, frafall og marginalisering. *Temanotat Norges Forskningsråd.*
- Spjelkavik, Ø. (2012). Supported Employment in Norway and in the other Nordic countries. *Journal of Vocational Rehabilitation*(37), 163-172.
- Spjelkavik, Ø., & Evans, M. J. (2007). *Impression of supported employment: a study of some European supported employment services and their activities.* Oslo: Work research Institute.
- Spjelkavik, Ø., Hagen, B., & Härkäpää, K. (2011). *Supported employment i Norden* (Vol. 3/2011). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Spjelkavik, Ø., Mamelund, S.-E., & Schafft, A. (2016). *Inkluderingskompetanse i NAV. Evaluering av forsøket Kjerneoppgaver i NAV.* Retrieved from
- Wehman, P. (2011). *Essentials of transition planning.* Baltimore, Md: Paul H. Brookes Publ.
- Wehman, P., Lau, S., Molinelli, A., Brooke, V., Thompson, K., Moore, C., & West, M. (2012). Supported employment for young adults with autism spectrum disorder: Preliminary data. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 37(3), 160-169.
- Wehman, P., Sima, A. P., Ketchum, J., West, M. D., Chan, F., & Luecking, R. (2015). Predictors of Successful Transition from School to Employment for Youth with Disabilities. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 25(2), 323-334. doi:10.1007/s10926-014-9541-6
- Widding-Havnerås, T. (2016). Unge voksne som verken er i arbeid eller utdanning: En registerbasert studie, 1993–2009. *Søkelys på arbeidslivet*, 33(04), 360-378. doi:10.18261/issn.1504-7989-2016-04-05
- Wulf-Andersen, T., Olsen, T., & Follesø, R. (2016). *Unge, udenforskning og social forandring Nordiske perspektiver* (T. Wulf-Andersen, T. Olsen, & R. Follesø Eds.). Frederiksberg: Frydenlund Academic.

Vedlegg 1 – Kvalitetsmålingskala – justert 2016

IPS-skala omgjort til relevante spørsmål for kartlegging av skolebasert Supported Employment og Supported Education – foreløpig utkast høsten 2016

Overført og tilpassa direkte frå IPS-skalaen (<http://sites.dartmouth.edu/ips/fidelity/fidelity-scales/>)

Ansatte		
1	Størrelse på portefølje	Hvor mange ungdommer/elever følger du til enhver tid opp? a) Hvor mange av disse får bistand til arbeid eller arbeidspraksis (Employment)? b) Hvor mange av disse får hjelp og bistand i studiesituasjonen (Education)
2	Tid på arbeidsrettede tjenester	a) Hvor stor andel av tiden din yter du arbeidsrettede tjenester til disse? b) Hvor stor andel av tiden din yter du skolerettede tjenester til disse?
3	Jobbspesialistens arbeidsoppgaver	a) Jobber du med alle de arbeidsrettede fasene? Hvilke? b) Jobber du med alle de skolerettede fasene? Hvilke? (Femtrinnsprosessen: Innledende kontakt, yrkeskartlegging og karriereplanlegging, finne jobb/skoletilbud, samarbeide med arbeidsgiver/kontaktlærer, opplæring og trening på arbeidsplassen/i skolesituasjon)
Organisering		
4	Teamarbeid	Inngår du i et eller flere team som jobber med a) Supported Employment? b) Supported Education?
5	Hypig kontakt med teamet	Hvor ofte og på hvilken måte har du kontakt med de andre teammedlemmene a) Som jobber med Supported Employment? b) Som jobber med Supported Education?
6	Samarbeid med NAV/skole	a) Hvordan og hvor ofte samhandler du med NAV om ungdommer som får arbeidsrettet bistand? b) Hvordan og hvor ofte samhandler du med skole/lærere om ungdommer som får skolerettet bistand?
7	Arbeidsrettet team	a) Hvor mange i teamet jobber arbeidsrettet i henhold til SE-metoden? b) Hvor mange i teamet jobber skolerettet i henhold til SE-metoden?
8	Metodeveiledning	a) Har dere en metodeveileder for det arbeidsrettede arbeidet? b) Har dere en metodeveileder for det skolerettede arbeidet?
9	Ingen ekskludering	a) Får alle ungdommer som kan ha behov for det arbeidsrettede bistand? (Uavhengig av vurdering av jobbklarhet, rus, symptomer, tidl vold, kognitiv svikt, manglende oppmøte, personlig fremtreden) b) Får alle ungdommer som kan ha behov for det skolerettede bistand?
10	Programmets fokus på ordinære forløp; arbeid eller skole	a) Arbeider dere i retning av ordinært arbeid? På hvilken måte? (Spørres alle om arbeid?) b) Arbeider dere i retning av ordinært skoleløp? På hvilken måte?
11	Ledelsens støtte til SEd+SEm	a) På hvilken måte og i hvilken grad bidrar lederne til implementering av Supported Employment? b) På hvilken måte og i hvilken grad bidrar lederne til å implementere Supported Education?

Tjenester		
12	Arbeidsrettet økonomiveiledning	<p>a) Får ungdommer med arbeidsrettet bistand tilbud om økonomiveiledning før jobb-/skolestart og siden når de har behov?</p> <p>b) Får ungdommer med skolerettet bistand tilbud om økonomiveiledning før jobb-/skolestart og siden når de har behov?</p>
13	Åpenhet	<p>a) På hvilken måte og i hvilken grad diskuteres det med ungdommen hvor mye han/hun skal fortelle til arbeidsgiver om sine utfordringer?</p> <p>b) På hvilken måte og i hvilken grad diskuteres det med ungdommen hvor mye han/hun skal fortelle til lærer om sine utfordringer?</p>
14	Karriereprofil	<p>a) Hvordan utarbeides karriereprofil for elever som får arbeidsrettet bistand? Revurderes og oppdateres den kontinuerlig?</p> <p>b) Hvordan utarbeides karriereprofil for elever som får skolerettet bistand? Revurderes og oppdateres den kontinuerlig?</p>
15	Hurtig jobbsøk/tilpasning av skolesituasjon	<p>a) Hvor fort starter utarbeiding av karriereprofil, og hvor lang tid tar det fra første kontakt til aktuell arbeidsgiver?</p> <p>b) Hvor fort starter utarbeiding av karriereprofil, og hvor lang tid tar det før første kontakt til aktuell lærer/skoleressurs for tilpasning?</p>
16	Individuelt tilpasset jobbsøk/skoletilpasning	<p>a) På hvilken måte bygges arbeidet på brukers ønsker, sterke sider, erfaringer? Lages det en individuelt tilpasset plan for jobbsøk som kontinuerlig oppdateres?</p> <p>b) På hvilken måte bygges skoletilpasningen på brukers ønsker, sterke sider, erfaringer? Lages det en individuelt tilpasset plan for tilpasning av skolesituasjonen som kontinuerlig oppdateres?</p>
17	Hypig kontakt med arbeidsgivere/lærere (evt rådgivere, avdelingsledere)	<p>a) Hvor ofte tar du kontakt med arbeidsgivere om aktuelle ungdommer? Hvor mange tok du kontakt med sist uke?</p> <p>b) Hvor ofte tar du kontakt med lærere om aktuelle ungdommer? Hvor mange tok du kontakt med sist uke?</p>
18	Kvalitet på kontakt med arbeidsgivere	<p>a) Hvordan bygger du relasjoner med arbeidsgivere?</p> <p>b) Hvordan bygger du relasjoner med lærere/skole?</p>
19	Variasjon i jobbtyper/ skoletilpasninger	<p>a) Hva slags typer jobber hjelper du ungdommene til å få? I hvor stor grad varierer disse?</p> <p>b) Hva slags type tilpasninger av skoletilbudet hjelper du ungdommene til? I hvor stor grad varierer disse?</p>
20	Variasjon i arbeidsgivere/skoletilbud	<p>a) Hva slags arbeidsgivere bygger du relasjoner med? Hvilke var du i kontakt med siste uke? I hvor stor grad varierer det?</p> <p>b) Hva slags lærere bygger du relasjoner med? Hvilke var du i kontakt med i forrige uke? I hvor stor grad varierer det?</p>
21	Ordinært lønnet arbeid/skoleløp?	<p>a) Hvor stor andel av tiden bruker du til å få i stand arbeidserfaring som del av skolegang eller som ordinært arbeid (fast eller midl.)? For hvor mange av ungdommene dine?</p> <p>b) Hvor stor andel av tiden din bruker du til å legge til rette i studiesituasjon for elever? For hvor mange av ungdommene dine?</p>
22	Individuelt tilpasset oppfølging	<p>Hvordan sikres individuelt tilpasset oppfølging? Hvem følger opp i ulike faser?</p> <p>a) Hvor stor andel av ungdommene følges opp etter jobbetablering?</p> <p>b) Hvor stor andel av ungdommen følges opp etter justert studiesituasjon?</p>
23	Oppfølging uten tidsbegrensning	<p>Hvor lenge og mye følger du opp den unge? Hvor lenge følges han/hun opp av andre? Hvor ofte og hvor lenge alt i alt?</p> <p>a) Før/etter jobbetablering.</p> <p>b) Før/etter justering av skolesituasjon.</p>

24	Tjenester i lokalsamfunnet	<ul style="list-style-type: none"> a) Hvor mye av tiden din bruker du til oppfølging i bedrifter/lokalsamfunn? Hvor mange timer sist arbeidsuke? b) Hvor mye av tiden din bruker du til oppfølging i klasser/skolemiljø og lokalsamfunn? Hvor mange timer sist uke?
25	Aktiv oppsøkende virksomhet	<ul style="list-style-type: none"> a) Følges ungdommene som får arbeidsrettet bistand opp om de ikke kommer til avtaler? Hvordan og i hvilken grad oppsøkes brukerne av profesjonelle hjelpere ved behov? b) Følges ungdommene som får skolerettet bistand opp om de ikke kommer til avtaler? Hvordan og i hvilken grad oppsøkes brukerne av profesjonelle hjelpere ved behov?

Arbeidsforskningsinstituttet er et
tverrfaglig arbeidslivsforskningsinstitutt.

Sentrale forskningstema er:

- ♦ Inkluderende arbeidsliv
- ♦ Utsatte grupper i arbeidslivet
- ♦ Konflikthåndtering og medvirkning
- ♦ Sykefravær og helse
- ♦ Innovasjon
- ♦ Organisasjonsutvikling
- ♦ Velferdsforskning
- ♦ Bedriftsutvikling
- ♦ Arbeidsmiljø

Publikasjonen kan lastes ned fra www.afi.no
Ved større opptrykk, ta kontakt med AFI.

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet – storbyuniversitetet

Postboks 4 St. Olavs plass
0130 Oslo
Telefon 23 36 92 00
www.afi.no